

#5 (45), 2019 część 10

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michałak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#5 (45), 2019 part 10

East European Scientific Journal

(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland.

Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michałak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

**Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

**Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Po-
land**

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абдуханова Н.Г., Камалетдинова Г.Д, Щенина О.П.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОЕКТА В РАМКАХ ЧАСТНО-ГОСУДАРСТВЕННОГО ПАРТНЕРСТВА4

Домагальский А.Л., Валько В.В.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ В КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ.9

Вейц О. І.

СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ КЛІЄНТІВ БАНКУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРИЗАЦІЇ13

Крилова І.

ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ УКРАЇНИ21

Лохман Н.В.

ДИССЕМІНАЦІЯ ПРОГНОЗНИХ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....28

Мулярец С.А.

РОССИЯ В ВТО: ОЖИДАНИЕ И РЕАЛЬНОСТЬ.....32

Поздняков Ю.В., Лапішко М.Л.

СТАТИСТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОХИБОК ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НАЙДОРОЖЧИХ БРЕНДІВ СВІТУ37

Рахимов Г.М.

АУДИТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ТАДЖИКИСТАНЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ45

Роганова Г.О., Ярина В.В.

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ62

Томілова Н.О., Хомовий С.М., Литвиненко В.С.,

СУЧАСНІ АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ – НОВИЙ РІВЕНЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО СЕРВІСУ67

Рощина Н.В., Черненко Н.О.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАЖДЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНОГО ТАРГЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ72

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абдуханова Наталья Геннадьевна,

кандидат экономических наук, доцент

доцент кафедры «Экспертиза и управление недвижимостью»

Казанский государственный архитектурно-строительный университет

г.Казань

Камалетдинова Гузелия Дамировна

магистрант кафедры «Экспертиза и управление недвижимостью»,

Казанский государственный архитектурно-строительный университет

г.Казань

Шенина Ольга Павловна

бакалавр кафедры «Экспертиза и управление недвижимостью»

Казанский государственный архитектурно-строительный университет

Казань

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОЕКТА В РАМКАХ ЧАСТНО-ГОСУДАРСТВЕННОГО ПАРТНЕРСТВА

Аннотация. В современной России остро стоит проблема недостаточного развития объектов социального значения. Нехватка мест в школах и детских садах, недостаточная оснащенность больниц и поликлиник – наглядное тому свидетельство. Государство не имеет возможности выделить огромную сумму денег для решения социальных проблем каждого региона, а частные стороны не заинтересованы вкладывать свои деньги в бюджетные учреждения, после строительства и сдачи которых, они не могут получать прибыль с этого объекта.

Решением возникшей проблемы является поиск и применение такой схемы частно-государственного партнерства, которая будет выгодной для всех сторон сделки.

В статье приведен возможный вариант строительство частной школы на территории города Ижевск с применением одного из вариантов развития схемы ЧГП.

Abstract. In Russia, there is the problem of the development of social infrastructure, it is expressed in the lack of places in schools and kindergartens, the lack of modern equipment in hospitals. The state cannot allocate money to solve all social problems, and private business is not interested in investing money in budget institutions.

It is necessary to find a scheme of private-state partnership that will be beneficial for all.

The article gives an example of building a private school in the city of Izhevsk using one of the PPP schemes.

Ключевые слова: частно-государственное партнерство, схема ЧГП, социальная инфраструктура, государство, бизнес, механизм ЧГП.

Keywords: public-private partnership, PPP scheme, social infrastructure, state, business.

Необходимость строительства на территории города Ижевск новой школы очевидна. Это связано в первую очередь с недостатком учебных мест в школах города, ученики вынуждены учиться в две смены в зданиях, которые требуют ремонта и реконструкции.

Основание для строительства частной общеобразовательной школы в г.Ижевск по адресу ул. им. Тарасова В.С. служит Государственная Программа «Содействие созданию в субъектах Российской Федерации (исходя из прогнозируемой потребности) новых мест в общеобразовательных организациях» на 2016 - 2025 годы. В программе приведены основные аспекты, касающиеся проблемы образовательного сегмента РФ.

В данной программе говорится о том, что в настоящее время в России в части школ образовательный процесс организован в две и даже три смены. Многие школьные здания не соответствуют новым требованиям. В 482 школах 633 здания находятся в аварийном состоянии, в 6192 школах 8261 здание требует капитального ремонта, 4896 школ (11,2 процента общего количества школ) не имеют всех видов благоустройства.

При этом текущая потребность в новых школьных местах до 2025 года оценивается в 7,4 млн.ед., что потребует, согласно оценкам, минимум 2835,8 млрд.руб. вложений (около 315 млрд.руб. или 1,9% федерального бюджета в год)[1].

Очевидно, что эту задачу государство не может решить в обозначенные сроки без привлечения средств частных инвесторов.

В свою очередь частные партнеры не заинтересованы вкладывать свои денежные средства в бюджетные организации, которые в будущем не принесут прибыли.

Выходом из ситуации является поиск такой схемы частно-государственного партнерства, которая будет одинаково выгодна для каждой стороны сделки.

Объективной предпосылкой возникновения ЧГП, как отмечается многими исследователями, выступает постоянно растущая в мире потребность в социальных услугах (сферы транспорта, здравоохранения, коммунального хозяйства, образования и др.), бремя обеспечения которых традиционно лежит на государстве. Как следствие, возрастают финансовые обязательства государства перед населением по предоставлению этих услуг. И в условиях, когда государство оказывается не в состоянии обеспечить адекватное и своевременное финансирование из госбюджета, оно может найти способ успешно привлечь других заинтересованных субъектов для решения социальных задач.

Таким образом, функционирование ЧГП представляет собой совместную комбинацию государственных и частных компетенций и интересов, которая, с одной стороны, позволяет правительству страны решать насущные проблемы с финансированием инфраструктурных объектов и социальных программ, с

другой — дает возможность частному бизнесу вкладывать деньги и получать интересующую его прибыль. ЧГП позволяет избежать как недостатков прямого регулирования государства, так и «провалов рынка» [2].

Существующий опыт реализации социальных объектов в рамках ЧГП на территории РФ.

Частно-государственное партнерство в последнее время становится очень актуальным механизмом сотрудничества бизнеса и государства. Наиболее развитой сферой использования ЧГП является коммунальная и социальная сферы (рис.1).

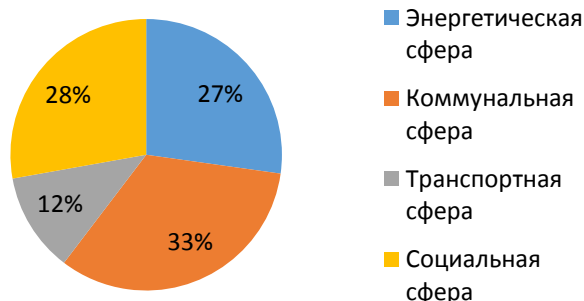

Рис.1. Доля проектов ЧГП по сферам применения в России

Что касается объектов образовательной инфраструктуры, на данный момент случаи создания / реконструкции таких объектов с применением механизмов частно-государственного партнерства единичны. Одна из причин — неразвитость законодательной базы, сдерживающая эффективность взаимодействия государства и бизнеса в сфере образования. Вторая причина, сдерживающая реальное внедрение ЧГП, — низкий уровень менеджмента в социальной сфере.

Первое в России законодательство о частно-государственном партнерстве появилось в Санкт-Петербурге. По итогам 2017 года Петербург занял первое место в рейтинге развития ЧГП по стране с 23 текущими проектами.

К числу проектов, основанных на принципах частно-государственного партнерства в Санкт-Петербурге, относят:

- Развитие аэропорта «Пулково»;
- Строительство завода по переработке твердых бытовых отходов в п. Янино;
- Создание и эксплуатация автомобильной дороги «Западный скоростной диаметр»;
- Строительство «Дворца искусств» на Васильевском острове;

- Создание и эксплуатация на основе частно-государственного партнерства зданий, предназначенных для размещения образовательных учреждений на территории Пушкинского района Санкт-Петербурга и договора аренды земельных участков;

- Реконструкция и строительство объектов Северной водонапорной станции Санкт-Петербурга с внедрением двухступенчатой технологии очистки воды

- Строительство линии легкорельсового транспорта, соединяющей центр города с аэропортом «Пулково» («Надземный экспресс»);

- И другие.

Рассмотрим подробнее проект строительства общеобразовательной школы Санкт-Петербурга.

Проект строительства образовательных учреждений на территории района Санкт-Петербурга является одним из первых проектов ЧГП в образовательной сфере в России.

Цель Проекта — обеспечить новые жилые районы «Славянка» и «Новая Ижора» соответствующей социальной инфраструктурой для предоставления качественных услуг дошкольного и среднего образования [3].

Схема реализации школы приведена на рис. 2.

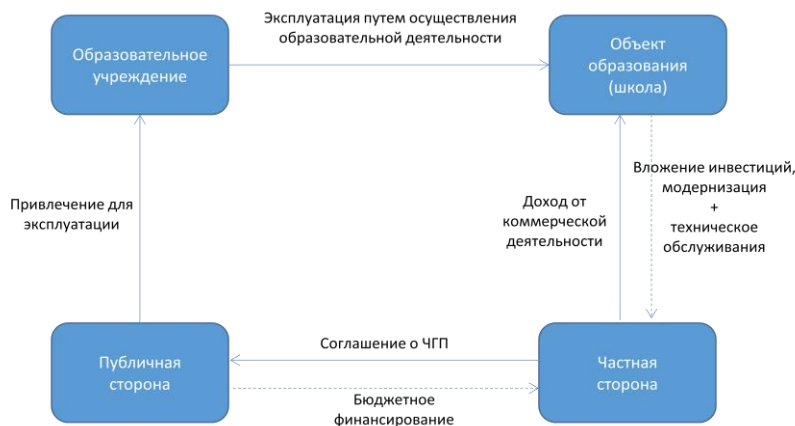

Рис.2. Схема реализации проекта строительства общеобразовательной школы Санкт-Петербурга

Из схемы видно, что между публичной и частной стороной заключается соглашение о ЧГП. Частная сторона осуществляет вложение своих инвестиций в объект строительства. Публичная сторона гарантирует бюджетное финансирование объекта на протяжении длительного периода времени с последующей передачей объекта строительства государству.

Публичная сторона привлекает образовательное учреждение для эксплуатации строящегося объекта и осуществлении образовательной деятельности. Так же публичная сторона покрывает расходы, возникающие в период образовательного процесса.

Осуществление коммерческой деятельности, например, оказание дополнительного образования, создает дополнительный финансовый поток для частной стороны.

Недостатками данной схемы являются:

- Передача объекта строительства в собственность государству;
- После прекращения действия соглашения о ЧГП невозможность последующего извлечения дохода от коммерческой деятельности.

Обоснование востребованности строительства частной общеобразовательной школы в городе Ижевск.

Ситуация, которая наблюдается в большинстве городов России, связанная с недостатком учебных мест, не отличается и в Ижевске. В настоящий момент образовательные учреждения Ижевска переполнены на 22%, школам не хватает 10 тысяч мест для учащихся.

Для обоснования строительства частной общеобразовательной школы на территории города Ижевск, в которой выделены как платные места (220), так и места бесплатного образования (280 мест), определим уровень жизни населения в городе и развитие сектора негосударственного образования.

В рейтинге качества жизни Удмуртская Республика с каждым годом увеличивает свои позиции. В настоящий момент Удмуртия находится на 31 месте, опередив, например, соседний Пермский край.

При определении качества жизни были учтены следующие показатели: уровень доходов населения, занятость населения и рынок труда, жилищные условия населения, безопасность проживания, демографическая ситуация, экологические и климатические условия, здоровье населения и уровень образования, обеспеченность объектами социальной инфраструктуры, уровень экономического развития, уровень развития малого бизнеса, освоенность территории и развитие транспортной инфраструктуры.

В разрезе ПФО (Приволжский федеральный округ) Удмуртская республика также занимает средние позиции—7 место из 14 регионов. При этом Удмуртия продемонстрировала одну из самых высоких динамик роста +6 позиций по отношению к прошлому году.

Средняя заработная плата в Ижевске зафиксирована на уровне 45 947 рублей. Величина заработных плат в Удмуртской республике на 6 000 рублей меньше среднероссийского уровня доходов.

На рис.3. приведено соотношение жителей Ижевска с различным уровнем заработной платы.

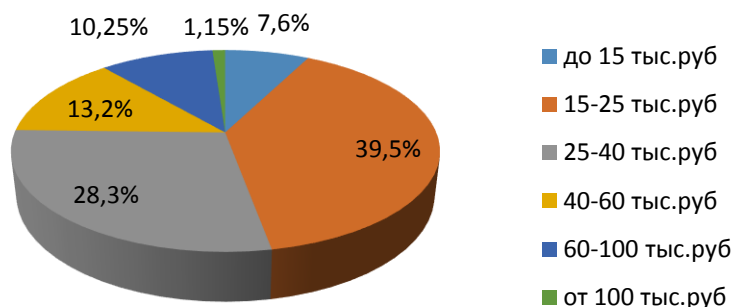

Рис.3. Распределение жителей г.Ижевск по размерам заработной платы

По данным исследования РИА Рейтинг, самые распространенные заработные платы в регионе находятся в диапазоне от 15 000 до 25 000 рублей - 39,5%, также от 25 000-40 000 руб. – 28,3%, 7,6% населения получают меньше 15 000 рублей, 1,15% — более 100 000 рублей [4].

Таким образом, вышеизложенный анализ дает понять, что жители города Ижевск имеют хорошие показатели в рейтинге качества жизни населения, около 40% жителей города имеют заработную плату более 40 тысяч рублей в месяц, что свидетельствует о возможности населения посещать частную общеобразовательную школу, а так же имеющиеся в ней дополнительные секции и кружки.

Востребованность негосударственного сектора образования с каждым годом растет, что связано с постепенным улучшением уровня жизни людей в Удмуртской Республике.

Делая вывод по изученному выше материалу, касающегося города Ижевск, можно утверждать, что

строительство на территории города частной общеобразовательной школы является обоснованным решением. Недостаток учебных мест в городе говорит о том, что семьи нуждаются в новой школе. Уровень жизни населения, наполняемость конкурентных школ, а также престижность района города, в котором планируется строительство объекта свидетельствуют о том, что частная школа будет пользоваться спросом у местных жителей.

Механизм реализации объекта строительства

По результатам сводного сметного расчета стоимости строительства частной общеобразовательной школы составит 428 898 330 рублей.

Часть денежных средств на строительство объекта будет предоставлена государством в рамках частно-государственного партнерства в размере 30% от стоимости строительства.

Часть денежных средств предоставляется Россельхозбанком по пониженной ставке 9,6% на социальный бизнес.

Таким образом финансирование объекта, согласно результатам инвестиционного планирования в программе «Альт-Инвест Строительство», будет осуществляться следующим образом:

Собственные денежные средства - 236 000 тыс. руб;

Заемные денежные средства - 150 000 тыс. руб;
Денежные средства, предоставляемые государством - 130 000 тыс. руб.

Схема реализации объекта по программе ЧГП приведена на рис. 4.

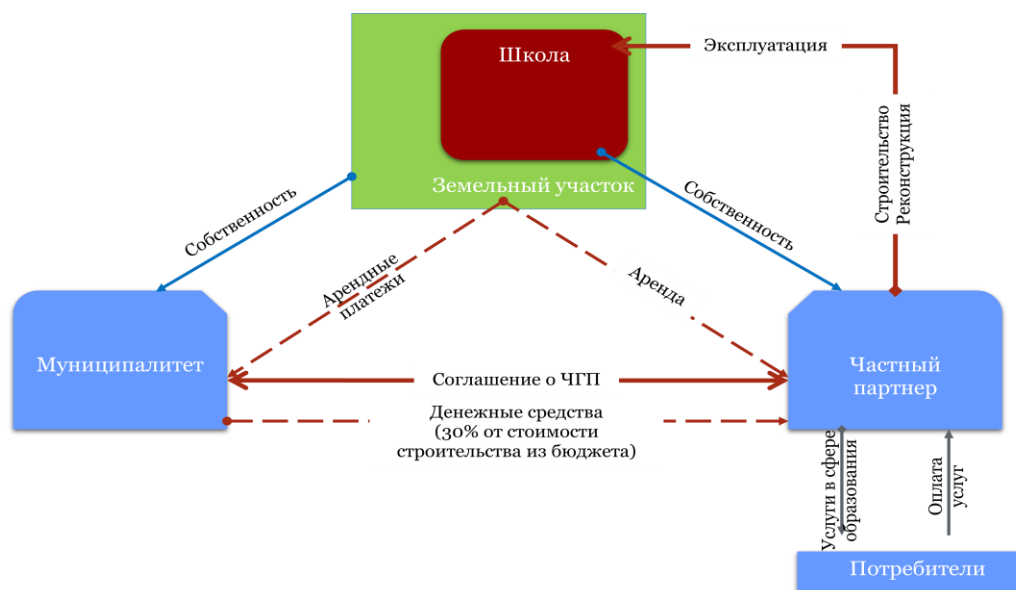

Рис.4. Схема реализации проекта в рамках ЧГП

Между частным лицом и муниципалитетом заключается соглашение о частно-государственном партнерстве на договорной основе. Предмет соглашения о ЧГП – создание объекта образовательной инфраструктуры [6]. В рамках этого соглашения Правительство Ижевска оказывает частному партнеру помощь в виде 30% от стоимости строительства объекта единовременным платежом. Взамен частный партнер осуществляет строительство общеобразовательной школы, в которой предполагается разместить 220

платных мест и 280 – бюджетных. После того, как объект будет построен, частный партнер осуществляет его эксплуатацию, владея им на праве собственности, на срок действия которого не ограничено. Земельный участок, на котором размещен объект строительства предоставляется муниципалитетом на праве аренды с последующим выкупом участка в собственность частным лицом.

На рис. 5. приведена схема, отображающая движение денежных средств.

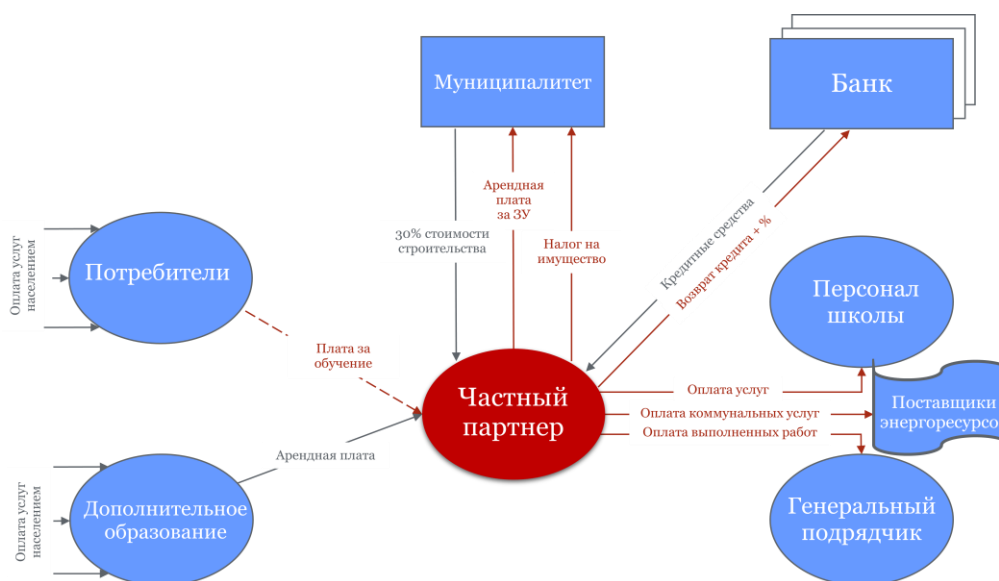

Рис. 5. Схема финансовых потоков

Для строительства школы, помимо собственных средств будут привлечены заемные средства у банка, а также помощь Правительства Ижевска (30% стоимости строительства школы). Взамен частный партнер осуществляет возврат денежных средств по кредиту с

выплатой процентов банку, оплачивает налог на имущество муниципалитету, а также осуществляет арендную плату за земельный участок.

Среди прочего, частный партнер должен будет осуществить оплату работ и услуг генерального подрядчика, выплачивать ежемесячно заработную плату работников объекта, оплачивать коммунальные услуги поставщиков энергоресурсов.

Из схемы финансовых потоков видно, что прибыль школы будет формироваться за счет платы за

обучение лиц, обучающихся на платной основе (220 человек), также, за счет посещения предоставляемых школой различных секций и кружков. Помимо этого денежные средства в школу будут поступать от арендаторов, арендуемых помещения школы в вечернее время с целью оказания своих услуг.

Рис.6. Договорная схема реализации проекта

На рис.6. приведена договорная схема реализации проекта, из которой видно следующее:

- Между частным партнером и Правительством Ижевска заключается соглашение о ЧГП с целью достижения общей цели – строительство новой школы;
- Договор аренды земельного участка также заключается между публичным и частным лицом, в котором устанавливается срок действия договора и величина арендной платы;
- Кредитный договор заключается между частным партнером и банком, содержит описание предмета договора, права и обязанности сторон, размер денежных средств, предоставляемых банком, срок погашения и размер платежей;
- Заключается договор аренды школьных помещений с лицами, желающими оказывать услуги дополнительного образования;
- Трудовой договор заключается между частным партнером и персоналом школы, в нем прописывается режим рабочего времени, условия оплаты труда, трудовые функции;
- Договор генерального подряда заключается между частным партнером – заказчиком и генподрядчиком в лице ООО «ИСК», в котором указываются предмет договора, стоимость работ, обязанности сторон и сроки выполнения работ;
- Правительство Ижевска заключает прямой договор с банком. Прямое соглашение – это специальный инструмент, призванный обеспечить дополнительную защиту кредиторов, предоставивших финансирование частному партнеру по соглашению о ЧГП. В данном соглашении прописывается: учет мнения кредиторов в случае замены частного партнера новым,

последствия неисполнения частной стороной обязательств перед финансирующей организацией, порядок расчета частной стороны с кредитором.

Преимущества сторон от использования схемы ЧГП [5]

В результате реализации проекта с помощью схемы ЧГП каждая сторона сделки будет иметь положительный эффект.

Преимущества для государства:

- Реализация программы «Содействие созданию в субъектах Российской Федерации новых мест в общеобразовательных организациях»;
- Сокращение расходов бюджета на создание объектов образовательной деятельности;
- Привлечение частного капитала для создания дополнительных учебных мест;
- Отсутствие бюджетных затрат на эксплуатацию объекта.

Преимущества для частного партнера [6]:

- Реализация проекта частной общеобразовательной школы;
- Административное и политическое содействие государства в реализации проекта;
- Материальная помощь государства;
- Сохранение права собственности за частным партнером на срок, действие которого не ограничено;
- Получение доходов от платной эксплуатации объекта.

Преимущества для населения:

- Наличие новых учебных мест;
- Обучения в одну смену;
- Комфортабельные классы, оснащенные современной техникой;
- Получение качественных знаний от высококвалифицированных специалистов;

• Возможность посещения дополнительного образования, секций, кружков.

Таким образом, частно-государственное партнерство является выгодным взаимодействием всех участников проекта.

Необходимо развивать подобное сотрудничество государства и бизнеса с целью успешной реализации социальных объектов, которые в настоящий момент являются актуальной проблемой большинства городов. Здесь идет речь о нехватке мест в школах, детских садах, недостаточной оснащенности современной техникой объектов здравоохранения.

Для того, чтобы модель частно-государственного партнерства работала и набирала популярность среди частных партнеров, необходимо внедрять разнообразные схемы ЧП, которые содержат выгодные условия для каждой стороны сделки.

Список используемых источников информации

1. Распоряжение Правительства РФ от 23.10.2015 N 2145-р "О программе "Содействие созданию в субъектах Российской Федерации (исходя из прогнозируемой потребности) новых мест в общеобразовательных организациях" на 2016 - 2025 годы"- КонсультантПлюс-<http://www.consultant.ru/document/>

2. Государственно-Частное Партнерство в современной России (Комитет государственных заимствований города Москвы). Международный Форум «Государственно - частное партнерство: развитие местной инфраструктуры», 16-17 сентября 2009 года. Гг. Москва-Актау, Республика Казахстан. Сборник материалов.

http://www.pppinrussia.ru/userfiles/upload/files/artikles/Assembl_add.pdf.

3. Суходолов А. В. «Создание объектов школьной образовательной инфраструктуры на основе разделения рисков и ответственности между государством и частными контрагентами: Юридические аспекты и возможные схемы реализации» <http://ppp.leontief-centre.ru/content84>

4. РИА «Рейтинг» - <http://riarating.ru/>

5. Абдуханова Н.Г., Ибрагимова А.Ф., Галимова Д.Р. Социально-экономическая эффективность реализации девелоперских проектов // Российское предпринимательство. Издательство: «Креативная экономика», 2017. №18. С.3887-3896.

6. Абдуханова Н.Г., Кульков А.А. Организационно-экономический механизм государственно-частного партнерства при реализации лофт-проекта // Российское предпринимательство. Издательство: «Креативная экономика», 2017. №23. С.3837-3846.

Домагальский А.Л.

к.э.н., доцент кафедры «Экономика и Менеджмент»

Валько В.В.

магистрант кафедры «Экономика и Менеджмент» (ТОГУ)

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ В КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ.

В современных условиях для развития экономики России стоит ряд приоритетных задач: поддержка различных отраслей бизнеса, привлечение инвестиций, импортозамещение, стимулирование экономического роста. Банки, являясь не только финансовым, но и социальными институтами, развивая собственную конкурентоспособность, создают условия для развития национальной и региональной экономики. Для модернизации и повышения эффективности, банки интегрируют большое количество проектов, направленных на развитие деятельности кредитной организации, расширения взаимодействия с внутренними и внешними партнерами, повышение качества и снижения издержек.

Ключевые слова: управление проектами, особенности, зрелость организации, кредитная организация.

Цель: анализ современных стандартов, используемых в управлении проектами кредитной организации

Методология: с помощью качественного анализа изучены стандарты, используемые при управлении проектами в банках, изучены различные способы организации проектного офиса.

Вывод. Интеграция проектных офисов в проектный менеджмент кредитных организаций позволяет оптимизировать управление проектами в банках. Исходя из потребностей и структуры каждый банк может выбрать подходящий формат проектного офиса. Внедрение стандартов качества банковской деятельности направлено на повышение качества услуг банков, эффективность деятельности и является инструментом развития кредитных организаций.

В современных условиях высокой конкурентной активности в банковской отрасли, для того, чтобы за-

нять лидирующие позиции и усилить свою эффективность, а также для выполнения стандартов и указаний Банка России, кредитные организации все шире используют в своей работе методы проектного менеджмента.

В настоящее время в качестве основного стандарта в управлении проектами кредитных организаций является национальный стандарт Российской Федерации стандарт ISO 9000- 2015. В нем отражены основные понятия качества, проекта, лидерства и отсылки к другим стандартам, с более подробным описанием.

Также используется методология РМВОК, являющаяся международным руководством при управлении проектами.

На национальном уровне области проектного менеджмента в банковской сфере регламентированы законами и подзаконными актами, описывающими требования к внедряемому или уже используемому процессам.

И внутренними политиками, разработанными для внедрения новых проектов.

По мнению автора, использование общепринятого национального стандарта ISO 9000-2015 недостаточно освещает ряд вопросов для успешного управления проектами в кредитных организациях. В менеджменте проектов кредитных организаций существуют определенные особенности:

- В своей деятельности кредитные организации должны выполнять рекомендации Банка России;

- Стандарты банковской деятельности предъявляют требования не к качеству продуктов банка напрямую, а к системе организации управления банковским делом;

Практическое значение для управления проектами в банковской деятельности имеет разработка и введение специализированных стандартов. Актуальность использования стандартов была озвучена в начале 2000-х на очередном заседании Ассоциации Российских Банков.

Внедрение стандартов банковской деятельности является управлением качеством при анализе работы финансового института.

Подготовка стандартов – необходимая работа, направленная на повышение эффективности деятель-

ности российских банков, развитие конкурентоспособности. Это главная идея, определяющая всю работу по подготовке стандартов, и Ассоциация российских банков ею руководствуется при выработке конкретных решений¹.

Практическую реализацию создания и внедрения стандарты качества банковской деятельности начали создаваться в 2005 году группами банков, уполномоченными Ассоциацией российских банков. Процесс был разбит на три этапа - таблица 1.

Таблица №1

Внедрение стандартов банковской деятельности Ассоциацией Российских банков

№	г о д ы	этап	реализуемые процессы
1	2005 - 2010	предварительный	разработка стандартов качества банковской деятельности по основным банковским процессам; • опытное внедрение стандартов в ряде пилотных банков с привлечением заинтересованных аудиторских, консалтинговых компаний для уточнения содержания стандартов по конкретным банковским процессам, подходов к оценке соответствия деятельности кредитных организаций принятым стандартам и организации перехода кредитных организаций на более высокие уровни зрелости процессов; • создание во взаимодействии с аудиторскими компаниями системы сертификации качества деятельности кредитных организаций в соответствии с принятыми стандартами; • разработка рекомендаций по определению дифференцированного режима надзора в зависимости от степени соответствия кредитной организации стандартам качества банковской деятельности (снижение интенсивности инспекционных проверок надзорного органа, объема и периодичности отчетности и т. д. по мере повышения уровня качества).
2	2010-2015	переходный	массовое внедрение стандартов качества банковской деятельности в кредитных организациях на добровольной основе; внедрение системы сертификации банков на соответствие стандартам и инициировано применение Банком России методик оценки качества управления кредитными организациями на основе стандартов качества банковской деятельности.
3	2015-2020	завершающий	обеспечить соответствие стандартов качества банковской деятельности наилучшей мировой практике, определив дополнительные меры по переходу российских кредитных организаций на наиболее высокие уровни стандартов.

Составлено автором источник Стандарты качества деятельности Милоков
<https://www.cbr.ru/Content/Document/File/27311/milukov.pdf>

Важным условием внедрения стандартов банковской деятельности является добровольность участия во внедрении и использовании стандартов качества банковской деятельности кредитными организациями.

Для определения соответствия работы кредитной организации стандартам качества банковской деятельности рекомендуется проведение сертификации, также на добровольной основе.

Проекты, реализуемые банком, опираются на опыт других кредитных организаций, завершивших интеграцию проекта в свою практику, где проект успешно реализовался, повысив эффективность работы.

Как отмечалось автором ранее, проекты, реализуемые банком, направлены на развитие организации. В существующей в настоящее время теории и практики банковского дела, проекты развития не выделяются как самостоятельные проекты.

Объектами развития кредитной организации могут быть любые виды банковской деятельности, качества, предоставляемых услуг.

Анализируя проекты развития можно выделить рутинные бизнес-процессы, и проекты, направленные на совершенствование процессов, повышения качества услуг, привлечения клиентов, увеличения прибыли, снижения издержек, внедрение новых технологий, программ и др. Как правило, это проекты носят разовый характер, обладают уникальностью, ограниченным бюджетом и временными рамками, то есть всеми признаками проекта.

Преимущество проектной методологии заключается в возможности достичь необходимых результатов в установленные сроки при ограниченных ресурсах. В банках могут одновременно реализовываться несколько проектов, затрагивающих практически все структурные подразделения организации.

1 Стандарты качества деятельности Милоков
<https://www.cbr.ru/Content/Document/File/27311/milukov.pdf>

О востребованности компетентных специалистов в области управления проектами указывает официальная статистика Национальной ассоциации управления проектами «СОВНЕТ» рисунок 10.

Рисунок 10 Количество сертифицированных специалистов 2016-2019 гг.

Источник http://www.sovnet.ru/specialists/sertifitsirovannye_spetsialisty/

Единственной кредитной организацией, получившей сертификат национальной Ассоциации управления проектами «СОВНЕТ» в нашей стране является Публичное акционерное общество «Сбербанк России» - далее ПАО «Сбербанк».

Количество специалистов, сертифицированных «СОВНЕТ», среди специалистов, работающих в банках – 99% сотрудники ПАО «Сбербанк России».

Необходимость в сертифицированных менеджерах проектов возникает при участии банков в крупных инвестиционных проектах. Если проекты не крупные, более простые, как например, улучшение качества клиентского сервиса, уменьшение издержек, повышение эффективности, расширение каналов продаж и другие, то на роль менеджера проекта привлекается кто-то из руководителей подразделений, вовлеченных в проект. Он контролирует реализацию проекта, осуществляемую основными сотрудниками в подразделении.

Такой способ подходит для реализации относительно небольших проектов и имеет определённые сложности:

- контроль за выполнением работ, качеством, сроками ложится на руководителя, ответственного за проект;

- сотрудники, выполняя проект, не могут гибко адаптироваться к процессу, так как реализация происходит в свободное от основных обязанностей время, что приводит к замедлению реализации проекта, и его интеграции в повседневную практику;

- нет достаточной и понятной мотивации сотрудников, вовлеченных в проект.

Эффективность управления проектами предлагается повысить созданием проектного офиса в кредитных организациях, как эффективный и современный способ управления проектами – таблица 2.

Проектный офис – это подразделение организации, укомплектованное группой экспертов, целью работы которых является внедрение и применение в организации проектно-ориентированного подхода управления.

Таблица №2

Способы организации проектного офиса в банке

Критерий	Проектный офис на аутсорсинге	Временный проектный офис	Постоянный проектный офис
Подчиненность	Независимая организация	Руководителем, как правило, назначается кто-то из руководителей подразделений, привлеченных в проект	Подчиняется непосредственно руководителю организации
Содержание проектного офиса	Достаточно затратное по причине высокой квалификации	Бюджетное, предполагает только выплату бонусов сотрудникам проекта при условии его успешной реализации	Затратное, высокий уровень заработной платы для специалистов подобного уровня
Период функционирования офиса	Согласно контракту	Временное, на период реализации проектов	Постоянно
Статус в компании	Высокий, так как их деятельность находится под пристальным вниманием руководства	Низкий, сотрудники офиса, как правило, не занимают высокого статуса в банке	Высокий, из-за непосредственного подчинения руководству позволяет получить обратную связь от руководства

Ответственность за результат	Низкая, нет ответственности за результаты проекта, так как завершения проекта	Средняя, сотрудники офиса, работающие в банке и после реализации проекта, могут быть демотивированы при годовых бонусах за плохие результаты	Высокая, успешные результаты проекта – показатель эффективности производительности сотрудников офиса
Возможности	Возможно выполнение сложных и объемных задач без привлечения дополнительных специалистов	Возможно выполнение только небольших задач	Возможно выполнение сложных и объемных задач без привлечения дополнительных специалистов

Источник : Управление проектами в коммерческом банке Собина Н.В. Логинов М.П. [file:///C:/Users/defaultuser0/Downloads/upravlenie-proektami-v-kommercheskom-banke%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/defaultuser0/Downloads/upravlenie-proektami-v-kommercheskom-banke%20(4).pdf)

Использование проектных офисов позволяет повысить эффективность управления проектами, выбрать наиболее благоприятный вариант в зависимости от типа структуры кредитной организации и стандартизировать проектный менеджмент в соответствии с

международными стандартами управления проектами.

Создание и внедрение системы управления проектами рекомендуется начинать с анализа имеющегося в организации опыта проектного менеджмента, согласно критериям зрелости – таблица 3.

Таблица №3

Анализ зрелости проектного менеджмента коммерческого банка

Уровень зрелости	Критерии уровня зрелости
Начальный	Понимание преимуществ методик управления проектами. Отдельные специалисты прошли обучение управления проектами. Опыт применения отдельных примеров управления проектами в банковской сфере. Применяется единая терминология управления проектами
Повторяемый	Понимание преимуществ управления проектами высшим руководством банка. Существует проектный офис. Анализ и распространение лучших практик управления проектами в различных банках. Значимый процент сертифицированных сотрудников
Интегрированный	Единая культура управления проектами. Единая методология управления проектами. Роли в управлении проектами институализированы. Массовое базовое обучение методикам управления проектами. Интегрированная корпоративная система управления проектами. Роли в управлении проектами институализированы.
Всеобъемлющий	Количественный бенчмаркинг (процессы и методологии). Качественный бенчмаркинг (культуры). Процесс адаптации корпоративной системы управления проектами с учетом передового опыта. Непрерывное совершенствование системы управления проектами
Оптимизируемый	Соответствие лучшим мировым практикам в сфере управления проектами кредитных организаций. Массовое базовое обучение методикам управления проектами. Ведущая, стратегическая роль проектного офиса

Источник : Управление проектами в коммерческом банке Собина Н.В. Логинов М.П. [file:///C:/Users/defaultuser0/Downloads/upravlenie-proektami-v-kommercheskom-banke%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/defaultuser0/Downloads/upravlenie-proektami-v-kommercheskom-banke%20(4).pdf)

Понимание зрелости кредитной организации в проектном менеджменте позволяет не только выбрать подходящую модель проектного офиса, а также эффективно управлять рисками.

Использование проектного офиса, позволяет учесть особенности проектного менеджмента в кредитных организациях и успешно реализовывать проекты.

Использование проектного офиса и стандартов качества носит рекомендательный характер, поэтому утверждение и интеграция единых стандартов области управления проектами, управления качеством позволит повысить эффективность управления проектами в кредитной организации.

Управление проектами в банковской сфере, направлено на развитие организации, что в свою очередь всегда соотносится с выбранной стратегией развития кредитной организации. Стратегия развития руководствуется стратегией Банка России. Совершенствование управления проектами в банках,

направлено не только на улучшение показателей эффективности работы организации, но и развитие экономики региона и страны в целом.

Список источников:

1. Беляев Ю.К., Ильичев П.В. Анализ опыта практической реализации проектного подхода в управлении кредитными организациями (на примере ЗАО «Райффайзенбанк») // Актуальные вопросы современной науки. 2010. № 14. С. 265–276.
2. Быкова О.А. Управление проектами в российских компаниях: состояние и статистический анализ взаимосвязи характеристик // Российский журнал управления проектами. 2015. № 1. С. 3–13.
3. Ильин В.В. Проектный офис – Центр управления проектами. Системный подход к управлению компанией. М.: Вершина, 2007. 264 с.
4. Ильин В.В. Руководство качеством проектов. Практический опыт. М.: Вершина, 2006. 99 с.

5. Ильин В.В. Модель проектного офиса: удобно и эффективно // Стандарты и качество. 2008. № 6. С. 62–67.
6. Ильина О.Н. Методология управления проектами: становление, современное состояние и развитие. М.: ИНФРА-М, 2015. С. 112–134.
7. Исаев Р.А. Банковский менеджмент и бизнес-инжиниринг. М.: ИНФРА-М, 2011. С. 119–159.
8. Исаев Р.А. Секреты успешных банков: бизнес-процессы и технологии. М.: ИНФРА-М, 2012. С. 187–193.
9. Козодаев М.А. Практика построения проектных офисов (часть 1) // Управление проектами и программами. 2012. № 3. С. 202–212.
10. Козодаев М.А. Практика построения проектных офисов (часть 2) // Управление проектами и программами. 2012. № 4. С. 270–282.
11. Культин Н. Инструменты управления проектами: Project Expert и Microsoft Project. СПб.: БХВ-Петербург, 2012. 157 с.
12. Муринович А.А., Логинов М.П. Принципы и методы управления межрегиональными проектами // Вопросы управления. 2014. № 5. С. 114–121.
13. Попова Е., Шестопалова О., Глазырина С. БОСС. Уровни зрелости // Бизнес: организация, стратегия, системы. 2009. № 1. С. 58–59.
14. Рейшахрит Е.И., Тимиров Т.С., Губина Т.С. Принципы организации и становления проектного офиса в компании // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). 2009. № 9. С. 277–280.
15. Ройс У. Управление проектами по созданию программного обеспечения. Унифицированный подход. М.: Лори, 2002. С. 58.
16. Солянт А.Ю. Управление проектами в компании: методология, технологии, практика. М.: МФПУ «Синергия», 2012. С. 89–98.
17. Тысячникова Н.А., Юденков Ю.Н. Стратегическое планирование в коммерческих банках: концепция, организация, методология. М.: КноРус, 2013. С. 84–89.
18. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide). Project Management Institute,

Veits O. I.

postgraduate (PhD) student of the Banking Department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

SYSTEM OF PREVENTION AND COUNTERACTION OF LEGALIZATION OF BANK'S CUSTOMERS INCOME IN UKRAINE: PROBLEMS OF FORMATION AND STRUCTURES

Вейц О. І.

аспірант кафедри банківської справи
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ КЛІЄНТІВ БАНКУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРИЗАЦІЇ

Summary. The approaches of scientists to the sequence of stages of formation (construction) of complex socio-economic and informational systems were analyzed and summarized in the article. The advanced sequence of stages of formation of the system of prevention and counteraction of legalization of incomes of the bank's clients were suggested. The main difference of proposed sequence of stages is presence of stages of scheduled and unscheduled audit, the stage of system evaluation. The obligatory components and structure of the system of prevention and counteraction of legalization of incomes of the bank's clients were substantiated, taking into account internal and external subjects, internal and external factors; five types of relationships between the elements of the system "factor-feedback", "cause-effect", "whole-part", "system-process", "contractual relationship".

Анотація. Проаналізовано та узагальнено підходи вчених щодо послідовності етапів формування (побудови) складних соціально-економічних та інформаційних систем. Запропоновано удосконалену послідовність етапів формування системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку, відмінність якої полягає в наявності етапів планового та позапланового аудиту, етапу оцінювання системи. Обґрунтовано обов'язкові складові та структуру системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх суб'єктів, внутрішніх та зовнішніх факторів; п'яти типів зв'язків між елементами системи «фактор-відгук», «причина-наслідок», «ціле-частина», «система-процес», «договірні взаємовідносини».

Key words: income, legalization of incomes, money laundering, counteraction to legalization of incomes, prevention of legalization of incomes, money laundering combating, financial monitoring, system of prevention and counteraction to legalization.

Ключові слова: доходи, легалізація доходів, відмивання коштів, протидія легалізації доходів, запобігання легалізації доходів, боротьба з відмиванням коштів, фінансовий моніторинг, система запобігання та протидії легалізації.

Постановка проблеми. Формування системи запобігання та протидії легалізації доходів (далі системи ЗПЛД) є складним та багаторівневим процесом. У цілому можна виокремити три основні рівні: міждержавний або міжнародний рівень, державний або національний та рівень суб'єктів первинного фінансового моніторингу. На кожному з цих рівнів вирішуються

певні завдання, що відрізняються складністю та масштабами впливу результатів на функціонування, розвиток та ефективність запобігання та протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення.

З урахування практики України цілком справедливо

ливо стверджувати, що міжнародний рівень вирішення проблем легалізації доходів та формування відповідної системи запобігання та протидії є початковим та ініціативним з точки зору становлення державного фінансового моніторингу та розбудови національної системи запобігання та протидії відмиванню коштів. Виникнення та розвиток міжнародної системи ЗПЛД були природними, хоча і вимушеними, продиктовані необхідністю протидіяти масштабному розповсюдженню та обертанню грошових коштів, отриманих внаслідок злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею наркотиками, людьми, зброєю, терористичною діяльністю та іншими видами протиправної діяльності, що загрожувала безпеці як окремих країн, так і міжнародній спільноті.

Система запобігання та протидії відмиванню коштів України з'явилась під впливом і тиском більш розвинених країн, у результаті подолання спрямованих проти України санкцій, а також для виконання вимог, висунутих Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом, країнами-членами НАТО. Ці вимоги Україна мала виконати, щоб підтвердити свій намір вступу до ЄС та НАТО, запевнити МВФ та FATF, що створює необхідні внутрішньодержавні умови для подолання корупції, протидії іншим незаконним способам збагачення та обігу фінансового капіталу.

Якщо уважно проаналізувати історію становлення системи фінансового моніторингу в Україні [9; 11; 15; 20; 35], то чітко видно, що суттєві зрушення відбувались як відповідь на дії FATF. Так, перший Закон України, пов'язаний з протидією відмиванню коштів, Верховна Рада України прийняла у січні 2002 року. Це відбулося тільки після того, як FATF визнали та заявили у вересні 2001 про необхідність суттєвого вдосконалення системи протидії легалізації доходів України. Також помітно, що упродовж 2006-2009 років після припинення FATF процедури активного моніторингу системи ЗПЛД України жодних суттєвих зрушень не відбулося. Усі суттєві зміни до першої редакції Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" також відбувались тільки після певних рішень FATF, наприклад після внесення України до «сірого» списку країн, що потребують суттєвого удосконалення системи ЗПЛД.

Відмивання коштів становить значну загрозу зниження України у рейтингах країн, зниження репутації та сприяє відтоку капіталу та зниженню міжнародної інвестиційної позиції України. Усвідомлюючи це, Кабінет міністрів України 30.12.2015 р. ухвалив «Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» [33], а півтора роки потому – 30 серпня 2017 року – розпорядженням КМУ затверджено План заходів з реалізації зазначеної стратегії [27]. Серед запланованих у цих документах заходів важливе місце посідають й такі, що безпосередньо стосуються діяльності банків: удосконалення засобів моніторингу фінансових потоків; удосконалення засобів моніторингу проведення операцій з готівкою, зокрема щодо її зняття з рахунків у фінансових установах, переміщення через державний кордон; збільшення частки безготівкових розрахунків та звуження сфери використання готівки; удосконалення форм та методів ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу.

Аналіз даних [9; 11; 15; 20; 35] дозволяє стверджувати, що формування системи ЗПЛД будь-якого банку також у переважній більшості випадків є наслід-

ком зовнішніх впливів, зокрема прийняття та впровадження в дію Постанов НБУ, що стосуються фінансового моніторингу. Також суттєвим важелем, що сприяє удосконаленню діючих систем фінансового моніторингу на рівні банків, є перевірки та заходи впливу НБУ. Так, після прийняття оновленого Положення про здійснення банками фінансового моніторингу та низки перевірок упродовж 2015-2016 років НБУ через порушення законодавства з питань ЗПЛД відкликав ліцензії: АТ «Банк Велес» (перевірка виявила, що близько 90% операцій банку здійснювалися з метою виведення капіталу); ПАТ «Грін Банк»; КБ «Експобанк»; ПАТ «Прайм-Банк»; ПАТ «АКТАБАНК».

Отже, система запобігання та протидії легалізації доходів банку є об'єктом пильного нагляду з боку НБУ, недоліки функціонування цієї системи та суттєві порушення законодавства можуть стати причиною відкликання банківської ліцензії та припинення діяльності банку. Це підтверджує та підкреслює важливість процесів формування та розвитку системи ЗПЛД на рівні кожного окремого банку та зумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним документом, що регламентує діяльність банків щодо запобігання та протидії легалізації доходів є «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу», затверджене Постановою Правління НБУ від 26.06.2015 р. № 417 [30]. Аналіз цього положення показав, що цілісна система ЗПЛД поки що не регламентована, її побудова не вимагається від банківських установ, хоча пункт 4 Положення наголошує, що «створення та діяльності внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму (у тому числі системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму)» [30, с. 6] є частиною організації дотримання вимог законодавства України, а також застерігає, що за «неналежну організацію внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму несе керівник виконавчого органу банку» [30, с. 6]. Також слід підкреслити, що діюче Положення, яким банківські установи керуються у своїй діяльності з фінансового моніторингу, зобов'язує банки створити окремий структурний підрозділ із запобігання легалізації кримінальних доходів (пункт 8 Положення), проте щодо внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів НБУ дає альтернативу, тобто банк може створювати таку систему, а може й не створювати (пункт 9 Положення), а обмежитись створенням підрозділу.

Аналіз робіт учених [1; 2; 3; 0; 0; 7; 8; 16; 18; 25; 26; 32] показав, що єдиного підходу чи відомого стандарту щодо послідовності етапів формування системи ЗПЛД клієнтів банку та щодо структурних елементів цієї системи не існує.

Ж. О. Андрійченко у роботі [1] серед важливих складових системи запобігання та протидії відмивання коштів виокремила: нормативно-правове, технологічне, інформаційне та кадрове забезпечення, фінансовий моніторинг, управління ризиками.

К. М. Азіова та Ю. В. Ус у роботі [8] визначили, що система фінансового моніторингу банку має здійснювати: управління ризиками; дотримання вимог законодавства, тобто (комплаєнс); перевірку клієнтів; звітування у відповідні органи.

Єгоричева С. Б. [15] у структурі здійснення фінансового моніторингу у банку запропонувала такі складові: управління ризиками, ідентифікація та вивчення клієнтів, розробка внутрішніх документів, навчання, проведення фінансових операцій та здійснення їх моніторингу, відстеження (моніторинг) операцій, зупинення фінансової операції, надання

інформації на запити спеціально уповноваженого органу і цілий список різноманітних повідомлень до різних органів [15, с. 139].

Так, М. Кодрик, Л. Куріловська (Marek Kordik, Lucia Kurilovska, 2018) у роботі [0] звертають увагу на такі аспекти функціонування фінансового моніторингу банку: порядок здійснення ідентифікації та вивчення клієнта; моніторинг та звітування про фінансові операції; внутрішній контроль, внутрішній та зовнішній аудити; комплаєнс; навчання та підбір персоналу (або компетентність персоналу), а також загальнонаціональні фактори: законодавче забезпечення, інституційне забезпечення та інфраструктуру попередження та запобігання [0, с. 246-248; 252-259].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Віддаючи належне напрацюванням провідних і молодих учених з питань фінансового моніторингу в банках та запобігання та протидії відмиванню коштів, слід зазначити, що жодна з наявних розробок не містить пропозицій з послідовності етапів формування системи ЗПЛД клієнтів банку (або системи фінансового моніторингу банку), а проаналізовані структури систем ЗПЛД суттєво відрізняються складом елементів, і жодна з них не відображає зв'язки між елементами типу «фактор-відгук» та «система-процес», що значно звужує їхню практичну цінність.

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою статті є обґрунтування послідовності етапів формування системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку та ілюстрація виконання одного з них – визначення структури та функцій системи. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань: 1) проаналізувати й узагальнити наявні розробки щодо послідовності етапів формування систем; 2) сформулювати та візуалізувати послідовність етапів формування системи ЗПЛД клієнтів банку; 3) виявити ключові функціональні складові системи ЗПОД клієнтів банку; 4) сформулювати структур системи з урахуванням усіх обов'язкових елементів та п'яти типів зв'язків між ними.

Виклад основного матеріалу. Формування

будь-якої системи має відбуватись з урахуванням усіх вимог та правил теорії систем та системного аналізу. Системний підхід [12, с. 23; 21, с. 15] передбачає вивчення: утворення системи, її будову, функціонування, зростання та розвитку, відносини між об'єктом та родовою системою (метасистемою), відносини між об'єктом та системами інших метасистем [12, с. 23; 21, с. 15].

Утворення системи на рівні окремого банку – відстежити та проаналізувати цей процес можуть виключно інсайтери. Загальні ж особливості формування систем ЗПЛД банків в Україні полягають у такому: 1) для більшості банків України створення системи запобігання та протидії відмиванню коштів було спричинено вимогами національного регулятора і датується 2003-2004 роками (виняток становлять тільки банки, що на той час були дочірніми компаніями європейських та інших міжнародних банків, де цей процес розпочався значно раніше); 2) початковий етап формування системи ЗПЛД банку був спрямований на виконання обов'язкових вимог НБУ; 3) активізація розбудови системи пов'язана, як правило, зі змінами у законодавстві або зі зміною головного власника (акціонера) банку, як це сталося, наприклад, у 2005 роком з УкрСиббанком, Райффайзен Банк Аваль, у 2008 році з Укрсоцбанком; 4) переважна більшість функцій систем ЗПЛД банків спрямована на забезпечення запобігання легалізації доходів, і в меншому ступені реалізує функції протидії.

Формування (побудова) будь-якої системи підпорядковується певним законам, що давно відомі теорії систем. До них віднесено: закон функціональної повноти, закон провідності, закон динамічності та закон параметричного порогу [12; 17; 21; 22; 23]. Усі зазначені закони мають бути виконані у процесі формування системи ЗПЛД банку. Частково перевірити дотримання законів побудови систем можливо через виявлення та доведення наявності певних властивостей системи. Відповідність системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку основним властивостям системи [12; 17; 21, с. 21]. перевірено та обґрунтовано (табл. 1)

Таблиця №1

Властивості системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку

Властивість системи	Пояснення
Багатофункціональність	Система ЗПЛД клієнтів банку, по-перше, виконує дві основні функції, що зумовили її створення, – це запобігання та протидія відмиванню коштів; по-друге, виконання зазначених ключових функцій зумовлює здійснення оцінювання, аналізу, контролю, моніторингу, координації та інших управлінських функцій
Відокремленість	Система ЗПЛД клієнтів банку має власні межі, що у контексті зовнішнього світу збігаються з організаційними межами банку, у контексті меж системи ЗПЛД всередині банку обмежуються функціями та повноваженнями з цих питань
Відкритість	Безперечно Система ЗПЛД має зв'язки із зовнішнім середовищем та суго суб'єктами
Динамічність	Стан системи ЗПЛД змінюється у часі під впливом вимог зовнішніх суб'єктів, а також під впливом стратегії розвитку банку
Емерджентність	Система ЗПЛД має низку властивостей, що не були притаманні її окремим елементам, у тому числі багатофункціональність, динамічність (відсутня у окремих елементах), ієрархічність
Ієрархічність	Система ЗПЛД має декілька рівнів, оскільки є загальнобанківська система запобігання та протидії легалізації доходів, а є такі її складові, що відносяться до відокремлених підрозділів банку, також система в структурі містить забезпечувальний базис та елементи, що від нього залежать та є похідними
Підпорядкованість	Створення та функціонування системи ЗПЛД клієнтів банку підпорядковано єдиній меті та сукупності завдань, що цій меті відповідають
Структурованість	Наявність певної структури системи ЗПЛД зумовлена її багатоелементністю, різними типами зв'язків між цими елементами

Дані табл. 1 містять основні властивості системи ЗПЛД банків. Також до їх переліку можна додати й більш прості та очевидні властивості, зокрема: властивість складності передбачає наявність у системи більше ніж одного елемента; властивість функціональної та елементної повноти вимагає наявності достатньої для виконання покладених на систему завдань кількості функцій та елементів; множинність опису забезпечує більш глибоке пізнання системи і передбачає

необхідність побудови різних моделей системи (ієрархічних, мережових, матричних тощо), які висвітлюють різні аспекти функціонування та будови системи.

Процес формування (побудови) системи різні дослідники та вчені структурують по-різному: від узагальнених етапів – аналіз призначення, розробка, реалізація та супроводження системи, до більш детальних описів. Узагальнення інформації щодо змісту та послідовності етапів процесу формування (побудови) систем подано в табл. 2.

Таблиця №2

Узагальнення етапів формування (побудови) систем, запропонованих різними вченими

Зміст етапу побудови системи	Вчені, чий праці проаналізовано												
	Герман І. [14]	Гіг Дж. [12]	Денисов А. [34]	Єгоршин О. [36]	Єфименко Т. [31]	Жаріков О. [17]	Колесніков А. [19]	Лямець В. [21]	Мельник Л. [23]	Пономаренко В. [28]	Чакі Ф. [37]	Чернишов В. [38]	Чернілєвський Д. [24]
Аналіз діючої системи			1		1				1	1			
Оцінювання діючої системи			2						2	2			
Оцінювання факторів та обмежень функціонування та розвитку системи	1		3	1	2	1	1		3	3	1		1
Визначення (призначення, елементів, структури, функцій, організації системи)	2	1				2	2		4		2		2
Аналіз (призначення, елементів, структури, функцій, організації системи)	3	2				3	3	1	5	4	3	1	3
Вивчення вимог та стандартів		3	4	2	3								4
Формування робочої групи			5	3									5
Оцінювання процесів і діяльності суб'єкта – власника системи		4	6		4	5	4		6	5	4		
Формування плану розроблення та впровадження системи	4		7	4						6	5		6
Проектування (розроблення)		5			5	6	5	2	7		6	2	7
Підготовка регламентуючих документів			8	5	6					7	7		8
Інтеграція з метасистемою	5	6				7	6	3	8	8	8	3	
Тестування	6	7				8	7	4			9	4	
Реалізація плану/Впровадження	7	8	9	6	7	9	8	5	9	9	10	5	9
Супровід	8	9				10	9	6	10		11	6	
Проведення аудиту/Моніторинг			10	7	8					10	12		10

Слід зауважити, що дані табл. 2 містять етапи формування як технічних систем, інформаційних, так і соціально-економічних, оскільки загальна теорія систем застосовується в обох випадках, а також у зв'язку із тим, що система ЗПЛД банку містить як суто технічні підсистеми – автоматизації та зберігання інформації, так і підсистеми, що не функціонують без персоналу банку. Окремі етапи, подані в табл. 2 мають схожі завдання, наприклад, супровід системи передбачає виявлення помилок, їх виправлення шляхом внесення певних змін, аудит системи також передбачає виявлення слабких місць (або помилок) та звітування про них з метою подальшого виправлення.

Узагальнені етапи формування системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку представлені на рис. 1.

Першим етапом формування системи ЗПЛД клієнтів банку є аналіз і оцінювання факторів і обмежень функціонування системи, що докладно викладено у роботі [10]. А другий етап пов'язаний з визначенням і аналізом призначення, елементів, структури та функцій системи. Для того, щоб описати систему ЗПЛД клієнтів банку використаємо предметний (або морфологічний) тип опису, що передбачає відображення елементного складу системи та зв'язків між її елементами.

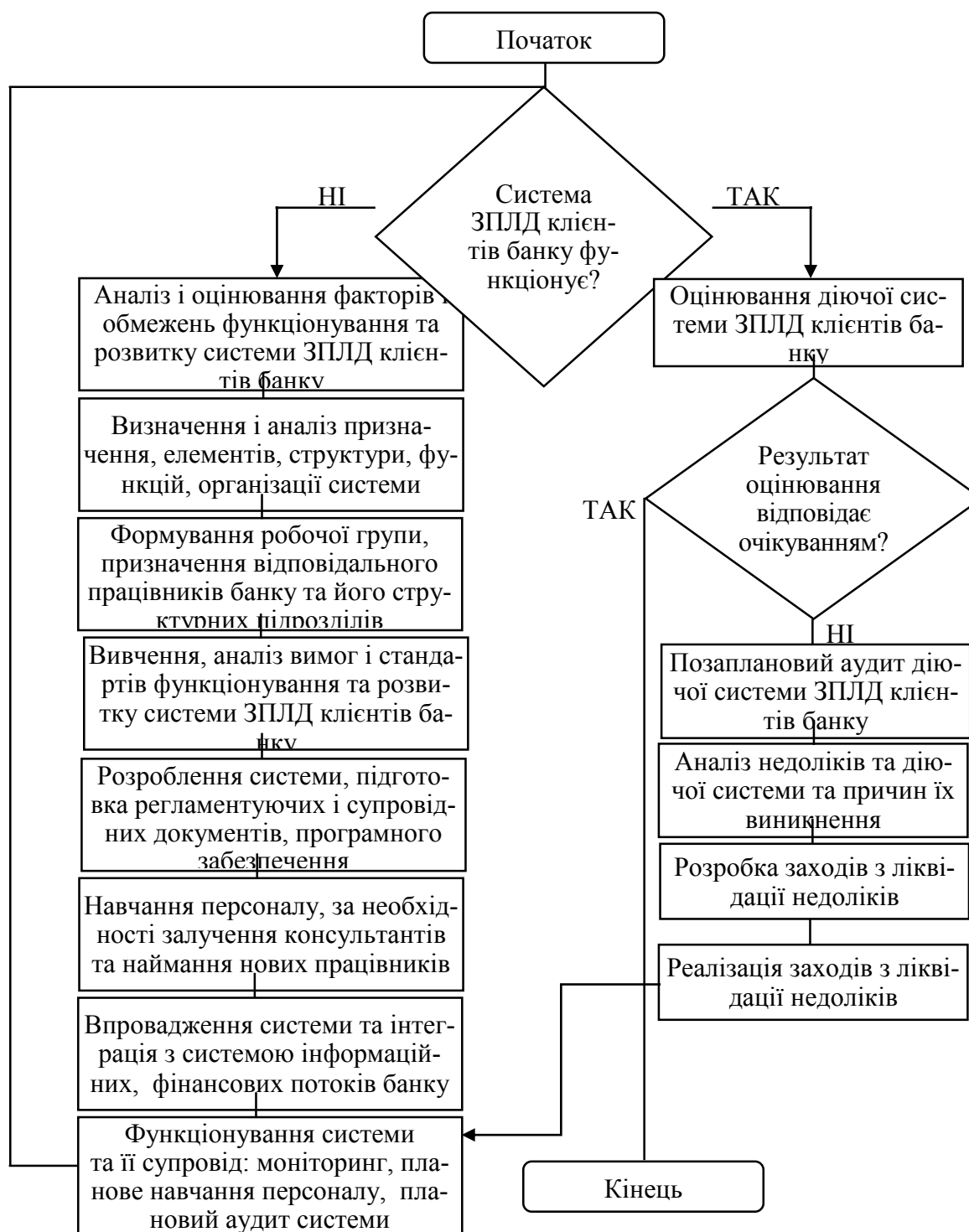

Рис. 1. Послідовність етапів формування системи ЗПЛД клієнтів банку

З метою уточнення складових системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку та перевірки відповідності основному закону у цій сфері доцільно провести зіставлення виявлених обов'язкових складових з обов'язками суб'єкта первинного фінансового моніторингу (далі СПФМ), тобто перевірити, чи всі обов'язки враховано. Статтею 6 частина 2 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [29] визначено 26 загальних обов'язків СПФМ, а частинами 3-7 встановлено 5 спеціальних обов'язків СПФМ. Узагальнення та аналіз цих обов'язків дозволяють їх згрупувати таким чином:

- обов'язки організаційного характеру (реєстрація у спеціально уповноваженому органі, призначення відповідального працівника, робота філій та інших відокремлених підрозділів з ФМ);

- обов'язки щодо ідентифікації, верифікації, вивчення клієнта та уточнення інформації про нього;

- обов'язки щодо виявлення, реєстрації, аналізу відповідності, звітування про фінансові операції, що підлягають обов'язковому, внутрішньому ФМ, та підозрілі фінансові операції;

- обов'язки щодо управління ризиками, у тому числі розробка критеріїв ризиків легалізації коштів;

- обов'язки комунікаційного характеру (повідомлення спеціально уповноваженому органу зазначеної у Законі інформації, відповіді на запити, забезпечення доступу до інформації представників уповноважених органів);

- обов'язки щодо зберігання документів та інформації, запобігання розголошенню інформації, забезпечення доступу до інформації відповідних уповноважених органів;

- обов'язки щодо зупинення проведення фінансових операцій за дорученням або за рішенням спеціально уповноваженого органу;

- обов'язки контрольно-аудиторського характеру (проведення внутрішніх перевірок);

- обов'язки по роботі з персоналом (інформування

про функціональні обов'язки з фінансового моніторингу, забезпечення навчання та підвищення кваліфікації персоналу, проведення освітньої та практичної роботи);

- обов'язки з комплаєнсу (виконання вимог законодавства та відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу).

Окремим пунктом у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [29] не зазначається обов'язок щодо автоматизації функцій системи запобігання та протидії легалізації та використання нових інформаційних технологій, проте наголос на автоматизації здійснюється з-поміж інших обов'язків, зокрема щодо виявлення та реєстрації фінансових операцій, зберігання інформації, а також щодо управління ризиками. Отже, функціональна складова щодо управління інформаційними системами є важливою та має бути врахована під час формування системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку.

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи чи проведений аналіз зазначимо, що найбільш значимими складовими системи ЗПЛД клієнтів банку є: порядок здійснення ідентифікації та вивчення клієнта; моніторинг та звітування про фінансові операції; управління ризиками; компетентність і навчання персоналу; збереження документів та інформації; внутрішній контроль, внутрішній та зовнішній аудити; комплаєнс; управління інформаційними системами; корпоративне управління та роль органів управління банку.

Як відомо, структура системи – це не лише перелік найбільш важливих її елементів, але й зв'язки між ними. Тому, для обґрунтування структури системи ЗПЛД клієнтів банку доцільно описати, якими чином пов'язані найбільш важливі складові цієї системи. На рис. 2 наведена узагальнена структура системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку з урахуванням проведеного аналізу та зазначених типів зв'язків між її складовими.

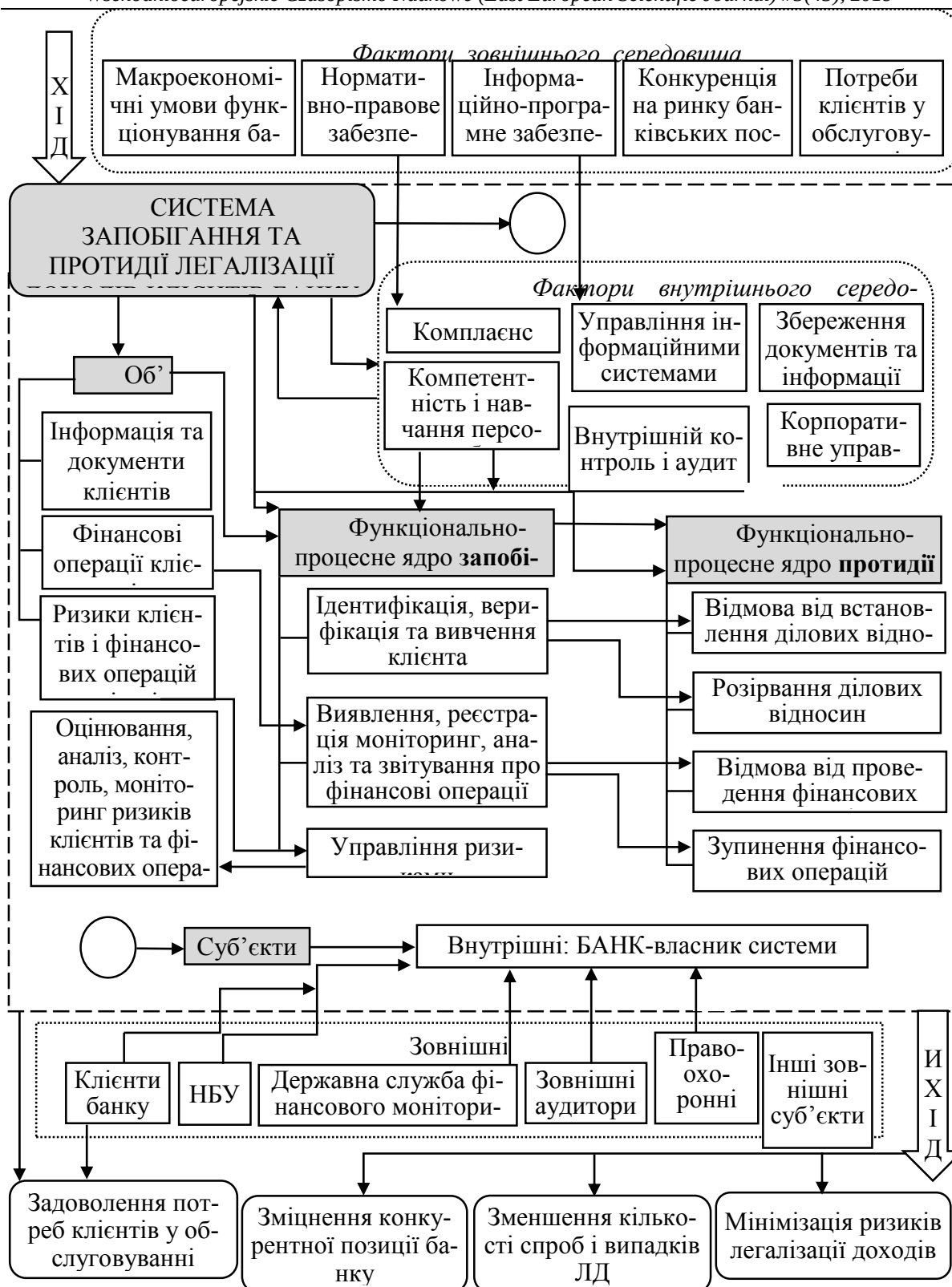

Рис. 2. Структура системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку

Умовні позначення до рис. 2:

- межі системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку;
- група об'єктів, об'єднаних за певною ознакою;
- 3.1 – зв'язок «фактор – відгук»;
- 3.2 – зв'язок «причина – наслідок»;
- 3.3 – зв'язок «ціле – частина»;
- 3.4 – зв'язок «система – процес»;
- 3.5 – зв'язок на основі договірних відносин.

3.5 – зв'язок на основі договірних відносин.

3.5 – зв'язок на основі договірних відносин.

Дані рис. 2 показують основні зовнішні фактори, що впливають на діяльність банку взагалі та на формування і функціонування його системи ЗПЛД клієнтів. До таких факторів віднесено: макроекономічні умови функціонування банку (наприклад, рівень інфляції, облікова ставка НБУ, курс гривні, динаміка

ВВП тощо); нормативно-правове забезпечення діяльності банків; інформаційно-програмне забезпечення діяльності банків (та частина, що є однаковою і обов'язковою для всіх банківських установ, а також пропозиція різноманітних розробок на ринку ІТ технологій); конкуренція на ринку банківських послуг; потреби клієнтів у обслуговуванні. Ці фактори є основою входною інформацією системи ЗПЛД.

Також, схема (рис. 2) містить суб'єктів системи ЗПЛД клієнтів банків, які об'єднані у дві групи: внутрішні (тобто банк, що володіє системою ЗПЛД) та зовнішні, з якими банк взаємодіє щодо ЗПЛД і до яких віднесено: клієнтів банку, НБУ, Державну службу фінансового моніторингу України, зовнішніх аудиторів, правоохоронні органи та інших суб'єктів.

Ключовими складовими системи ЗПЛД клієнтів банку є: об'єкти цієї системи (інформація про клієнтів, їхні фінансові операції та ризики клієнтів і фінансових операцій); функціонально-процесне ядро запобігання легалізації доходів, зокрема: ідентифікація, верифікація та вивчення клієнта; виявлення, реєстрація, моніторинг, аналіз та звітування про фінансові операції; управління ризиками (оцінювання, аналіз, контроль, моніторинг ризиків клієнтів та їхніх фінансових операцій); функціонально-процесне ядро протидії легалізації доходів, зокрема: відмова від встановлення та розірвання ділових відносин, відмова від проведення та зупинення фінансових операцій. До складу основних елементів системи ЗПЛД також віднесено сукупність внутрішніх факторів і виділено фактори, що найбільше впливають на процеси запобігання та протидії: компетентність і навчання персоналу, комплаєнс, управління інформаційними системами, збереження документів та інформації, внутрішній контроль і аудит та корпоративне управління банком.

На виході системи ЗПЛД доходів клієнтів банку передбачається досягнення мети функціонування даної системи, яке можна простежити через: зниження та мінімізацію ризиків легалізації доходів, зменшення кількості спроб і випадків відмивання коштів через банк, задоволення потреб клієнтів та зміцнення конкурентної позиції банку на ринку банківських послуг.

У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на формуванні та обґрунтуванні методичного забезпечення функціонування системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку, а саме щодо: визначення та оцінки ризиків відмивання коштів через певний банк; оцінювання рівня розвитку та стану системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку; виявлення найбільш проблемних елементів системи запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку та розроблення заходів з їх удосконалення.

Список літератури:

1. Andriichenko Zh. O. Advantages and disadvantages of outsourcing procedure of clients identifications and verification in financial monitoring / Zh. O. Andriichenko, V. A. Smoliak // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 30 – 35.
2. Can the AML system be evaluated without better data? / Levi, M (Levi, Michael)[1] ; Reuter, P (Reuter, Peter)[2,3] ; Halliday, T (Halliday, Terence) // CRIME LAW AND SOCIAL CHANGE Том: 69 Выпуск: 2 Стр.: 307-328.
3. Gilmour N. Preventing money laundering: a test

of situational crime prevention theory / Nicholas Gilmour // Journal of Money Laundering Control. – 2016. – Vol. 19. – Issue: 4, pp. 376 – 396.

4. Kordik M. Protection of the National Financial System From the Money Laundering and Terrorism Financing / Marek Kordik, Lucia Kurilovska // Entrepreneurship and Sustainability Issues. – 2017. – Volume 5. – Number 2. – pp. 243-262.

5. Nguyen C. L. Preventing the use of financial institutions for money laundering and the implications for financial privacy / Chat Le Nguyen // Journal of Money Laundering Control. Vol. 21. - No1. - 2018. - pp. 47 - 58.

6. Lebid O. V. Foundation of elements of a bank's system for prevention and counteraction of the money laundering / O. V. Lebid, O. I. Veits // International Scientific Conference From the Baltic to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area: Conference Proceedings, August 24th, 2018. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 132 pages. – P. 109 – 113.

7. Schroeder W. R. Money Laundering: A Global Threat and the International Community's Response / William R. Schroeder // FBI Law Enforcement Bulletin, 2001. – May. – PP. 1–7.

8. Азіова К. М. Система фінансового моніторингу у банку // К. М. Азіова, Ю. В. Ус // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 р.). – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 25 – 28.

9. Андрійченко Ж. О. Розвиток ризик-орієнтованого підходу в сфері фінансового моніторингу в Україні згідно з європейськими вимогами / Ж. О. Андрійченко // Євроінтеграційні аспекти розвитку ринків фінансових послуг : монографія / Н. М. Внукова, Р. Пукала, В. А. Смоляк [та ін.]; за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукової та канд. екон. наук Р. Пукала. – Харків: ТО Ексклюзив, 2018. – С. 121 – 142.

10. Вейц О. І. Фактори легалізації злочинних доходів та їх врахування при здійсненні операцій клієнтів банків // Evropský časopis ekonomiky a managementu – 2018. – Svazek 4. – vydání 1. – 2018. – С. 53 – 64. (Index Copernicus)?

11. Внукова Н. М. Аналіз міжнародного досвіду застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення / Н. М. Внукова, О. М. Колодізев, І. М. Чмута // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – №16. – С. 610–617.

12. Гиг Дж. Прикладная общая теория систем. В 2-х кн. Кн. 1. / Дж. Ван Гиг. Пер. с англ. – М.: Мир, 1981. – 336 с.

13. Гиг Дж. Прикладная общая теория систем. В 2-х кн. Кн. 2 / Дж. Ван Гиг. Пер. с англ. – М.: Мир, 1981. – 731 с.

14. Герман И. М. Системный подход в управлении экономикой: Методологические аспекты: И.М. Герман, Н.С. Шухов; под. ред. А.А. Сергеева. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1991. – 135 с.

15. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. / С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.

16. Єгоричева С. Б. Ризик-орієнтований нагляд у системі фінансового моніторингу / С.Б. Єгоричева // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – №3(75). – С.126 – 132.

17. Жариков О. Н. Системный подход к управлению / О. Н. Жариков, В. И. Королевская, С. Н. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.
18. Ключко Л.А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс-контроль в банках / Л.А. Ключко // *Фінанси, учет, банки*. – №1 (20). – 2014. – с. 153-160.
19. Колесников А. А. Синергетические методы управления сложными системами: теория системного синтеза: монография / Анатолий Аркадьевич Колесников. – М.: КомКнига, 2006. – 204 с.
20. Кривонос Л. В. Державне регулювання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: сучасний стан і шляхи розвитку [Електронний ресурс] / Л. В. Кривонос. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drdu_2014_1_6.pdf.
21. Лямец В. И. Основы общей теории систем и системный анализ [Текст] : учеб. пособие / В. И. Лямец, В. И. Успенко. – Харьков : БУРУН и К ; Киев : КНТ, 2015. – 304 с.
22. Лямец В. И. Системный анализ: Вводный курс / В. И. Лямец, А. Д. Тевяшев. – [2-е изд.]. – Х.: ХНУРЭ, 2004. – 448 с.
23. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития: монография / Леонид Григорьевич Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с. – (Устойчивое развитие).
24. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / за ред. Д. В. Чернілевського. – Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.
25. Москаленко Н. В. Управління ризиками легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом / Н.В. Москаленко, Н.Я. Климчук // *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. – 2017. – №1. – С.183–194.
26. Петрук О. М. Особливості розвитку фінансового моніторингу / О. М. Петрук, К. Д. Левківська // *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. – 2013. – № 2. – С. 288–293.
27. План заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затверджений Розпорядженням Кабінету міністрів України від 30 серпня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80>.
28. Пономаренко В. С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем : монографія / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець. – Х. : Вид. "ІНЖЕК", 2009. – 432 с.
29. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
30. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: постанова Правління НБУ від 26.06.2015 р. № 417. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15>.
31. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т.І. Єфименко, С.С. Гасанов, О.Є. Користін та ін. – К.: ДННУ "Академія фінансового управління", 2013. – 380 с.
32. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів» / О. М. Колодізев, І. В. Плєскул // *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні та практичні аспекти [Текст монографії]: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорова В.В. – Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2018. – С. 264 – 278.*
33. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затверджена Розпорядженням Кабінету міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1407-р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80/paran9#n9>.
34. Теория больших систем управления: учеб. пособие для вузов. Под. ред. А. А. Денисова. – Л.: Энергоиздат, Ленинградск. Отд-е, 1982. – 288 с.
35. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю / В. І. Тесленко // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2013. – № 1 (29). – С. 280 – 287.
36. Управление социально-экономической системой : монография / науч. ред.: д-р экон. наук, проф. А. П. Егоршин, д-р экон. наук, проф. В. А. Кожин. – Нижний Новгород : Нижегород. ин-т менеджмента и бизнеса, 2009. – 286 с.
37. Чаки Ф. Современная теория управления: нелинейные, оптимальные и адаптивные системы: / Ф. Чаки / пер. с англ. В. В. Капитоненко и С. А. Анасимова. – М.: Мир, 1975. – 424 с.
38. Чернышов В.Н. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / В.Н. Чернышов, А.В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

Кривола Ірина

*Кандидат юридичних наук, докторант
Національна академія державного управління При Президенті України,
Київ, Україна*

ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ УКРАЇНИ

Krylova Iryna

*Candidate of Law, Doctoral student,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
Ukraine, Kyiv,*

ENVIRONMENTAL SAFETY ISSUE IN THE WATER SUPPLY AND WASTEWATER SPHERE OF UKRAINE

Анотація: У даній статті з'ясоване питання екологічної безпеки у сфері водопостачання та водовідведення України. Розглянуто поняття екологічної безпеки, визначене в національному законодавстві, а також політичні, економічні, технічні, організаційні та державно-правові заходи забезпечення екологічної безпеки в країні. Автор наводить визначення поняття екологічна безпека у сфері водопостачання та водовідведення та аналізує її складові. В статті визначено правові основи безпечного водокористування та безпечного водопостачання та вимоги до їх реалізації. Аналізуються методи забезпечення екологічної безпеки у сфері водопостачання та водовідведення як контроль і моніторинг. Наведено проблеми забезпечення екологічної безпеки на державному рівні України та на рівні підприємств водопостачання та водовідведення. Запропоновано застосування комплексних інституцій і заходів державної політики у сфері водопостачання та водовідведення в частині забезпечення екологічної безпеки, затвердження стратегії розвитку сфери водопостачання та водовідведення із короткостроковими та довгостроковими заходами.

Annotation. This article clarifies the issue of environmental security in the sphere of water supply and wastewater of Ukraine. The concept of ecological safety, defined in the national legislation, as well as political, economic, technical, organizational and state-legal measures to ensure environmental safety in the country are considered. The author outlines the concept of environmental safety in the field of water supply and wastewater and analyzes its components. The article defines the legal bases of safe water use and safe water supply and requirements for their implementation. The methods of ensuring environmental safety in the field of water supply and wastewater as control and monitoring are analyzed. The problems of ensuring environmental safety at the state level of Ukraine and at the level of water supply and wastewater enterprises are presented. The application of complex institutions and measures of state policy in the field of water supply and wastewater system in the part of providing environmental safety, approval of the strategy of development of the water supply and wastewater system with short-term and long-term measures is proposed.

Ключові слова: водопостачання, водовідведення, екологічна безпека, державне регулювання, публічне адміністрування, якість питного водопостачання, безпечне водопостачання.

Key words: water supply, wastewater, ecological safety, public administration, state regulation, quality of drinking water supply, safe water supply.

Problem statement. The state guarantees the population of Ukraine with high quality and safe for human health with drinking water. State guarantees are directly related to the ecological status of water resources as sources of water supply. Ukraine is among the least secured with its own water resources in Europe and is one of the regions with a significant anthropogenic pressure on water sources and a shortage of fresh water. According to the annual National Report on the Quality of Drinking Water in Ukraine (2017), a situation has arisen that virtually all surface and, in some regions, groundwater, do not meet the requirements of sanitary legislation for water supply sources in terms of pollution. At the same time, existing sewage treatment facilities, purification and disinfection technologies for drinking water are not able to clear it to safety levels. Ukraine's drinking water supply is provided by surface water by almost 80%. At the same time, the majority of river basins according to the hygienic classification of water bodies according to the degree of pollution can be attributed to "polluted" and "very polluted", but the composition of treatment facilities and water treatment technology have not actually changed [12]. Monitoring of the quality of water in surface water bodies suggests that their ecological status is practically not improved [12]. The highest percentage of deviations in sanitary-chemical indicators is observed in Luhansk, Zaporozhye, Donetsk, Odesa and Dnipropetrovsk regions, which far exceeds the national average; according to bacteriological indicators - in Mykolaiv, Zaporozhye, Luhansk, Ternopil, Rivne, Donetsk regions and Kyiv. The high level of anthropogenic pressure on reservoirs and the use of outdated drinking water preparation technologies that are designed to bring natural water to drinking water quality only when the source water meets the 1st class of surface water sources do not allow to provide the population with high quality and safe for health man with drinking water. Application in the technology of preparation of potable water of chlorine, ineffective coagulants, the absence of sorption filters with activated charcoal, etc., leads to the receipt of a significant amount of inorganic and organic pollutants into drinking water, the joint action of which on the human body, especially in conditions of ra-

diation load, causes a real threat to health nation. In addition, drinking water from surface water is potentially dangerous in viral terms, as the technology of its preparation does not guarantee the removal of viruses [12]. The main sources that form stable high levels of water pollution are untreated or insufficiently cleaned wastewater from water supply and wastewater enterprises, industrial enterprises of mining and metallurgical complexes [12]. Thus, the relevance of the research topic is due to an increase in practical and scientific interest in understanding and ensuring environmental safety in the water supply and wastewater sector as part of the state policy, especially in the context of environmental protection reform to implement the Association Agreement between Ukraine and the EU.

Analysis of recent research and publications. Issues of environmental safety, including in the field of water supply and wastewater, were addressed by such researchers as Vergun O.M. (2014) [5], Goncharuk V.V. (2008) [7], Krysinska D.O. (2012) [9], Khilko M.I. (2017) [20], Horuzhii V.P., Vasilyuk A.V., Nedashkovsky I.P. (2018) [21], Belan S.V., Rybalova O.V., Kozlovska O.V. (2013) [1], Lichenko I. (2017) [10], Vasilenko S.L., Dymchenko O.V. (2009) [2; 2], Yakushev D.V. (2016) [22] and others. However, this issue does not lose relevance in the part of the study of environmental safety in the water supply and wastewater sector, as part of the state policy.

Identification of previously unsolved parts of the general problem that the article is devoted to. Ensuring environmental safety in the water supply and wastewater sector is part of the state policy in the field and should be accompanied by appropriate mechanisms for implementation. Environmental safety in the sphere of water supply and wastewater should be part of the strategy of development of the water supply and wastewater sector and implemented not only at the level of central bodies of executive power, but also with the direct active position of local self-government bodies, which in most cases are owners of water supply and wastewater facilities and should provide community members with high-quality water and wastewater services.

Formulating the goals of the article (statement of the task). The purpose of the paper is to clarify the issue

of environmental security in the water supply and wastewater sector of Ukraine.

Presenting main material. In Ukraine, the legal, economic and social bases of the organization of environmental protection are determined by the Law of Ukraine "On Environmental Protection" (1991, July 25), as well as land, water, forest law, mineral legislation, air protection, the protection and use of plant and animal life and other special legislation [16]. According to this Law, environmental safety is the state of the environment, which prevents the deterioration of the ecological situation and the emergence of danger to human health. Environmental security is guaranteed to Ukrainian citizens by implementing a wide range of interrelated political, economic, technical, organizational, state-legal and other measures [16].

Political measures of ecological safety are implemented through state environmental policy, which envisages a complex of measures aimed at environmental protection. Environmental protection, rational use of natural resources, provision of ecological safety of human life is an integral condition of sustainable economic and social development of Ukraine. To this end, Ukraine carries out on its territory an environmental policy aimed at preserving the environmentally safe living and inanimate nature, protecting the life and health of the population from the negative impact caused by pollution of the environment, achieving harmonious interaction of society and nature, protection, rational use and reproduction of natural resources [16].

Achievement of the goals of environmental policy is carried out with the help of administrative and economic levers. But the imperative nature of administrative leverage, the use of averaged indicators exclude the possibility of an individualized approach to business entities and interference with their activities, which in most cases is prohibited by law. With the help of economic levers, the impact is carried out by operating economic categories [11]. Economic measures for the protection of the environment presuppose: the interconnection of all managerial, scientific and technical and economic activities of enterprises, institutions and organizations with rational use of natural resources and the effectiveness of environmental protection measures based on economic levers; determination of funding sources for environmental protection measures; establishment of limits on the use of natural resources, discharges of pollutants into the environment; establishment of ecological tax rates; provision of enterprises, institutions and organizations, as well as citizens, tax, credit and other privileges in the implementation of their low-waste, energy and resource-saving technologies and non-traditional types of energy, other effective measures for the protection of the environment; compensation in the established order of losses caused by violation of the legislation on environmental protection [16]. In Ukraine, financing of environmental protection measures is carried out at the expense of the State Budget of Ukraine, the budget of the Autonomous Republic of Crimea and local budgets, funds of enterprises, institutions and organizations, funds of environmental protection, voluntary contributions and other funds.

Technical measures of ecological safety include modernization and technical re-equipment of fixed assets of enterprises, structures and objects. During the design, placement, construction, commissioning of new and reconstruction of existing enterprises, buildings and other objects, improvement of existing and introduction of new technological processes and equipment, as well as in the process of exploitation of these objects, the ecological

safety of people, the rational use of natural resources, observance of norms of harmful influences on the natural environment. In this case, the capture, disposal, disposal of harmful substances and wastes or their complete elimination, fulfillment of other requirements concerning the protection of the environment and human health should be envisaged.

Enterprises, institutions and organizations whose activity is related to the harmful influence on the environment, regardless of the time they are put into operation, must be equipped with facilities, equipment and devices for the treatment of emissions and discharges or their disposal, reduction of the influence of harmful factors, as well as devices for monitoring the quantity and composition of pollutants and the characteristics of harmful factors. Projects of economic and other activities should have materials assessing its impact on the environment and human health. The assessment is carried out taking into account the requirements of the legislation on environmental protection, the environmental capacity of the territory, the state of the environment in the place where the site is located, environmental projections, prospects for socio-economic development of the region, capacity and types of cumulative effects of harmful factors and to the environment. It is prohibited to put into operation the enterprises, buildings and other objects, which do not fully meet all environmental requirements and implement the measures provided for in the projects for construction and reconstruction (expansion and technical re-equipment) [16].

State-legal measures of environmental safety are divided into several types depending on the direction of action: organizational-preventive, regulatory-promotional, regulatory-executive, security, restoration and enforcement. They form a kind of legal mechanism, which should be understood as a system of state-legal tools aimed at regulating activities capable of increasing the level of environmental safety, preventing the deterioration of the environmental situation and the emergence of danger to the population and natural systems, the localization of manifestations of environmental danger [8, p.126].

Organizational and preventive measures are aimed at identifying territories, zones, objects and activities of environmentally hazardous for the environment and human health, as well as taking certain measures to prevent the emergence of environmental hazards. These include: accountants; registration expert evaluation; informational and forecasting (in addition, there may be an environmental audit, environmental insurance, etc.). Accounting and installation measures include the identification, inventory, classification of hazardous zones, objects, territories and sources. Registration - certification of environmentally hazardous objects, certification, confirmation of conformity, licensing, registration of environmentally hazardous sources. In the case of release of environmentally hazardous products, it is subject to certification. Environmental certification can be considered as a system of verification and technical testing of products, activities and facilities to determine compliance with established regulatory documents, and includes further technical supervision of certified products. In the process of certification, a certificate of conformity is issued, confirming the conformity of the product with the Ukrainian standard [8, p.126]. Regulatory and promotional measures are a system of legal norms and regulations aimed at regulating relations, ensuring compliance with priorities, standards, standards, limits and other requirements in the field of environmental safety. Regulatory-executive measures consist in the implementation of certain functions in the field of environmental safety by the specially authorized bodies. Security and restoration

measures are aimed at localization of manifestations of ecological danger, implementation of liquidation work, determination of the legal regime of territories in accordance with the level of environmental risk, establishment of the status of persons who have suffered from the consequences of environmental hazards. Enforcement measures are aimed at preventing environmental violations in the field of ensuring environmental safety, protecting human rights in a safe environment for life and health and related other environmental rights, as well as the use of the perpetrators of state legal coercion in case of violation requirements and norms of environmental safety [8, p.127].

Thus, ecological safety in the field of water supply and wastewater provides such a state of production of water and wastewater services, which prevents the deterioration of the environmental state of the environment and water resources and the emergence of danger to human health. Environmental safety in the water supply and wastewater system envisages ecological safety of water use and safe water supply.

According to the Water Code of Ukraine (1995, June 6), special water use, which is carried out for household needs, is paid and is carried out on the basis of a permit for special water use, issued by the territorial authorities of the central executive authority, which implements the state policy in the field of water sector development. The permission for special water use sets the limit for water intake (the maximum amount of water drawn from water bodies), the limit for water use (the maximum amount of water use) and the limit for the discharge of pollutants (the maximum amount of discharges of pollutants in surface water bodies). In the case of low volatility, these limits may be reduced by the authority that issued the permit without adjusting the permission for special water use. The discharge of sewage into water bodies is allowed only subject to the presence of norms of maximum permissible concentrations and established norms for the maximum allowable discharge of pollutants [6].

In the field of use and protection of water and reproduction of water resources, the following norms are established: 1) environmental safety standards for water use; 2) ecological standard of water quality of the arrays of surface and groundwater; 3) the norms of the maximum allowable discharge of pollutants; 4) sectoral technological norms for the formation of substances discharged into water bodies; 5) technological norms of water use. Other legislation in the field of water use and protection and water reproduction may be established by the legislation of Ukraine [6]. Environmental safety standards for water use that provide safe water conditions and are established for assessing the use of water from water objects for the needs of the population and sectors of the economy: maximum permissible concentrations of substances in water bodies, whose water is used to meet drinking, household and other needs of the population; maximum permissible concentrations of substances in water bodies whose water is used for the needs of the fish industry; permissible concentrations of radioactive substances in water bodies, whose water is used to meet drinking, household, and other needs of the population. Environmental water safety standards are developed and approved by: the central executive body, which ensures the formation of state policy in the field of health care - for water objects whose water is used to meet drinking, household, and other needs of the population; the central executive body, which ensures the formation of a state policy in the fisheries sector, - for water objects whose water is used for the needs of the fish industry. Environmental safety standards for water use are introduced

in agreement with the central executive body, which ensures the formation of state policy in the field of environmental protection [6].

Water objects, which are sources of drinking water supply, should be drawn up in accordance with the order of the passports established by law. The list of water quality indicators in the passport of the source of drinking water supply should correspond to the list, which is defined by the state standard for drinking water. In addition, sources and objects of centralized drinking water supply, regardless of their type, form of ownership and subordination to protect and preserve the natural properties of water in the areas of its fence, prevention of pollution, clogging and premature depletion of water objects, as well as ensuring production safety, supply and consumption of drinking water are subject to sanitary protection [17].

To meet drinking and household needs of the population of Ukraine, water is used, the qualitative characteristics of which correspond to the established state standards, norms of environmental safety of water use and sanitary norms. In case of non-conformity of the qualitative characteristics of these waters to established standards, norms of ecological safety of water use and sanitary norms of their use is terminated by a decision of the central executive body implementing the state policy in the sphere of sanitary and epidemiological well-being of the population [6].

During the implementation of special water use to meet the drinking and household needs of the population in the order of centralized water supply enterprises, institutions and organizations in charge of drinking and household water supply, carry out the collection of water directly from water objects in accordance with approved in accordance with the established procedure of projects water intake structures, norms of water quality and permits for special water use. These enterprises, institutions and organizations are obliged to continuously monitor the water quality in water facilities, maintain a sanitary protection zone for water in a proper condition, and inform the central executive body that implements state policy in the sphere of sanitary and epidemiological well-being of the population, the central body executive authority that implements state policy on state supervision (control) in the field of environmental protection, rational use, reproduction and protection natural resources, central executive authority, implementing state policy in the field of water sector development, and local councils on deviations from established standards and water quality standards. At centralized water intakes of groundwater within their fields and in adjacent areas, water users should equip a local network of observation wells [6]. When using water for drinking and household needs of the population in the order of non-centralized water supply, legal entities and individuals carry out its collection directly from surface or underground water objects in order of general and special water use. Periodic control of the quality of water used for non-centralized water supply of the population is carried out by the central executive body, which implements state policy in the sphere of sanitary and epidemiological well-being of the population, at the expense of water users [6].

The system of standards in the sphere of drinking water and drinking water supplies includes national standards, international and regional standards that determine the methods of research (testing) of safety and quality of drinking water. The specified national standards are developed, approved, reviewed and changed in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Standardization" (2014, June 5). In particular, the hygienic requirements for the quality of drinking water of various types:

water supply, packaging, filling stations (tanks, kiosks), pump rooms, wells, and also used in food establishments for the production of products, are established by the State Sanitary Norms and the Rules "Hygienic Requirements for Drinking Water, intended for human consumption" (DSANPiN 2.2.4-171-10), approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine No. 400 (2010, May 12). National Standard DSTU 7525: 2014 "Drinking Water. Requirements and methods of quality control" is valid from 2015, contains norms of quality of drinking water and sets requirements for methods of its control in centralized and non-centralized water supply [14; 13]. Safety indicators and separate indicators of drinking water quality are approved by the central executive body, which forms and ensures implementation of the state policy in the field of health, which also approves a list of reference methods for measuring the content (levels) of pollutants, residues of pesticides of drinking water [17].

In the sphere of drinking water and drinking water supply the following standards are set: norms of drinking water supply; ecological norms of quality of water sources of drinking water supply; technological norms of drinking water use; technical conditions in the field of drinking water and drinking water supply. The ecological standard of water quality in sources of drinking water supply is established taking into account the requirements of state hygienic and anti-epidemic rules and norms and hygiene norms by the central executive body, which ensures the formation of state policy in the field of environmental safety. In order to assess and ensure the rational use of water, current and future technological standards for the use of drinking water are established in accordance with the law. The technological norms of drinking water use are developed by each drinking water supply company, they agree with the oblast, Kyiv and Sevastopol city state administrations, and the executive authority of the Autonomous Republic of Crimea on environmental protection issues and approved by the local self-government bodies [17].

One of the methods for ensuring environmental safety in the water supply and sewage system is monitoring and monitoring. Control in the field of drinking water and drinking water is carried out in order to determine the conformity of drinking water quality with state standards. Control is subject to water intended to meet drinking and household needs at all stages of its production and bringing to consumers, as well as objects of centralized drinking water supply, including wastewater treatment plants, pumping stations, water supply networks, points for the pouring of drinking water (including mobile), other objects of non-centralized drinking water supply [17]. The legislator identified the following types of control in the field of water supply and wastewater: state, production and public control. According to Art. 43 of the Law of Ukraine "On Drinking Water, Drinking Water Supply and Wastewater" (2012, January 10), state control in the sphere of drinking water and drinking water is divided into three types: 1) state control of water quality in sources of drinking water supply (carried out by authorized central bodies of executive power in accordance with their powers defined by law); 2) state control over the technical state of centralized drinking water supply (carried out by the Council of Ministers of the ARC, regional, Kyiv and Sevastopol City State Administrations); state control over the safety and quality of drinking water (carried out by local self-government bodies and executive authorities in accordance with the powers established by law).

State control in the field of wastewater (provision of sanitary protection) is divided into types: 1) control compliance with the norms and rules governing the discharge of waste water into water facilities, and the implementation of protective measures to ensure the water quality of the passport of the water object (carried out by the central executive body that implements state policy in the field of environmental safety); 2) control of the certification of sources of drinking water supply, control of water quality indicators in the control areas of the water facility in the water intake areas, taking into account the requirements of state standards, sanitary norms and rules for sources of drinking water supply and drinking water (carried out by the central executive body, implementing the state policy in the field of water management development); control of the provision of sanitary protection (carried out by legal entities and individuals whose activity affects the status of sources and objects of drinking water supply and wastewater, through the implementation of own funds means of water protection from pollution, clogging and exhaustion and ensuring the safety of production and supply of drinking water). In addition, local governments exercise control and determine the mechanism for monitoring discharge of wastewater [17]. Along with monitoring, monitoring and accounting are carried out. According to Art. 39 of the Law of Ukraine "On Drinking Water, Drinking Water Supply and Wastewater" (2012, January 10), state monitoring in the field of drinking water and drinking water supply is conducted for the purpose of collecting, processing, storing and analyzing information on the quality of drinking water, the status of objects of centralized drinking water supply, forecasting its changes, and the development of scientifically substantiated recommendations for making relevant decisions in this area is conducted by state monitoring.

Depending on the subject of the state monitoring in the field of drinking water and drinking water supply is divided into types: 1) regarding the quality status of water objects in the water intakes for centralized drinking water supply by radiological and chemical indicators (carried out by the central executive authority, which implements the state policy in the field of water management development); 2) compliance with the sanitary norms of chemical, bacteriological, radiological indicators of water objects intended for drinking water supply and drinking water supply systems (central executive authority implementing public health policy); 3) regarding the quality of drinking water after water treatment facilities according to chemical and bacteriological indicators, as well as the technical state of objects of centralized drinking water supply (central executive authority, which implements state policy in the sphere of housing and communal services); 4) on prediction of changes in the qualitative and quantitative state of surface and underground sources of centralized drinking water supply at water intake areas (central executive authority implementing state policy in the field of environmental safety). At present, there are no regulatory documents on the monitoring mechanism, indicators, indicators, etc. [17]. Such a situation essentially blocks the implementation of the Law of Ukraine "On Strategic Environmental Assessment" (2018, March 20) which regulates relations in the field of environmental impact assessment, including for public health, implementation of state planning documents and applies to state planning documents related to agriculture, forestry, fisheries, energy, industry, transport, waste management, water resources utilization, environmental protection, telecommunications, tourism, urban development or land management (schemes) and implementation of which will include

the implementation of activities (or which contain activities and objects) for which the legislation provides for the implementation of an environmental impact assessment procedure or which requires assessment, taking into account the likely consequences for the territories and natural-reserve fund and ecological network, except for the creation or expansion of territories and objects of the nature reserve fund [18]. The law stipulates that any water basins, any settlements that take water from surface sources, have to undergo a strategic environmental assessment when considering master plans, projects for the modernization and rehabilitation of water supply and wastewater facilities, which should analyze security issues and environmental impact. One of the measures to implement the strategic environmental assessment is monitoring the consequences of the implementation of the state planning document for the environment, including for public health (monitoring of water supply sources).

In the presence of a system of normative and technical acts regulating environmental safety in the water supply and wastewater system, the process of bringing national environmental standards to European ones is slow and accompanied by a number of unresolved issues. The root causes of environmental problems of Ukraine at the state level are defined: the subordination of environmental priorities to economic feasibility; failure to take into account environmental consequences in legislative and regulatory acts, in particular, in decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and other bodies of executive power; the predominance of resource and energy-intensive industries in the structure of the economy with mostly negative environmental impacts, which is greatly increased due to unregulated legislation in the transition to market conditions; physical and moral depreciation of fixed assets in all branches of the national economy; Ineffective system of public administration in the field of environmental protection and regulation of the use of natural resources, in particular inconsistency of actions of central and local executive authorities and local self-government bodies, unsatisfactory state of the system of state monitoring of the natural environment; low level of understanding in society of the priorities of environmental protection and the benefits of sustainable (sustainable) development, the imperfection of the system of environmental education and education; unsatisfactory level of compliance with environmental legislation and environmental rights and obligations of citizens; unsatisfactory control over observance of environmental legislation and failure to ensure inevitability of liability for its violation; insufficient financing from the state and local budgets of environmental protection measures, financing of such measures by the residual principle [15]. Implementation of the ecosystem approach to sectoral policy and improvement of the integrated environmental management system, integration of environmental policy with other policies, mandatory consideration of the environmental component when developing and approving state planning documents and in the decision-making process on economic activities that can have a significant impact on environment, in particular environmental modernization of industrial enterprises by reducing the environmental tax rate or in the form of a fixed annual amount to compensation (refund), coupled with improved environmental performance of products is the way to the modern system of environmental policy, implemented in the countries - EU member states [15].

The practical problems of ensuring environmental safety in the water supply and wastewater system faced by water supply and wastewater companies include the following: contamination of water supply sources; a shortage

of financial resources necessary for the proper operation and maintenance of water supply and wastewater systems, introduction of the latest technologies, modernization, etc.; unsatisfactory technical condition of buildings, equipment (significant depreciation of fixed assets (more than 60%)), outdated technologies of water purification and wastewater treatment, imperfection of the structure of management of the industry and regulatory framework to ensure its reliable and efficient functioning. The quality of drinking water and drinking water supply directly are influenced by many factors: environmental indicators in the places of the collection of water, the status of systems for the collection, purification and preparation of drinking water, the technology and efficiency of these systems, the safety of the material of the pipes for transportation and supply of drinking water to consumers, their external and internal coverage, as well as the state of the pipes in operation, environmental indicators in the system of water distribution and in the internal water supply system. All of these factors should be taken into account when forming the state policy in the field of water supply and wastewater.

Conclusions. Environmental security in the sphere of water supply and wastewater can not be ensured without the use of integrated institutions and measures of state policy and approval of the strategy of development of the water supply and wastewater sector with short-term and long-term measures. In the same reform of the water supply and wastewater sector, bringing it in line with European standards (in terms of environmental safety and environmental protection) requires significant financial investments in the modernization and / or construction of new water supply and wastewater facilities, replacement of technologies; institutional changes in terms of clearly defining the powers of local self-government bodies in the management and regulation of water supply and wastewater facilities; improvement of the normative base in the field of water supply and wastewater.

Список використаної літератури:

1. Белан С.В., Рибалова О.В., Козловська О.В. Визначення екологічної небезпеки водокористування басейну р. Сіверський Донець у Харківській області // Вісник ХНАДУ. – 2013. – вип. 60. – С. 128-132.
2. Василенко С.Л. Екологічна безпека систем водопостачання міст: методологія вивчення та управління: Дис... д-ра наук: 21.06.01. – Харків: Український науково-дослідний інститут екологічних проблем, 2007.
3. Василенко С.Л., Димченко О.В. Систематизація методологічних принципів економічної та екологічної безпеки водопостачання // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». – 2009. – №78. – С. 9-17.
4. Веклич О.О. Аналіз ефективності вітчизняного економічного механізму природокористування щодо ідеї сталого розвитку // Матеріали 2-х конференцій та рекомендації до проекту Національної стратегії: «Економічні реформи України в контексті переходу до сталого розвитку». Інститут сталого розвитку. - К. : Інтелсфера, 2001. - С. 95.
5. Вергун О. М. Аналіз актуальних чинників погіршення якості джерел питного водопостачання в контексті екологічної безпеки України // Екологічна безпека та природокористування. – 2014. – Вип. 15. – С. 22-30
6. Водний кодекс України від 06.06.1995 №213/95-ВР. База даних: «Законодавство України».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>

7. Гончарук В.В. Новая концепция обеспечения населения качественной питьевой водой // Химия и технология воды. – 2008. – Т. 30, № 3. – С. 239–252.

8. Екологічне право України: підручник за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2009. – 328 с.

9. Крисінська Д.О. До проблеми вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази в галузі питного водопостачання як одного з основних чинників підвищення екологічної безпеки питної води // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Техногенна безпека. – 2012. – Т. 203, Вип. 191. – С. 56-61.

10. Ліченко І. Екологічна безпека як об'єкт адміністративно-правового забезпечення у нових соціально-політичних умовах, 2017. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43381/2/2017n865_Lychenko_I-Environmental_safety_as_398-404.pdf

11. Малиш Н.А. Екологічна складова економічної політики в Україні. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Malysh_NA.pdf.

12. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2017 році. Проект. База даних «Мінрегіон України». URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-divalnosti/zhkh/teplo-vodopostachannya-ta-vodovidvedennya/natsionalna-dopovid/proekt-natsionalnoyi-dopovidi-pro-yakist-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukrayini-u-2016-rotsi/>

13. Національний стандарт ДСТУ 7525:2014 «Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості». URL: http://iccwc.org.ua/docs/-dstu_7525_2014.pdf (дата звернення: 28.02.2019).

14. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10): Наказ МОЗ України від 12.05.2010 № 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10> (дата звернення: 28.02.2019).

15. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. База даних: «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. База даних: «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

17. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон від 10.01.2012 р. № 2918-III. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2918-14> (дата звернення: 01.02.2019).

18. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>

19. Рой І.О., Пляшук Л.Д. Оцінка екологічної безпеки систем централізованого питного водопостачання в Україні // Journal of Engineering Sciences, № 1, вип. 1. – 2014. – С. 7-14. URL: http://jes.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/JES_2014_01_E_02_print.pdf

20. Хилько М.І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник / М. І. Хилько. – К., 2017. – 267 с.

21. Хоружий В.П., Василюк А.В., Недашковський І.П. Аналіз стану поверхневих джерел в басейні

річок Дніпро і Дністер та шляхи вирішення проблеми забезпечення населення доброякісною водою // Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. – 2018. – вип. №70. – С. 138-144.

22. Якушев Д.В. Сучасні тенденції державної екологічної політики в Україні в контексті концепції сталого розвитку // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – вип. 4 (31). – С. 92-97.

References:

1. Belan S.V., Rybalova O.V. & Kozlovskaya O.V. (2013). Determination of the ecological danger of water use in the basin of the Seversky Donets River in the Kharkiv region. Vestnik KhNADU, 60, 128-132. [in Ukrainian].

2. Vasilenko S.L. (2007). Environmental safety of water supply systems in cities: methodology of study and management. Doctor's thesis. - Kharkiv: Ukrainian Research Institute of Environmental Problems. [in Ukrainian].

3. Vasilenko S.L. & Dimchenko O.V. (2009). Systematization of methodological principles of economic and ecological safety of water supply. Scientific and technical collection "Urban management of cities", 78, 9-17. [in Ukrainian].

4. Veklych O.O. (2001). Analysis of the effectiveness of the national economic mechanism of nature use in relation to the idea of sustainable development // Materials of 2 conferences and recommendations for the draft National Strategy: "Ukraine's Economic Reforms in the Context of the Transition to Sustainable Development" (pp.95-99) - K.: Intelsfera. [in Ukrainian].

5. Vergun O.M. (2014). Analysis of the actual factors of deterioration of the quality of drinking water supply sources in the context of ecological safety of Ukraine. Ecological safety and nature management, 15, 22-30. [in Ukrainian].

6. Water Code of Ukraine. (1995, June 6). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>. [in Ukrainian].

7. Goncharuk V.V. (2008). A new concept of providing population with quality drinking water. Chemistry and water technology, 3, 239-252. [in Ukrainian].

8. Hetman A.P. & Shulga M.V. (2009). Environmental Law of Ukraine: Textbook. – X.: Law. [in Ukrainian].

9. Krysinskaya D.O. (2012). The problem of improving the domestic regulatory framework in the field of drinking water supply as one of the main factors for increasing the ecological safety of drinking water. Scientific Papers of the Black Sea State University named after Petro Mohyla. Series: Technological safety, 203, 56-61. [in Ukrainian].

10. Lychenko I. (2017). Ecological security as an object of administrative and legal provision in new socio-political conditions. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43381/2/2017n865_Lychenko_I-Environmental_safety_as_398-404.pdf [in Ukrainian].

11. Malish H.A. Environmental component of economic policy in Ukraine. Retrieved from: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Malysh_NA.pdf. [in Ukrainian].

12. National report on the quality of drinking water and drinking water supply in Ukraine in 2017 (2018). Retrieved from: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-divalnosti/zhkh/teplo-vodopostachannya-ta-vodovidvedennya/natsionalna-dopovid/proekt-natsionalnoyi-dopovidi-pro-yakist-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo->

vodopostachannya-v-ukrayini-u-2017-rotsi / [in Ukrainian].

13. National Standard DSTU 7525: 2014 "Drinking Water. Requirements and methods of quality control" (2014, October 23). Retrieved from: http://ic-cwc.org.ua/docs/-dstu_7525_2014.pdf [in Ukrainian].

14. Order of the Ministry of Health of Ukraine On approval of the State sanitary norms and rules "Hygienic requirements for drinking water intended for human consumption" (DSANPiN 2.2.4-171-10) № 400 (2010, May 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10> [in Ukrainian].

15. Law of Ukraine On the Basic Principles (Strategies) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030 № 2697-VIII. (2019, February 28). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> [in Ukrainian].

16. Law of Ukraine On Environmental Protection № 1264-XII. (1991, July 25). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. [in Ukrainian].

17. Law of Ukraine On Drinking water, Water supply and Wastewater № 2918-III. (2012, January 10). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/-show/2918-14>. [in Ukrainian].

18. Law of Ukraine On strategic environmental assessment № 2354-VIII. (2018, March 20). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>. [in Ukrainian].

19. Roy I.O. & Plyaschuk L.D. (2014). Assessment of ecological safety of centralized drinking water supply systems in Ukraine. Journal of Engineering Sciences, 1, 7-14. Retrieved from: http://jes.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/-2014/11/JES_2014_01_E_02_print.pdf. [in Ukrainian].

20. Khilko M.I. (2017). Ecological Safety of Ukraine: Textbook. - K. [in Ukrainian].

21. Khoruzhii V.P., Vasilyuk A.V. & Nedashkovsky I.P. (2018). Analysis of the state of surface sources in the Dniro River basin and the Dniester River and ways of solving the problem of providing population with benign water. Bulletin of the Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, 70, 138-144. [in Ukrainian].

22. Yakushev D.V. (2016). Modern tendencies of the state ecological policy in Ukraine in the context of the concept of sustainable development. Public administration and local self-government, 4 (31), 92-97. [in Ukrainian].

Lokhman N.V.

Ph.D., Associate Professor

Department of Economics and Business

*Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mikhail Tugan-Baranovskiy, Ukraine*

DISCIMINATION OF FORECAST TRENDS FOR INNOVATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT OF TOURIST ENTERPRISES

Лохман Наталя Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та бізнесу,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна*

ДИСЕМІНАЦІЯ ПРОГНОЗНИХ ТРЕНДІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Summary: The issues of development of theoretical foundations are considered and the process of dissimulation of forecast trends of the development of innovative potential of tourist enterprises is specified. Based on the results of the probability predictive calculations of the development of innovation potential, a progressive scenario, a stable scenario, and a recessionary scenario are proposed. Synthetic initiatives for the development of innovative potential of tourist enterprises are determined. The road map of the action plan for implementation of the chain "forecast-implementation - implementation" of the innovative potential at the tourist enterprise has been developed. It is noted that the development of innovative potential of the tourist enterprise will ensure its ability to create and implement innovative projects.

Анотація: Розглянуті питання розвитку теоретичних основ та конкретизовано процес дисемінації прогностичних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств. Основуючись на результатах ймовірності прогностичних розрахунків розвитку інноваційного потенціалу запропоновано прогресивний сценарій, стабільний сценарій, рецесійний сценарій. Визначено синтетичні ініціативи щодо розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств. Розроблено дорожню карту плану дій для реалізації ланцюга «прогноз-реалізація - імплементація» інноваційного потенціалу на туристичному підприємстві. Зазначено, що розвиток інноваційного потенціалу туристичного підприємства забезпечить його здатність до створення і реалізації інноваційних проєктів.

Key words: *innovative potential, tourism enterprise, forecast, dissemination, road map, implementation, innovative project*

Ключові слова: *інноваційний потенціал, туристичне підприємство, прогноз, дисемінація, дорожня карта, імплементація, інноваційний проєкт*

Постановка проблеми. Сучасний стан існування світової економічної системи вимагає наявності інноваційного потенціалу на підприємствах, що має сприяти їх інноваційному розвитку та забезпечення їх конкурентоспроможності. Інноваційний потенціал як будь-який потенціал одночасно накопичується та розвивається, тому потребує постійного моніторингу

його кількісних та якісних параметрів. Однією з найскладніших проблем розвитку інноваційного потенціалу є передбачення майбутнього і пошук ефективного їх вирішення в умовах невизначеності. Інструментом мінімізації невизначеності виступає прогнозування. Отримані прогностичні тренди розвитку інноваційного потенціалу потребують дисемінації.

Аналіз існуючих досліджень і публікацій. Питанням розвитку інноваційного потенціалу присвячені праці ряду науковців (Фірсова С. М., Чеботар С. В. [1], Гурочкина В. В. [3], Ілляшенко С. М. [7], Демченко О. [5], Завальнюк В. В. [6], Оленец А. Г. [9], Миколаїв А. [8], Геєць В., Семіноженко В. [3], Якименко О. В. [10], Возбранная Т. В., Кириченко Л. П. [2]).

Інноваційний потенціал — це органічне сполучення ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства, та невикористаних (прихованих) можливостей, які можуть бути введені в дію для досягнення цілей економічних суб'єктів [1, с. 203].

Питання дослідження розвитку потенціалу зводяться до визначення етапів, напрямів, факторів стримування та стимулів розвитку.

Так, етапами розвитку інноваційного потенціалу виступають наступні: оцінювання конкурентного статусу підприємства; вибір напрямів розвитку, планування і регулювання процесу розвитку інноваційного потенціалу [90, с. 320].

Ілляшенко С. М. пропонує такі напрями розвитку інноваційного потенціалу: удосконалення виробничої бази, покращення системи матеріально-технічного забезпечення, оптимізація структури збутової мережі і систему руху товарів, перебудова організаційних структур управління, налагодження системи зв'язків з контрагентами, зміцнення іміджу і т. п. [7].

Деструктивними факторами розвитку інноваційного потенціалу виступають стримуючі фактори, які є об'єктивними і виникають як з боку зовнішнього так і з боку внутрішнього середовища (відсутність попиту на продукцію, відсутність ефективного організаційно-економічного механізму управління, нестача фінансових коштів, відсутність методики комплексного оцінювання інноваційного потенціалу, підвищена ризикованість, недосконалість мотивації персоналу) [8]; та проблеми, які виникають вже в процесі розвитку інноваційного потенціалу [3, с. 156]:

- зміна структури наукового потенціалу під час скорочення попиту на інноваційні види діяльності та зміну ролі секторів науки у забезпеченні інноваційних потреб виробника, необхідність їх адаптації до нових умов функціонування;

- незбалансованість напрямів наукових досліджень потенційних можливостей та регіональних потреб у науковому супроводі;

- суперечність між необхідністю підтримки конкурентних переваг суб'єктів господарювання на міжнародних та внутрішніх ринках і повільною динамікою розвитку інноваційного підприємництва;

- принципова зміна умов фінансування наукових досліджень і доступності джерел фінансування інноваційних процесів, що практично створює передумови якщо не знищення, то поступової деградації наявного наукового потенціалу;

- нерозвиненість ринку інновацій, який у економічному середовищі виконує важливі регулюючі функції;

- відсутність належної ринкової інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію наукового продукту та інноваційний процес у цілому.

Вирішення зазначених проблем та подолання стримуючих факторів можливо завдяки наявності стимулів розвитку інноваційного потенціалу: технологічні трансфери; мотивація розвитку інноваційних структур; реалізація цільових програм, прями державні субсидії; податкові пільги тощо [5, с. 29].

Розвиток інноваційного потенціалу обумовлює розвиток туристичних підприємств, тому стан інноваційного потенціалу визначається наповненням напрямів та етапів розвитку, які визначаються прогнозними трендами та виступають основою прийняття рішення щодо їх дисемінації.

Мета дослідження: розвиток теоретичних основ та конкретизація процесу дисемінації прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дисемінація — це процес, спрямований на те, щоб донести ідеї, методи здійснення цих ідей, результати прогнозу до цільової аудиторії [15].

Говорячи про контекст дисемінації, вважається, що цей процес розгортається в конкретному просторово-часовому вимірі. З точки зору інноваційної ітенції можливо розглядати дисемінацію прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств, як стадію скоординованих дій щодо ефективної взаємодії ланцюга «прогноз-реалізація-розвиток-імплементация» на підприємстві. Основуючись на результатах ймовірності прогнозних розрахунків розвитку інноваційного потенціалу зазначимо, що вектором спрямованості можуть виступати прогресивний сценарій, стабільний сценарій, рецесійний сценарій. Ці сценарії виступають як біфуркаційні механізми розвитку інноваційного потенціалу [14] і корелюються з основними напрямками економічного розвитку: збереження поточного стану (стабільний сценарій), погіршення стану (рецесійний сценарій), покращення стану (прогресивний сценарій). Визначені сценарії запропоновані з урахуванням компонентів інноваційного потенціалу: фінансових, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних (рис. 1).

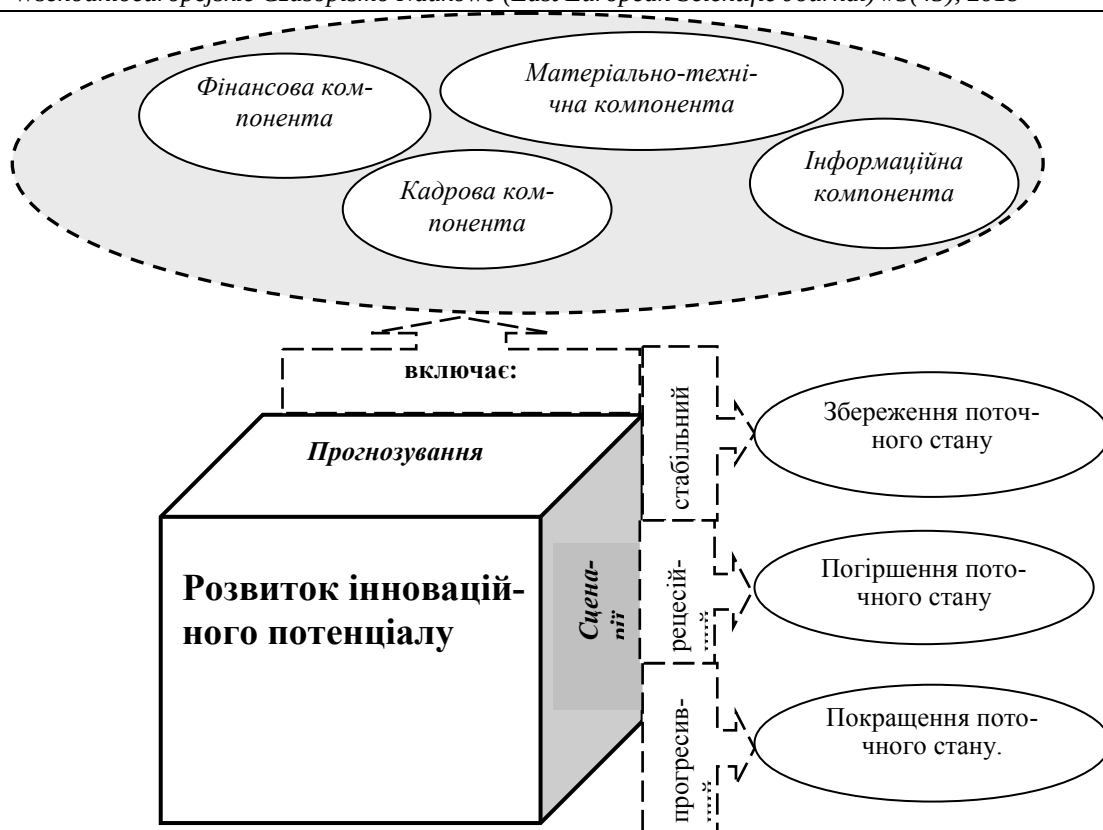

Рисунок 1. Дисемінація прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств

В таблиці 1 представлено синкретичні (тобто різні за формою та змістом, але не розривні за суттю складові інноваційного потенціалу) ініціативи щодо

розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

Таблиця №1

Синкретичні ініціативи щодо розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств

Складові компоненти інноваційного потенціалу	Прогресивний сценарій	Стабільний сценарій	Рецесивний сценарій
Фінансова компонента	Посилення інвестиційної привабливості та іміджу підприємства	Розробка заходів з поліпшення інвестиційного клімату	Досягнення фінансової стійкості та платоспроможності
Кадрова компонента	GR-менеджмент, незалежна експертиза професійного, лідерського та особистісного потенціалу ТОП-менеджменту; сприяння творчому та професійному зростанню	Сприяння творчому та професійному зростанню визначення інноваційних завдань як можливостей та способів отримання конкурентних переваг	Запобігання плінності кадрів, збільшення рівня кадрової дисципліни та компетентності
Матеріально-технічна компонента	Впровадження нових технологій, освоєння нових видів продукції, розширення ринків збуту ефективного використання інноваційного потенціалу	Досягнення матеріалооснащеності та контроль за матеріально-технічною дисципліною	Забезпечення сприятливих умов для технологічної модернізації матеріально-технічної бази підприємств
Інформаційна компонента	Спрямування інноваційної діяльності на інноваційне прогнозування; сприяння кооперації та взаємодії з різноманітними суспільними інститутами у здійсненні інновацій (НДІ, ВНЗ, банків, підприємницьких структур, громадськості та ін.)	Підвищення сприятливості підприємства до інновації; формування інноваційної культури	Постійний моніторинг інформаційних ресурсів, захист комерційної таємниці

Складено на основі [9, 11-12]

Запропоновані ініціативи розвитку інноваційного потенціалу мають бути реалізовані, зручним інструментом цієї реалізації може стати дорожня карта. Складання дорожніх карт стало однією з найкращих практик особливо для великих, глобальних організацій, у забезпеченні основи для впровадження конкретних кроків, де крос-функціональна орієнтація та інтеграція є ключовими вимогами [13, с.89]. З точки зору сутності та змісту дорожню карту можна визначити, як візуалізацію запропонованих ініціатив. Якщо ж розглядати формат інтерпретації цієї категорії, то дорожня карта – це діаграма в основу, якої покладено фактор часу, що включає в себе кілька шарів [13, с. 89]. Вважаємо, що дорожня карта – це наочне уявлення покрокового сценарію досягнення прогнозних показників, сценарій розвитку або підтримки стабільного стану з впровадження «хосин канри», тобто методу планування та інструменту управління комплексними проектами, що дозволяє враховувати прогнозні вимоги [16, с. 152]. Складання дорожньої карти – це спосіб оперативного планування, що може допомогти підприємству зайняти кращу, а то й лідируючу, позицію на ринку [16, с. 150]. Саме за допомогою дорож-

ньої карти можливо найкраще уявити план дій для реалізації ланцюга «прогноз-реалізація - імплементація» інноваційного потенціалу на туристичному підприємстві (рис. 2).

Згідно запропонованої дорожньої карти, план дій щодо дисемінації прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств охоплює такі етапи: розрахунок прогнозних показників, реалізація прогнозних показників, вибір сценарію (прогресивного, рецесійного, стабільного), розробка ініціатив щодо фінансової компоненти інноваційного потенціалу, розробка ініціатив щодо кадрової компоненти інноваційного потенціалу, розробка ініціатив щодо інформаційної компоненти інноваційного потенціалу, розробка ініціатив щодо матеріально-технічної компоненти інноваційного потенціалу, визначення часових меж реалізації сценарію, реалізація сценарію розвитку інноваційного потенціалу, оцінка реалізації прогнозних показників, формування інноваційного проекту, імплементація інноваційного проекту.

Розвиток інноваційного потенціалу туристичного підприємства за усіма компонентами, забезпечить його здатність до створення і реалізації інноваційних проектів у майбутньому.

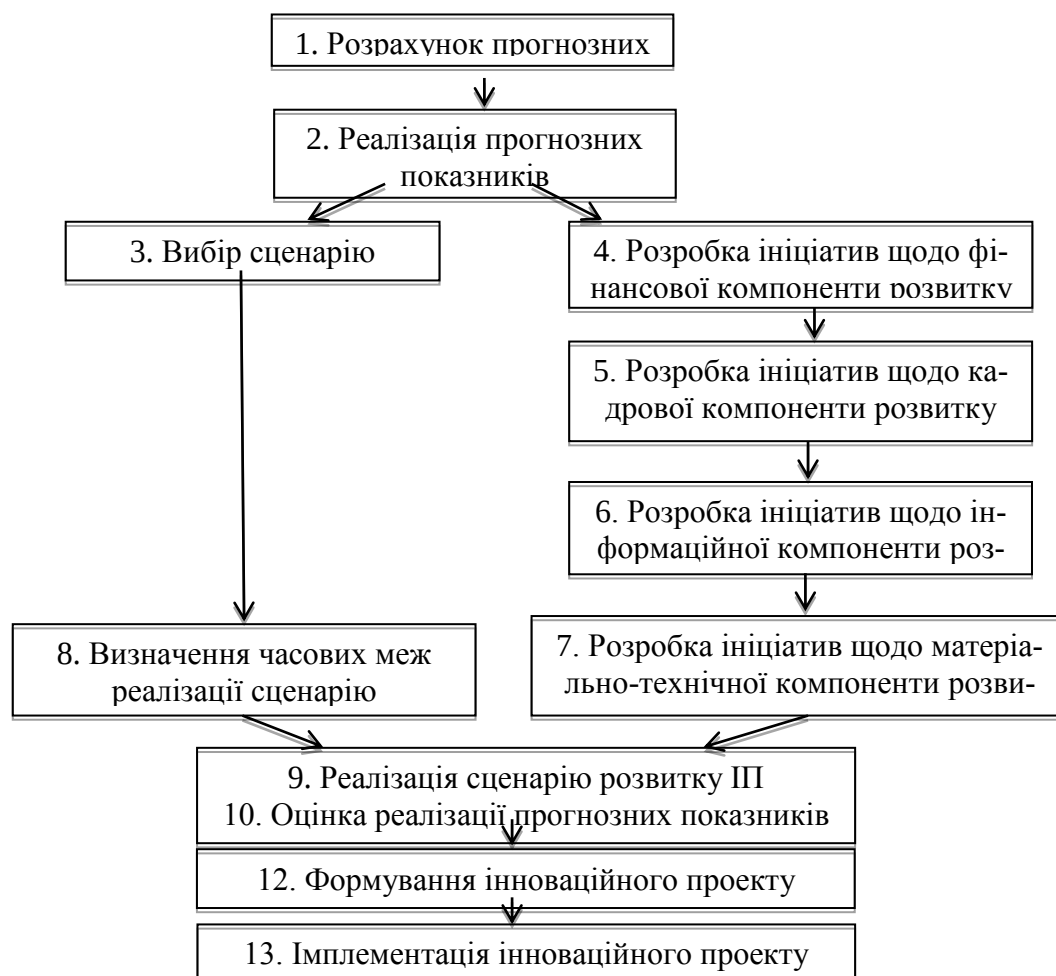

Рисунок 2. Дорожня карта ланцюга «прогноз-реалізація-розвиток-імплементація» інноваційного потенціалу туристичних підприємств

Кожний інноваційний проект залежить від наявного інноваційного потенціалу. Головне для туристичних підприємств у процесі реалізації інноваційного проекту – це скоординувати свою діяльність таким чином, щоб різні елементи ланцюга «прогноз-реалізація-розвиток» були взаємозалежними й ефективно взаємодіяли.

Висновки та пропозиції. Дисемінація прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств ґрунтується на діях щодо ефективної взаємодії ланцюга «прогноз-реалізація-розвиток-імплементація» та може бути конкретизована через розробку дорожньої карти.

Список літератури:

1. Фірсова С.М. Основні елементи інноваційного потенціалу / С.М. Фірсова, С.В. Чеботар // Економічний вісник Донбасу, 2011. - № 3 (25). - С. 202-207
2. Возбранная Т.В. Инновационный потенциал как элемент стратегического развития предприятия / Т.В. Возбранная, Л.П. Кириченко // Вестник Бурятского госуниверситета, 2011. - № 2. - С.148-152. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnyy-potentsial-kak-element-strategicheskogo-razvitiya-predpriyatiya> (дата звернення 5.09.2018).
3. Геєць В. Інноваційні перспективи України: монографія / В. Геєць, В. Семіноженко. - Харків: Константа, 2006. - 272 с.
4. 3. Гурочкина В.В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту / В.В. Гурочкина // Економіка: реалії часу, 2015. - №5(21). - С. 51-57
5. Демченко О. Формування інноваційного потенціалу суб'єктів аграрного виробництва / О. Демченко // Український журнал прикладної економіки, 2016. - Т. 1. - № 5. - С. 25-31
6. Завальнюк В.В. Фактори і принципи формування інноваційного потенціалу підприємств машинобудування / В.В. Завальнюк // Науковий огляд, 2015. - Т. 9. - №. 10. - С. 20-28
7. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: підручник / С.М. Ілляшенко. - Суми: ВТД – Університетська книга, 2010. - 334 с.
8. Миколаїв А. Инновационное развитие и инновационная культура / А. Миколаїв // Наука и наукознавство, 2001. - № 2. - С. 54-64
9. Оленець А.Г. Формування й оцінка інноваційного потенціалу України / А.Г. Оленець // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону, 2008. - Вип. IV.

- Т. 1. - URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_1/12.pdf (дата звернення 12.11.2018)
10. Якименко О.В. Вплив інноваційного потенціалу на розвиток будівельних підприємств / О.В. Якименко // Збірник наукових праць ВНАУ, 2013. - №4 (81). - С. 316-325
11. Грабчук О. Вибір альтернатив інноваційних стратегій на засадах урахування інноваційного потенціалу підприємств / Грабчук О. // Збірник наукових праць ЧДТУ, 2013. - Вип. 41. - Ч. 1. - С. 10-16.
12. Дегтярьова І.О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування / І.О. Дегтярьова // Державне управління: теорія та практика: електрон. наукове фахове видання, 2010. - № 1. - URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2010_1/txts/10diovdz.pdf (дата звернення: 17.09.2018).
13. Копішинська К.О. Дорожня карта як інструмент визначення стратегії інноваційного розвитку підприємств машинобудування / К.О. Копішинська // БізнесІнформ. - 2014. - № 11. - С. 88-94
14. Маслак О. І. Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах циклічності / О. І. Маслак, О.О. Безручко, М. В. Маслак // Економіка і організація управління, 2014. - № 1 (17) – 2 (18). - С. 166-173
15. Понятие диссеминации педагогического опыта. URL: <http://consul.apkpro.ru/consul/25-method-rabota/52-2-1.html> (дата звернення 15.09.2016).
16. Ярмош О.В. Розробка дорожньої карти інноваційного проекту як інструмент стратегічного менеджменту / О.В. Ярмош // Вісник Хмельницького національного університету, 2014. - № 6. - Т. 1. - С. 149-152

Мулярець Станіслав Андреевич

РОССИЯ В ВТО: ОЖИДАНИЕ И РЕАЛЬНОСТЬ

Аннотация. Статья посвящена проблемам членства России во Всемирной торговой организации (ВТО). Проводится анализ последствий вступления РФ в ВТО в разрезе отраслей и отдельных федеральных округов. Оцениваются выгоды и проблемы для экспортеров и импортеров. Рассматривается комплекс факторов, влияющих на развитие отношений нашей страны со структурами ВТО.

Abstract. The article is devoted to the problems of Russia's membership in the World trade organization (WTO). The analysis of the consequences of Russia's accession to the WTO in the context of industries and Federal districts is conducted. The benefits and challenges for exporters and importers are assessed. A set of factors influencing the development of Russia's relations with the WTO structures is considered.

Ключевые слова: ВТО, тарифное регулирование, защита внутреннего рынка, Россия, социально-экономическое развитие.

Keywords: WTO, tariff regulation, domestic market protection, Russia, social and economic development.

Россия является неотъемлемой частью глобального экономического пространства. Суверенное политическое и экономическое развитие нашей страны, безусловно, может протекать только в тесной взаимосвязи с внешней средой. Как и любая динамично развивающаяся система, современная глобализованная экономика подчиняется определенным правилам. При этом каждая страна, обладающая достаточной экономической мощностью, может решать, в какой степени она готова придерживаться этих правил. И если придерживаться, то в каком формате: безусловно или исходя из собственной стратегии, видения своей роли в глобальном сообществе, специфики национального развития.

До вступления России во Всемирную торговую организацию (ВТО) интеграция нашей страны в мировую экономику сдерживалась рядом факторов. При

этом вступить в данную организацию, безусловно приняв требования государств-участников ВТО без ущерба национальным интересам, Российская Федерация не могла. Кроме того, интеграция в ВТО была связана для нашей страны с множеством препятствий (правового, экономического и политического характера).

ВТО представляет собой международную организацию, которая создана для регулирования внешне-торговых отношений между входящими в нее странами. Организация создана в 1995 году и является

официальным правопреемником Генерального соглашения по тарифам и торговле (ГАТТ)². ГАТТ было заключено в 1947 году и в течение полувека имело практически все признаки международной организации.³

Присоединению России к ВТО предшествовал длительный подготовительный период. Почти сразу же после разрушения СССР начались переговоры о присоединении, которые продолжались 19 лет, преодолевая множество препятствий. В 1993 году нашей страной была направлена заявка на вступление в ГАТТ. Затем, в 1994 году соответствующие документы были направлены уже ВТО. Для ведения переговоров была создана рабочая группа, первое совещание которой состоялось в 1995 году. В рабочую группу входили страны, имевшие нерешенные проблемы в сфере торговли с Россией. Число стран непрерывно росло, и в 2010 году в эту группу входили уже более 60 государств (самая большая численность группы за всю историю Всемирной торговой организации) наиболее проблематично проходили переговоры с США, Евросоюзом и Грузией.

Присоединение Российской Федерации к ВТО в 2012 году, по сути, означало то, что к мировой экономической системе присоединилась последняя крупная экономика.⁴

Присоединение к ВТО вызвало полемику среди экономистов, политиков и простых граждан. По мнению ряда специалистов, вступление во Всемирную торговую организацию принесло России больше негативных последствий в промышленности, сельском хозяйстве и других секторах. Их оппоненты утверждают, что вступление следует рассматривать скорее как положительное явление, так как оно позволило нашей стране повысить свою роль в мировой экономике, улучшить качество производимой продукции, освоить новые рынки сбыта и т.д.

Рассмотрим положительные стороны присоединения к ВТО. Прежде всего, отметим, что современная экономика движется по пути инновационного развития, что невозможно без внедрения современных технологий. Всемирная торговая организация задает множество технологических стандартов, чем стимулирует не только внешнюю торговлю, но и научно-технический прогресс. Находясь за рамками механизмов ВТО, наша страна обрекла бы себя на самоизоляцию, технологическую отсталость, рост сырьевой зависимости, сохранение хозяйственных подходов, не отвечающих современным рыночным отношениям. При этом следует заметить, что уровень развития технологий в стране напрямую влияет на уровень ее экономической безопасности. Экономическая безопасность зависит от состояния экономики в целом, а не только от отраслей, ориентированных на экспорт.

Вступление в ВТО позволило России добиться отмены поправки Джексона-Вэника к Закону о торговле США, которая ограничивала внешнеторговые

отношения с государствами, препятствующими выезду граждан из страны. Данная поправка с 1974 года вносила ограничения в номенклатуру товаров, экспортируемых в нашу страну⁵. Эти ограничения, прежде всего, относились к высокотехнологичной сфере. Присоединение к ВТО сняло множество ограничений на трансферт российским компаниям инновационных технологий, интеллектуального капитала и знаний. Передача технологий может быть рассмотрена как одна из антикризисных мер для российской экономики. Кроме того, интеграция страны в ВТО предполагает, что другие страны, участвующие в этой организации, идут на определенные уступки, удовлетворяют встречные требования по различным позициям внешней торговли, к которым наша страна проявляет особый интерес.

Отметим, что процесс присоединения - это не только согласование уровней тарифов и условий доступа на рынки. На первом месте в этом процессе стоит адаптация экономической политики государства к правилам ВТО. Присоединение к ВТО позволило нашей стране повысить свою инвестиционную привлекательность, чему способствовало внедрение в нормативно-правовую базу общепринятых регламентов регулирования внешней торговли. Вступление во всемирную торговую организацию позволило российским компаниям снизить стоимость привлечения инвестиций, упростить процесс заимствований на зарубежных финансовых рынках.

Существует точка зрения, что вступление в ВТО более выгодно для российских экспортеров, чем для импортеров.⁶ Автор полагает, что это не совсем так. Дело в том, что импорт и экспорт на мировом рынке тесно связаны между собой. До вступления в ВТО экспорт продукции из нашей страны сталкивался с множеством препятствий в виде квот и заградительных пошлин. Вступление сняло с предприятий-экспортеров многие из этих ограничений.

В рамках процесса присоединения к ВТО России удалось сохранить приемлемый уровень защиты отечественного рынка. В частности, в сфере таможенных пошлин (которые являются одним из наиболее чувствительных инструментов защиты внутреннего рынка) условия присоединения в целом не оказали негативного влияния на возможности России.

В качестве положительного момента можно отметить то, что активно работающие на мировом рынке отечественные компании получили доступ к дополнительным механизмам защиты своих интересов. Россия получила новые права, которые она может использовать для отстаивания своих позиций в антидемпинговых разбирательствах.

По итогам пятилетнего членства России в ВТО запрос российских производителей на пересмотр тарифных обязательств в ВТО получен всего в отноше-

² Марракешское соглашение об учреждении Всемирной торговой организации (сборник) / Под ред. А. В. Лосевой, В. М. Шуმიлова, Д. С. Боклана, Е. В. Покатиловой, И. М. Лифшица, М. П. Трунк-Федоровой. М.: Юстицинформ, 2018.

³ Линецкий А. Ф. Вступление России во всемирную торговую организацию как важнейший фактор ее интеграции в мировую экономику / А. Ф. Линецкий // Балтийский регион. - 2011. - №4. - С. 69

⁴ Даутова З. Х. Последствия вступления России в ВТО [Текст] / З. Х. Даутова // Экономическая наука и прак-

тика: материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). - Чита: Издательство Молодой ученый, 2017. - С. 26-28

⁵ Бабкин К. А., Кузнецов А. В., Корчевой Е. А., Пронин В. В., Самохвалов В. А. Последствия присоединения России к Всемирной торговой организации. - М.: ООО «Центр полиграфических услуг «Радуга», 2016. - 42 с.

⁶ Юдаева К., Бессонова Е., Козлов К., Иванова Н., Соколов Д., Белов Б. Секторальный и региональный анализ последствий вступления России в ВТО: оценка издержек и выгод // Рабочие материалы Московского центра Карнеги. - 2014. - № 7

нии порядка 20 тарифных линий из 11,5 тыс., по которым при присоединении к ВТО Россия приняла обязательства. Переходные периоды, предусматривающие снижение пошлин в отношении большинства товаров, уже завершены. Снижение ставок пошлин в соответствии с обязательствами России в ВТО завершено в отношении 11409 тарифных линий. По оставшимся тарифным линиям пошлины должны быть снижены в 2019 году. Россия также сохранила за собой право использовать тарифные квоты на отдельные виды молочной сыворотки, мяса крупного рогатого скота, сви-

нины и мяса птицы. Данная мера способствует развитию отечественной мясомолочной промышленности, а также обеспечивает внутренний рынок отечественными сельскохозяйственными товарами в соответствии с Доктриной продовольственной безопасности.

В годы членства в ВТО во многих отраслях российской экономики импорт был замещен ростом отечественного производства. Например, доля импорта в потреблении свинины снизилась с 43,1% в 2011 году до 12,2% в 2017 году, доля импорта в потреблении мяса птицы - с 14,3% в 2011 году до 4,8% в 2017 году, рыбы и рыбных продуктов - с 29,5% до 20,8%.

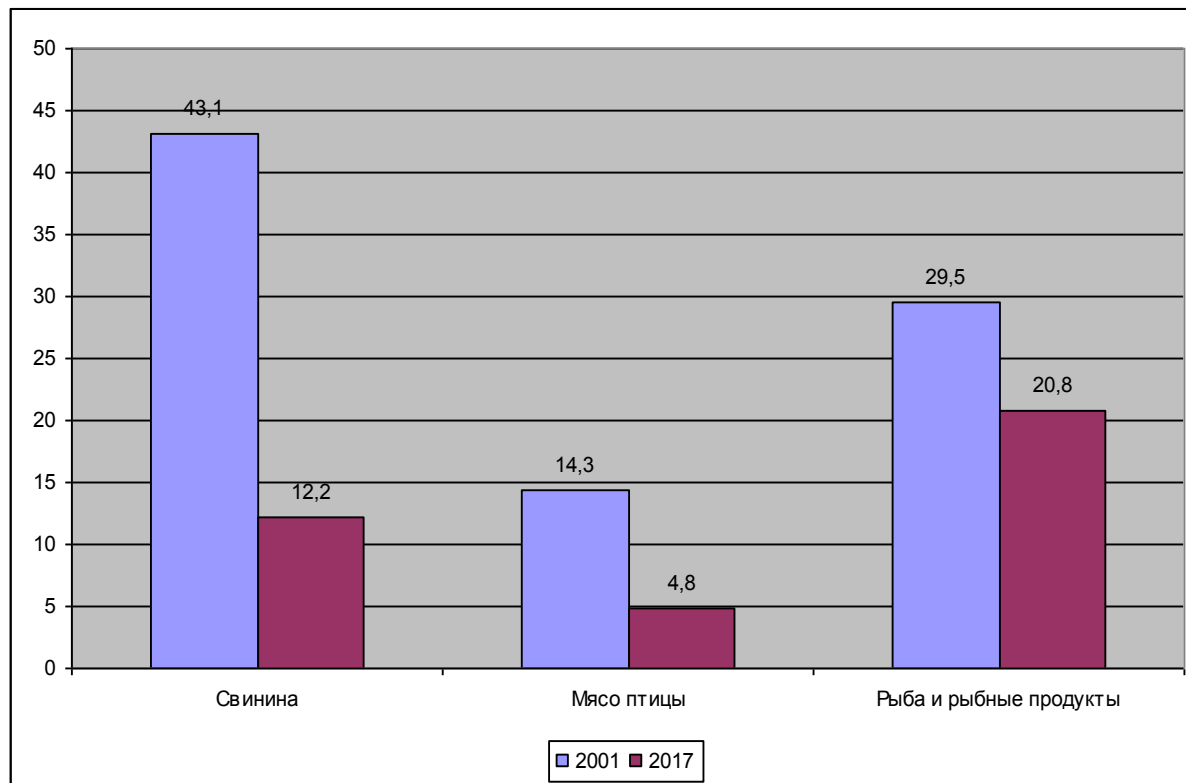

Рис. 1. Доля импорта в потреблении

В целом, за пять лет членства России в ВТО объем производства сельскохозяйственных товаров увеличился на 12,1%, промышленных товаров - на 3,1%. С 2012 года Россия стала нетто-экспортером ряда сельскохозяйственной продукции, включая мед, семена специй, сорго, гречиху, просо, семена масличных культур, некоторые корнеплоды, макаронные изделия, мучные кондитерские изделия, мороженое, субпродукты животного происхождения, животные и растительные жиры и жмых.

Присоединившись к ВТО, Россия получила право наравне с зарубежными партнерами участвовать в разработке и совершенствовании правил мировой торговли и добиваться отмены ограничительных практик в отношении отечественной продукции. На площадке этой организации Россия играет важную роль в противодействии протекционизму, дискриминации, злоупотреблениям мерами торговой защиты и непрозрачным формам региональной интеграции.

С момента присоединения России некоторым членам ВТО пришлось отменить ограничительные торговые меры, нарушающие интересы российских

производителей. Так, ЕС пришлось отменить действующие в отношении российской стали дискриминационные ограничительные меры, не соответствующие нормам ВТО. С 1990-х годов вплоть до 2012 года поставки российской металлопродукции в ЕС осуществлялись на основе двустороннего Соглашения о торговле некоторыми изделиями из стали и предшествующих ему соглашений в форме количественных ограничений (квоты) на импорт широкой номенклатуры металлургических изделий на каждый календарный год. Поставки сверх квоты разрешались только в случае, если отрасль ЕС не в состоянии удовлетворить внутренний спрос⁷. После присоединения России к ВТО Соглашение о торговле некоторыми изделиями из стали прекратило действие. Еще ранее прекратило свое действие Соглашение о торговле текстильными товарами, в рамках которого к российскому экспорту швейных и текстильных товаров применялись жесткие количественные ограничения.

Также были отменены ограничения для российских автоперевозчиков на рынках крупных торговых партнеров России по ВТО. Был обеспечен принцип

⁷ Климонова А.Н. Основные положительные и отрицательные тенденции, которые будут ожидать российское предпринимательство после вступления России в ВТО /

А.Н. Климонова, Ю.П. Рябов // Социально-экономические явления и процессы. – 2012. - № 2 – С. 71

свободы транзита, отменена квота на международные перевозки и снято ограничение «глубины» проезда российских автоперевозчиков по китайской территории. Аргентиной была отменена повышенная импортная пошлина на российские книги и печатную продукцию. Это лишь некоторые примеры позитивного влияния ВТО на российские экспортные интересы.

Главным отрицательным последствием вступления России в ВТО можно назвать снижение защищенности ряда наших внутренних рынков. Российские компании столкнулись с жесткой конкуренцией с зарубежными производителями. Также отметим, что компании, плохо подготовленные к работе по нормам ВТО, испытали значительные трудности в сфере внешнеэкономической деятельности.

Среди всех секторов экономики наименее выгодным вступление в ВТО стало для агропромышленного комплекса и пищевой промышленности. Вследствие снятия торговых ограничений и вытеснения отечественных производителей с рынков произошло снижение объемов производства в этих отраслях на 30% за период 2012-2016 гг. (или около 3,4 трлн. руб. в текущих ценах). Учитывая высокую трудоемкость производства продукции, наблюдается крайняя негативное влияние членство в ВТО на занятость в этих отраслях: за рассматриваемый период сменили работу более полутора миллионов человек.

Следующей по масштабу негативного влияния является машиностроительная отрасль. Она недополучила более 0,2 трлн. руб., работу пришлось сменить более 0,3 млн. человек. Если рассматривать ущерб в разрезе подотраслей, то больше всего пострадали тяжелое машиностроение и производство сельскохозяйственной техники. Отметим, что в силу наличия мультипликативного эффекта машиностроение можно отнести к наиболее уязвимым отраслям, потому что падение объемов производства во множестве смежных отраслей обуславливает снижение спроса на продукцию российских машиностроительных предприятий и еще в большей степени усложняет положение в отрасли.

Открытие границ для дешевой импортной продукции нанесло значительный ущерб российской легкой промышленности. Удельный вес этой отрасли в экономике сократился в 10 раз, с 10% в 1990 г. до менее 1% в 2016 г. Отечественным предприятиям сложно конкурировать с серым импортом. Дальнейшее снижение барьеров может привести к падению производства еще примерно на 20%. В результате к 2020 году может быть потеряно более 150 тыс. рабочих мест.⁸

Основная проблема нашей страны состоит в том, что на международном рынке она является поставщиком преимущественно сырьевых ресурсов. Минеральное сырье в структуре экспорта составляет около 70%. Объем поставок высокотехнологичной продукции невелик, что связано со значительной деградацией обрабатывающей промышленности в течение последних 30 лет.

Топливо-энергетическая специализация Российской Федерации на международном рынке является низкоэффективной и малоперспективной. Запасы сырья неограниченны, их добыча связана со множеством трудностей, поэтому наша экономика является уязвимой с точки зрения стабильности доходов от экспорта. Ситуацию усложняет ориентация современной мировой экономики на энергосбережение. Также следует отметить, что национальная экономика, базирующаяся на природной ренте, имеет ограниченные возможности по развитию человеческого капитала, так как для сектора добычи полезных ископаемых не требуется значительного количества высококвалифицированных работников. Снижение спроса на квалифицированный персонал может поставить под сомнение целесообразность наращивания человеческого капитала, что в свою очередь способно привести к увеличению расслоения в обществе, росту социальной напряженности и снижению качества жизни граждан, в то время как в развитых странах наиболее эффективными являются инвестиции в человеческие ресурсы.

Присоединение нашей страны к ВТО оказало неоднозначное влияние на социально-экономическую ситуацию в различных регионах. В самой худшей ситуации оказались те регионы, которым свойственна узкая специализация и концентрация на развитии наименее конкурентоспособных на мировом рынке отраслей (авиационная промышленность, автомобилестроение, пищевая и легкая промышленность, животноводство). В уязвимом положении оказались многие так называемые моногорода, особенно те, ядром которых является предприятие с низкой конкурентоспособностью. С точки зрения занятости наиболее проблемными являются субъекты РФ, в которых значительный процент населения занят на неконкурентоспособных крупных предприятиях, и плохо развитое малое и среднее предпринимательство. В частности, речь идет о Нижегородской, Ивановской, Самарской, Псковской областях, Мордовии и ряде других субъектов.

На рис. 2 отражены данные о внешнеторговом обороте федеральных округов в России.

На диаграмме видно, что включенность федеральных округов во внешнеэкономическую деятельность значительно варьируется. Это вносит значительный вклад в нарушение баланса социально-экономического развития страны. Ключевые внешнеторговые потоки сконцентрированы в Центральном федеральном округе. Большинство же субъектов РФ слабо интегрировано во внешнеторговые связи. Это связано с географическим положением, с особенностями построения транспортной системы страны, производственной структурой (в этих регионах доминируют импортозамещающие производственные предприятия), историей развития региональной экономики и т.д.

⁸ Секторальный и региональный анализ последствий вступления России в ВТО: оценка издержек и выгод./

Юдаева К., Бессонова Е., Козлов К. и др. Рабочие материалы Московского центра Карнеги. №3, 2017.

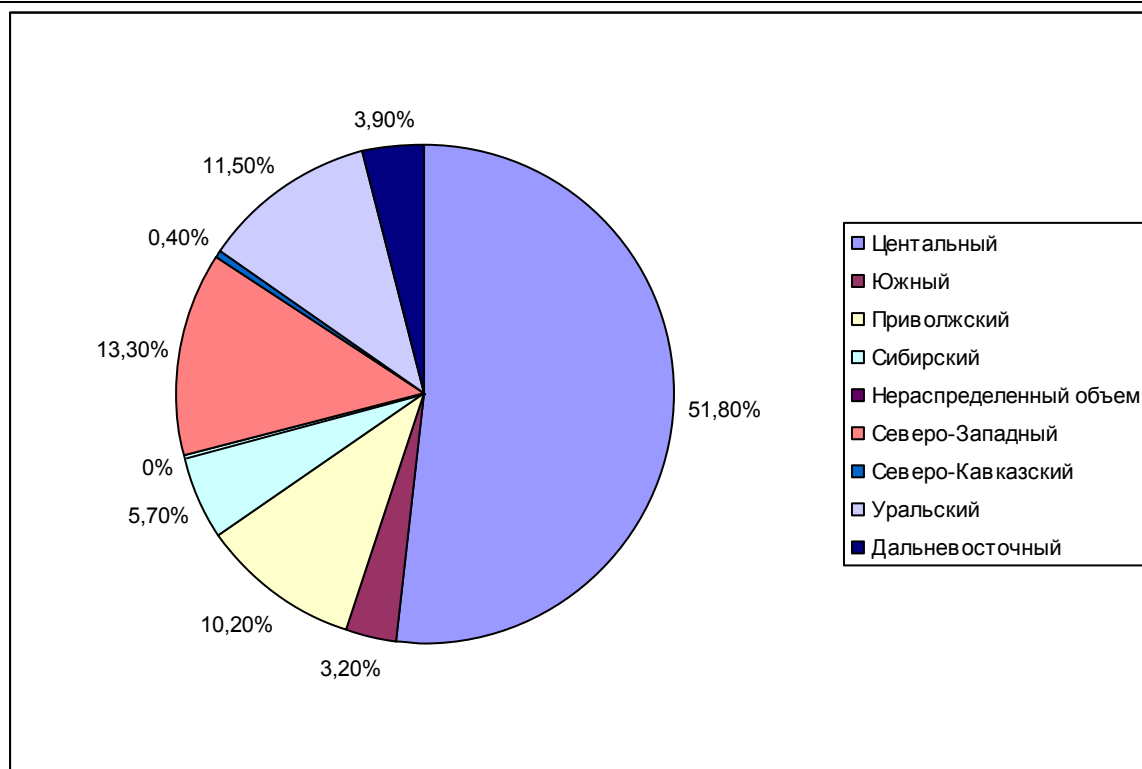

Рис. 2. Внешнеторговый оборот по федеральным округам России (2016 год)⁹

Обобщая, можно выделить ряд факторов и проблем, препятствующих развитию и модернизации российской экономики в рамках ВТО:

1. Традиционные институциональные ограничения и проблемы развития предпринимательской деятельности (бюрократия, коррупция и т.д.). До настоящего времени кардинального решения этих проблем не найдено, и маловероятно, что они могут быть решены в ближайшие годы. Наша страна занимает 123 место в рейтинге делового климата, составленном World Economic Forum. При этом Россия находится на шестьдесят шестом месте по уровню конкурентоспособности (Global Competitiveness Index), а по объему рынка (этот показатель учитывает общую доступность каналов экспорта) - на девятом.

По данным World Economic Forum, в числе основных факторов, мешающих предпринимательской деятельности в России, первые места занимают бюрократия, коррупция и неэффективная фискальная политика. Пока не будет найдено решения этих проблем, нашей стране сложно рассчитывать на объемные иностранные капиталовложения.

2. Низкая доступность банковского кредитного финансирования для российских предприятий. При вступлении в ВТО в целом были учтены интересы российского банковского бизнеса (в частности, запрет на работу филиалов зарубежных банков в РФ). Однако, это обстоятельство не привело к ощутимому повышению эффективности российского банковского сектора и появлению приемлемых условий для российских заемщиков после вступления во Всемирную торговую организацию.

3. Необходимость в разработке и согласовании с международными структурами значительного количество санитарных, технических и прочих стандартов.

4. Необходимость активного взаимодействия с международными организациями для защиты интересов России в спорах с другими странами и для получения доступа на новые рынки.

Итак, присоединение к ВТО не только снизило конкурентоспособность многих российских промышленных предприятий и сельскохозяйственных организаций, но и сделало менее привлекательными инвестиционные проекты для российских производителей. Неудовлетворительная работа общественных институтов сдерживает приток инвестиций в экономику России в течение, по крайней мере, еще ближайших трех лет. Примерно столько времени необходимо на устранение существующих институциональных барьеров для иностранных инвесторов.

Подводя итоги, можно прийти к следующему выводу: вступив в ВТО, наша страна получила современный инструментарий для реализации своих внешнеэкономических интересов. Тем не менее, эффективно реализовать весь потенциал этого инструментария пока невозможно. Чтобы начать им пользоваться, необходимо время и четкое понимание на высшем политическом уровне важности стратегического планирования наших отношений с ВТО.

Список литературы

1. Бабкин К.А., Кузнецов А.В., Корчевой Е.А., Пронин В.В., Самохвалов В.А. Последствия присоединения России к Всемирной торговой организации. – М.: ООО «Центр полиграфических услуг «Радуга», 2016. – 42 с.
2. Даутова З. Х. Последствия вступления России в ВТО [Текст] / З. Х. Даутова // Экономическая наука и практика: материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита: Издательство Молодой ученый, 2017. – С. 26-28

⁹ Народнохозяйственные последствия присоединения России к ВТО / Национальный Инвестиционный Совет РАН. - Б.м., 2017.

3. Климонова А.Н. Основные положительные и отрицательные тенденции, которые будут ожидать российское предпринимательство после вступления России в ВТО / А.Н. Климонова, Ю.П. Рябов // Социально-экономические явления и процессы. – 2012. – № 2 – С. 71

4. Линецкий А.Ф. Вступление России во всемирную торговую организацию как важнейший фактор ее интеграции в мировую экономику / А.Ф. Линецкий // Балтийский регион. - 2011. - №4. - С.69

5. Марракешское соглашение об учреждении Всемирной торговой организации (сборник) / Под ред. А. В. Лосевой, В. М. Шумилова, Д. С. Боклана, Е. В. Покилювой, И. М. Лифшица, М. П. Трунк-Федоровой. М.: Юстициформ, 2018.

6. Народнохозяйственные последствия присоединения России к ВТО / Национальный Инвестиционный Совет РАН. - Б.м., 2017.

7. Секторальный и региональный анализ последствий вступления России в ВТО: оценка издержек и выгод./ Юдаева К., Бессонова Е., Козлов К. и др. Рабочие материалы Московского центра Карнеги. №3, 2017.

8. Юдаева К., Бессонова Е., Козлов К., Иванова Н., Соколов Д., Белов Б. Секторальный и региональный анализ последствий вступления России в ВТО: оценка издержек и выгод // Рабочие материалы Московского центра Карнеги. – 2014. – № 7

9. Руднева А.О. Условия волатильности ценовой конъюнктуры на мировом рынке нефти в контексте участия России // Вестник Евразийской науки, 2018 No6, <https://esj.today/PDF/10ECVN618.pdf>

Pozdnyakov Yuriy Volodymyrovych

Leading expert appraiser, Expert council deputy in Lviv district, Ukrainian Appraisers Association

Lapishko Maria L'vivna

Ph. D. in Economics, Professor, Department of Finance, Accounting and Analysis Professor, Institute of Entrepreneurship and Advanced Technologies

STATISTICAL RELATIONSHIP OF MOST VALUABLE GLOBAL BRANDS EXPERT VALUATION RESULTS ERRORS

Поздняков Юрій Володимирович

провідний експерт-оцінювач, представник Експертної ради у Львівській області, Українське товариство оцінювачів

Лапінко Марія Львівна

кандидат економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і аналізу, Інститут підприємництва і перспективних технологій

СТАТИСТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОХИБОК ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НАЙДОРОЖЧИХ БРЕНДІВ СВІТУ

Summary: Valuation results uncertainty degree, based on most valuable worldwide brands rating lists, are researched. Absolute and relative errors are applied as the criterion of valuation results uncertainty degree. Brands valuation results and its errors statistical correlation relationship quantitative determination are obtained. Linear cross-correlation coefficients of this relationship are defined. Interpretation of these results is executed. The importance of those researches for the further development of the information and metrological paradigm of the independent valuation methodology also is considered.

Анотація: Досліджені показники невизначеності оцінок вартості найдорожчих брендів світу на базі їх рейтингів. В якості критерію міри невизначеності використані абсолютна і відносна похибки. Обчислені значення коефіцієнтів кореляції і детермінації між оціненою вартістю брендів і значеннями їх похибок. Визначені характеристики щільності статистичного зв'язку між масивами цих похибок. Виконана інтерпретація отриманих результатів. Приведено обґрунтування характеру виявлених зв'язків.

Key words: brand name; intangible assets; absolute and relative errors; evaluation accuracy; statistical relationship.

Ключові слова: бренд; нематеріальні активи; абсолютна і відносна похибки; точність оцінки; статистичний взаємозв'язок.

Постановка проблеми. Бренди, як об'єкти інтелектуальної власності, є унікальним класом нематеріальних активів, визначення вартості яких становить одну із найскладніших задач економетрії і, зокрема, незалежної експертної оцінки. Основною причиною цього є типова для них функція зміни вартості в часі, цілковито протилежна функції, притаманній більшості матеріальних активів. Якщо останні переважно втрачають свою вартість протягом терміну їх корисного використання, то бренди успішних підприємств, навпаки, її багаторазово збільшують. На короткочасових проміжках може спостерігатися і тимчасове зниження їх вартості, при загальній тенденції до зрос-

тання на довготерміновому періоді. З точки зору теорії експертної оцінки це означає наявність знакозмінного зносу, від'ємного або додатного протягом окремих відрізків часу. Власне цим фактором, на наш погляд, спричинений аномально високий рівень похибок економічних вимірювань вартості цього виду активів. Надзвичайно гостра потреба у об'єктивному встановленні ступеня невизначеності результатів незалежної оцінки брендів робить вельми актуальним питання поглибленого дослідження похибок економічних вимірювань вартості цих об'єктів інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попередньо нами було досліджено характеристики похибок визначення вартості брендів з використанням у якості вихідних даних результатів експертної оцінки вартості найдорожчих брендів світу. Було виконано порівняльний аналіз даних, отриманих з двох альтернативних джерел – за даними компаній *Interbrand* та *Millward Brown Optimor* (MBO). З огляду на відсутність апіорних даних про показники точності результатів цих двох джерел даних, для коректного аналізу похибок виконаних економічних вимірювань було проаналізовано два рівноправні варіанти за двома протилежними попередньо прийнятими припущеннями: за кожним із них передбачалося, що дані одного із джерел є істинними, а дані альтернативного джерела обтяжені похибкою. Власне такий підхід, з точки зору метрології та теорії похибок, дозволив забезпечити максимальний рівень об'єктивності та неупередженості при визначенні кількісних характеристик точності оцінок [1, с. 728]. Для повноти аналізу характеристик невизначеності результатів незалежної оцінки теоретичний та практичний інтерес становить дослідження взаємозв'язків похибок результатів оцінки брендів, отриманих за методикою [2, с. 192; 3, с. 103].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До цього часу поза увагою дослідників залишалися питання визначення та аналізу кількісних показників щільності наступних статистичних зв'язків: оцінена вартість брендів – оцінка їх абсолютних та відносних похибок і їх модулів; оцінка абсолютних та відносних похибок і їх модулів, визначених за двома альтернативними варіантами 1 – 2. Також не були розглянуті проблеми теоретичного обґрунтування наявності і характеру цих статистичних зв'язків.

Мета статті. Метою роботи є встановлення та дослідження чисельних характеристик кореляційної функції статистичного взаємозв'язку вказаних вище похибок і їх модулів, а також виявлення, аналіз та обґрунтування можливих причин існування або відсутності таких зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Математичне підґрунтя та алгоритм дослідження. Абсолютна похибка ΔV_1 у варіанті 1 була обчислена за формулою:

$$\Delta V_1 = V_2 - V_1 \quad (1)$$

де V_1 – значення вартісного показника об'єкта оцінки за даними MBO;

V_2 – значення вартісного показника об'єкта оцінки за даними *Interbrand*.

Відповідно, абсолютна похибка ΔV_2 у варіанті 2 визначається формулою:

$$\Delta V_2 = V_1 - V_2 \quad (2)$$

Відносна похибка оціненої вартості у варіанті 1 обчислена за виразом

$$\delta V_1 = \frac{\Delta V_1}{V_1} \times 100\% \quad (3)$$

який, з урахуванням (1), може бути також представлений у вигляді

$$\delta V_1 = \frac{V_2 - V_1}{V_1} \times 100\% \quad (4)$$

Аналогічно, відносна похибка у варіанті 2 визначається за формулою

$$\delta V_2 = \frac{\Delta V_2}{V_2} \times 100\% \quad (5)$$

або, приймаючи до уваги (2),

$$\delta V_2 = \frac{V_1 - V_2}{V_2} \times 100\% \quad (6)$$

Для дослідження наявності та характеристик статистичного зв'язку між першою та другою групами досліджуваних параметрів визначимо лінійний коефіцієнт парної кореляції, який використовується у економетрії для вимірювання щільності зв'язку між двома ознаками у кореляційно-регресійній моделі при їх лінійній залежності. Розглянемо методику розрахунку лінійного коефіцієнта R парної кореляції між двома рядами параметрів на прикладі двох дискретних рядів відносних похибок δV_1 , δV_2 , визначених згідно (4), (6):

$$R = \frac{\overline{\delta V_1 * \delta V_2} - \overline{\delta V_1} * \overline{\delta V_2}}{\sigma(\delta V_1) * \sigma(\delta V_2)} \quad (7)$$

де δV_1 , δV_2 – відносні похибки вартості брендів, визначені за умови, що істинними є дані, відповідно, MBO (варіант 1) та *Interbrand* (варіант 2);

$\overline{\delta V_1}$, $\overline{\delta V_2}$ – чисельні значення оцінок математичного сподівання дискретних рядів цих відносних похибок;

$\overline{\delta V_1 * \delta V_2}$ – чисельне значення оцінки математичного сподівання дискретного ряду добутку цих відносних похибок;

$\sigma(\delta V_1)$, $\sigma(\delta V_2)$ – середньоквадратичні відхилення дискретних рядів цих відносних похибок, визначені за показниками оцінок їх вибіркової дисперсії:

$$\sigma^2(\delta V_1) = \frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{1i} - \overline{\delta V_1})^2 \quad (8)$$

$$\sigma^2(\delta V_2) = \frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{2i} - \overline{\delta V_2})^2 \quad (9)$$

де l – кількість членів дискретних рядів відносних похибок оціненої вартості брендів досліджуваної вибірки, в даному випадку $l = 40$ [3, с. 102].

У інший спосіб значення лінійного коефіцієнта парної кореляції можуть бути обчислені за формулою, яка враховує (8), (9) [4, с. 88]:

$$R = \frac{\frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{1i} - \overline{\delta V_1}) * (\delta V_{2i} - \overline{\delta V_2})}{\sqrt{\frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{1i} - \overline{\delta V_1})^2 * \frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{2i} - \overline{\delta V_2})^2}} \quad (10)$$

Зрештою, формули (7) та (10) є лише варіантами більш загального виразу

$$R = \frac{cov[\delta V_1, \delta V_2]}{\sqrt{var[\delta V_1] * var[\delta V_2]}} \quad (11)$$

де $cov[\delta V_1, \delta V_2]$ – коваріація рядів відносних похибок δV_1 , δV_2 ,

$var[\delta V_1]$ та $var[\delta V_2]$ – варіація рядів похибок δV_1 та δV_2 [5, с. 18].

Коваріація дискретних рядів відносних похибок δV_1 , δV_2 визначається як

$$cov[\delta V_1, \delta V_2] = \overline{\delta V_1 * \delta V_2} - \overline{\delta V_1} * \overline{\delta V_2} \quad (12)$$

або

$$cov[\delta V_1, \delta V_2] = \frac{\sum_{i=1}^l (\delta V_{1i} - \overline{\delta V_1}) * (\delta V_{2i} - \overline{\delta V_2})}{l} \quad (13)$$

а варіація дискретних рядів відносних похибок δV_1 та δV_2 , відповідно, дорівнює показникам оцінки їх вибіркової дисперсії за формулами (8), (9):

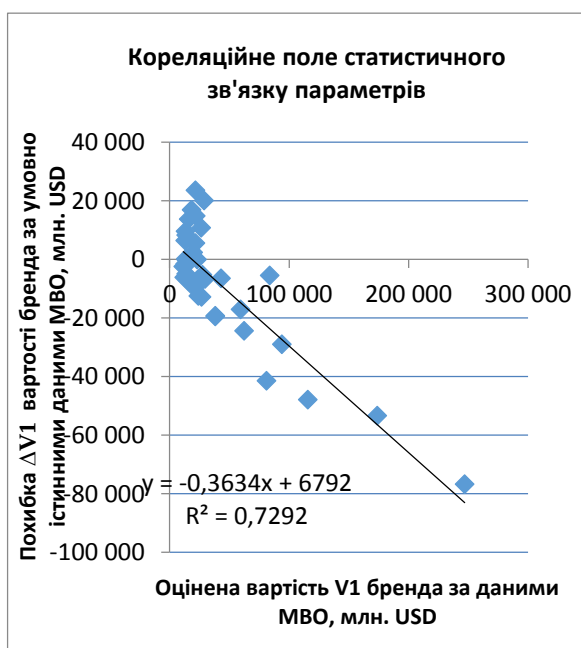
$$var[\delta V_1] = \frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{1i} - \overline{\delta V_1})^2 \quad (14)$$

$$\text{var} [\delta V_2] = \frac{1}{l} \sum_{i=1}^l (\delta V_{2i} - \overline{\delta V_2})^2 \quad (15)$$

Надалі скористаємося результатами, поданими у табл. 1 [2, с. 192], і з застосуванням методів кореляційного аналізу розглянемо і проаналізуємо інформаційні дискретні ряди абсолютних та відносних похибок цієї вибірки. Найбільш інформативним для досягнення мети статті є встановлення кількісних показників щільності наступних зв'язків: оцінена вартість брендів – оцінка їх абсолютних та відносних похибок і їх модулів; оцінка абсолютних та відносних похибок і їх модулів за варіантами 1 – 2. Важливою особливістю дослідження є розгляд поряд із рядами похибок також і рядів їх абсолютних величин (модулів). Ми вважаємо доцільним додатковий аналіз також і цих даних, оскільки для користувача, як правило, неважливий знак похибки результату. Замовників оцінки цікавить лише ступінь наближення цього результату до умовно істинного значення.

Відрізняється цей результат від умовно істинного у напрямку завищення чи заниження – не є важливим, адже у обох випадках ступінь невизначеності залежить лише від модуля похибки. Для двох результатів з похибками, які є рівними за модулем та протилежними за знаком, ступінь невизначеності буде однаковим – тому що їх достовірність буде знижена у однаковій мірі. Тому при виконанні будь-яких крапкових вимірювань, в тому числі – і економічних, у припущенні про нормальний закон густини розподілу імовірностей похибок, часто вказують лише її граничні значення у вигляді інтервалу невизначеності результату цих вимірювань.

Характеристики статистичного зв'язку параметрів: оцінена вартість брендів – оцінка їх абсолютних похибок. Побудуємо кореляційне поле статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - \Delta V_1$, $V_2 - \Delta V_2$ (див. мал. 1, зліва - варіант 1, справа - варіант 2).

Мал. 1. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - \Delta V_1$, $V_2 - \Delta V_2$.

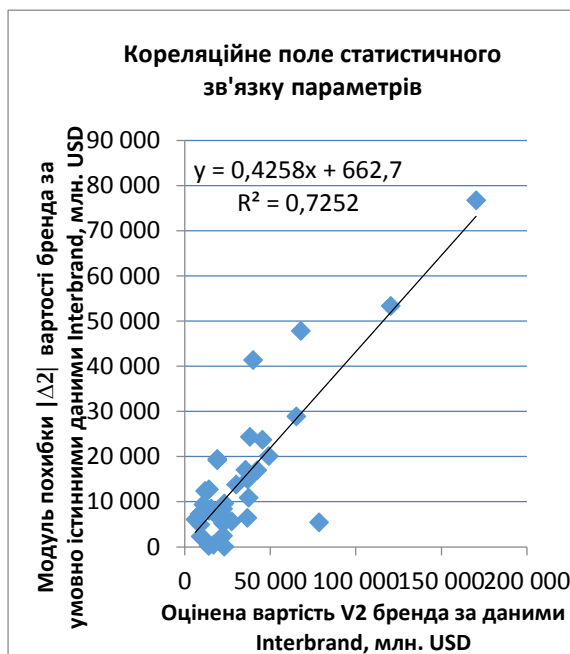
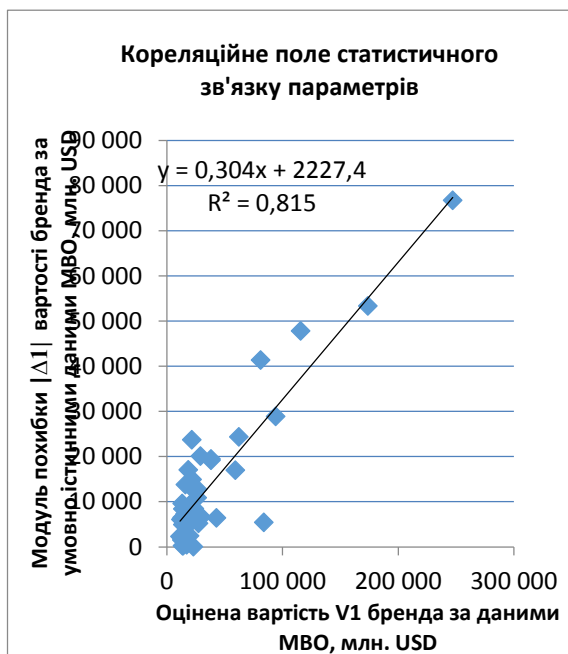
Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Отримані доволі високі значення лінійного коефіцієнта кореляції $R = -0,854$ і коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,729$ (варіант 1) і $R = 0,636$, $R^2 = 0,404$ (варіант 2) свідчать про наявність доволі значимого статистичного взаємозв'язку між цими параметрами. Найбільш цікавий висновок, який можна зробити з отриманих результатів, це підтвердження наступної закономірності: для дорожчих брендів знак їх абсолютних похибок є однаковим. Так, з мал. 1 видно, що у варіанті 1 для брендів дорожчих, ніж 28 913 млн. USD (за даними MBO, $\Delta V_1 = 20\,135$ млн. USD, бренд Toyota) значення їх абсолютних похибок мають однаковий знак, а саме – є від'ємними. Відповідно, у варіанті 2 для брендів дорожчих, ніж 49 048 млн. USD (за даними Interbrand, $\Delta V_2 = -20\,135$ млн. USD, той самий бренд Toyota) значення їх абсолютних похибок також мають однаковий знак, а саме – є додатними. Виявлена закономірність пояснюється тим, що оцінювачі обох аналітичних компаній, дані яких використовувалися при дослідженні, виявляють однакові тенденції - тобто обереж-

нішої, умовно заниженої, або більш ризикованої, умовно завищеної - оцінки при оцінці більш дорогих торгових марок. Властиво, напрямок ліній регресії і знак абсолютних похибок в даному випадку не є важливими – оскільки за описаною методикою знаки абсолютних похибок за варіантами 1 і 2 є протилежними, при рівності їх модулів. Але безумовно важливим є факт однаковості знаків абсолютних похибок торгових марок, які можна віднести до більш дорогих. При цьому межа, що відділяє частину знакозмінних абсолютних похибок від частини похибок з однаковими знаками, як добре видно з мал. 1, лежить доволі низько, поблизу нижньої межі діапазону зміни вартостей об'єктів. А саме, на рівні близько 12% від його горішньої межі (за даними MBO, варіант 1) та близько 29% (за даними Interbrand, варіант 2). Більш детально характеристики статистичного зв'язку результатів оцінки вартості брендів з їх абсолютними похибками проаналізовано у [6, с. 100].

Не менший інтерес становить розгляд кореляційних полів статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - |\Delta V_1|$, $V_2 - |\Delta V_2|$ (див. мал. 2, зліва - варіант 1, справа - варіант 2). Оскільки, використовуючи модулі абсолютних похибок $|\Delta V_1|$, $|\Delta V_2|$, ми абстрагуємося від їх знаків, напрямок ліній регресії в даному випадку є однаковим. Він демонструє вельми тісний прямий статистичний зв'язок модулів абсолютних похибок з показниками оціненої вартості брендів. Нех-

тування знаками абсолютних похибок спричиняє перенесення усіх міток у перший квадрант системи координат, відображуючи їх від'ємні значення додатними значеннями їх модулів. Завдяки цьому групування міток кореляційних полів навколо ліній регресії є більш щільним. Тому у цьому випадку отримані ще вищі значення коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації: $R = 0,903$; $R^2 = 0,816$ (варіант 1) і $R = 0,852$; $R^2 = 0,725$ (варіант 2).

Мал. 2. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - |\Delta V_1|$, $V_2 - |\Delta V_2|$.

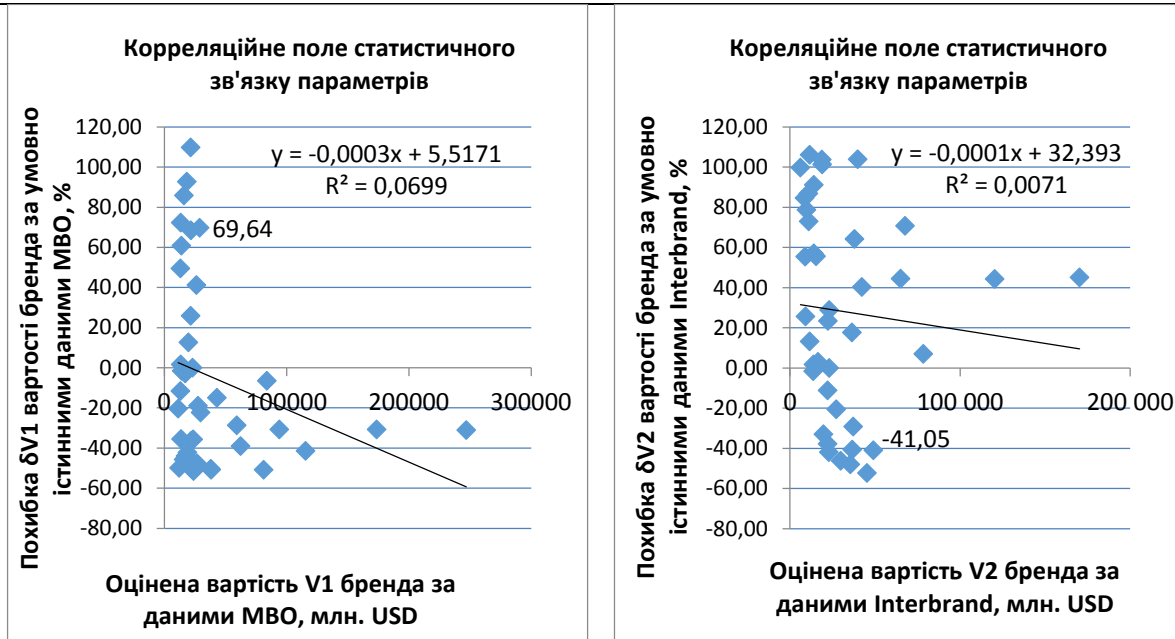
Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Згідно даних табл. 4.1 «Кількісні критерії оцінки щільності зв'язку» [3, с. 103], отримані значення коефіцієнта кореляції дають підстави охарактеризувати ступінь щільності статистичного зв'язку як «Дуже сильний», оскільки значення $R = 0,903$ відноситься до останнього інтервалу цієї таблиці (0,9 – 0,99 за абсолютною величиною), у варіанті 1 та як «Сильний», оскільки значення $R = 0,852$ відноситься до передостаннього інтервалу цієї таблиці (0,7 – 0,9 за абсолютною величиною), у варіанті 2. Отримані дані переконливо свідчать про наявність тісного статистичного взаємозв'язку між цими параметрами.

Теоретичним обґрунтуванням виявленої наявності щільного статистичного взаємозв'язку досліджуваних рядів $V_1 - \Delta V_1$, $V_2 - \Delta V_2$, як теж і $V_1 - |\Delta V_1|$, $V_2 - |\Delta V_2|$, є типова для будь-яких вимірювань наближена до прямо пропорційної залежність абсолютної похибки отриманого результату від вимірюваної величини. Адже за своєю сутністю значення абсолютної похибки є тим більшим, чим більшим є значення вимірюваного параметра з природної причини обмеженості інформаційних пропускних можливостей використаних каналів передачі та перетворення інформації. Це справедливо для вимірювань як фізичних, так і економічних величин, незалежно від вживаних методів і засобів вимірювань. Не існує жодних причин для виключення економічних вимірювань із загальних правил, визначених основними закономірностями теорії інформації. В основі цієї обмеженості точності лежать фундаментальні закони збереження інформації,

зумовлені взаємопов'язаністю ентропії досліджуваного об'єкта та кількості отриманої інформації. Високий рівень похибок оціненої вартості брендів, визначеної фахівцями провідних світових компаній, на наш погляд, зумовлений специфічними особливостями цього виду нематеріальних активів – зокрема, наявністю їх від'ємного або знакозмінного зносу на довготривалому інтервалі, і недосконалістю сучасних методів економетрії, які не враховують цих особливостей [1, с. 728; 2, с. 192; 7, с. 393].

Характеристики статистичного зв'язку параметрів: оцінена вартість брендів – оцінка їх відносних похибок. Побудуємо кореляційне поле статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - \delta V_1$, $V_2 - \delta V_2$ (див. мал. 3, зліва - варіант 1, справа - варіант 2). При дослідженні статистичного зв'язку оціненої вартості брендів з їх відносними похибками, на протилежність поданим вище результатам для абсолютних похибок, були отримані зnikomо низькі значення лінійного коефіцієнта кореляції $R = -0,2644$ і коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,0699$ (варіант 1) та $R = -0,0842$, $R^2 = 0,0070$ (варіант 2). Вони вказують на практично повну відсутність статистичного взаємозв'язку між цими параметрами. Згідно даних табл. 4.1 [3, с. 103], отримані значення коефіцієнта кореляції дають підстави охарактеризувати ступінь щільності статистичного зв'язку як «Слабкий, практично відсутній» для обох розглянутих варіантів, оскільки обидва отримані значення $R = -0,2644$, $R = -0,0842$ відносяться до її першого інтервалу (менше ніж 0,3 за абсолютною величиною).

Мал. 3. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - \delta V_1$, $V_2 - \delta V_2$.

Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Звичайно, у цьому випадку також спостерігається закономірність, раніше виявлена при дослідженні абсолютних похибок. А саме, для дорожчих брендів знак їх відносних похибок також є однаковим. Так, на мал. 3 маємо змогу побачити, що у варіанті 1 для брендів дорожчих, ніж 28 913 млн. USD (за даними MBO, $\delta V_1 = 69,64$ %, бренд Toyota) значення їх відносних похибок мають однаковий знак і є від'ємними. Аналогічно, у варіанті 2 для брендів дорожчих, ніж 49 048 млн. USD (за даними Interbrand, $\delta V_2 = -41,05$ %, той самий бренд Toyota) усі значення їх відносних похибок є додатними.

При настільки низьких значеннях коефіцієнта кореляції напрямки ліній регресії не має жодного значення. Натомість можна констатувати факт, що значення відносних похибок брендів жодним чином не пов'язані з показниками їх оціненої вартості. Знаки відносних похибок, згідно із (3), (5), визначаються знаками абсолютних похибок – тобто, насамперед, співвідношеннями показників оціненої вартості брендів у кожному варіанті. Тобто факт однаковості знаків відносних похибок тої частини торгових марок, які можна віднести до найдорожчих, пояснюється однаковістю знаків вихідних абсолютних похибок. Виконавши ранжирування рядів досліджуваних показників за значеннями оціненої вартості брендів, неважко переконатися в тому, що у горішній частині діапазону оціненої вартості показники вартості одних і тих самих брендів, отримані спеціалістами Interbrand, є назагал нижчими, аніж визначені оцінювачами MBO. Власне таким співвідношенням альтернативних показників оціненої вартості брендів пояснюється наявність переважно від'ємних абсолютних та відносних похибок дорожчих брендів у варіанті 1 – та, відповідно, додатних у варіанті 2. Для менш коштовних об'єктів оцінки (усіх, що нижче вартості бренду Toyota) співвідношення альтернативних показників оціненої вартості брендів є різним – і тому для деяких об'єктів оцінки значення абсолютних та відносних похибок є додатними, а для деяких – від'ємними. Натомість у горішній частині діапазону

оціненої вартості оцінювачі обох компаній стабільно виявляють одностайну тенденцію: найдорожчі бренди досліджуваної вибірки спеціалісти Interbrand оцінюють дещо нижче, ніж аналітики MBO. Це, зрештою, є ще одним підтвердженням повної незалежності двох використаних джерел вихідних даних.

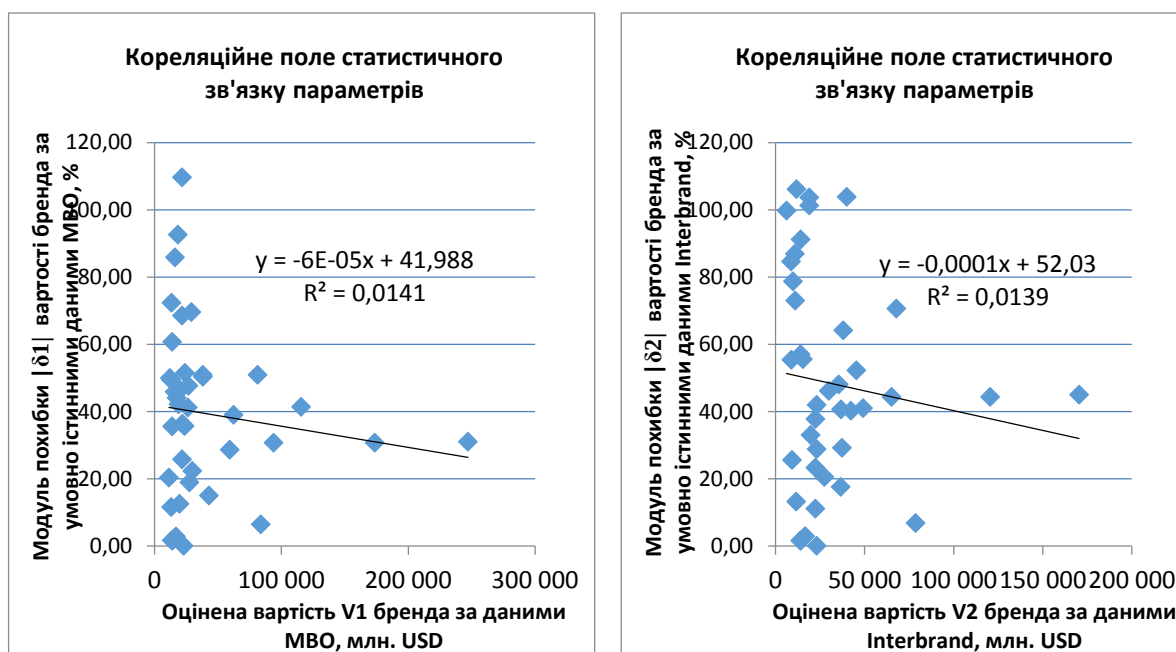
Варто звернути увагу на те, що співвідношення додатних та від'ємних значень абсолютних та відносних похибок у досліджуваній вибірці не є рівноважним. Так, для варіанту 1 у вибірці обсягом $l = 40$ членів ряду спостерігається 13 додатних та 27 від'ємних значень похибок, що відповідає відношенню 32,5% до 67,5%. Для варіанту 2, відповідно, навпаки. Власне цим співвідношенням додатних та від'ємних похибок і визначається рівень тенденційності оцінювачів обох компаній. Тобто у 67,5% випадків спеціалісти Interbrand оцінили ті ж самі бренди нижче, ніж спеціалісти MBO. Це можна охарактеризувати як наявність схильності оцінювачів Interbrand до більш обережної оцінки вартості, і навпаки. Зрештою, оцінка таких об'єктів інтелектуальної власності, як бренди – та і загалом оцінка нематеріальних активів – є надзвичайно методологічно складною оціночною задачею. Тому зовсім не дивними виглядають високі значення розбіжностей результатів оцінки їх вартості та, відповідно, високі значення отриманих оцінок похибок.

Отже, якщо значення абсолютних похибок брендів перебувають у щільному статистичному зв'язку з показниками їх оціненої вартості, то значення відносних похибок такого зв'язку не мають. Виявлений дослідженням імовірнісний характер відносних похибок та відсутність їх відчутного кореляційного зв'язку з показниками оціненої вартості брендів підтверджує доцільність підходу до їх аналізу, як до випадкових величин. Відповідно до такого підходу у роботі [8, с. 161] було опубліковано результати дослідження виду та характеристик функції розподілу густини імовірностей інформаційного ряду вибірки відносних похибок результатів оцінки вартості

брендів. Були побудовані графіки функцій емпіричного розподілу густини імовірностей для досліджуваної вибірки та гістограми, що визначають її вигляд; визначені кількісні параметри інформаційних рядів; перевірена та підтверджені умови статистичної однорідності і відсутності викидів (аномальних значень ряду) у досліджуваній вибірці та її приналежність до єдиної генеральної сукупності. Було встановлено, що для розглянутого прикладу ця функція є наближеною до нормального розподілу. Проведений аналіз ступеню асиметрії цієї функції показав, що наявна зміщеність модального інтервалу вліво від центру розподілу показників частот інтервалів для обох варіантів. Цілком очевидне у обох випадках суттєве зміщення ваги частот інтервалів вліво свідчить про наявність значної асиметрії графіка розподілу густини імовірностей досліджуваної похибки. Практичним вислідом встановлених особливостей емпірично визначеного закону розподілу густини імовірностей відносних похибок є вища імовірність появи модулів відносних похибок, нижчих за визначений модаль-

ними інтервалами обох варіантів її найбільш імовірний діапазон у 40...55 %, у порівнянні з імовірністю появи похибок, вищих за цей діапазон. Це означає, що за відсутності апріорних даних про точність подібних економічних вимірювань вибірка оцінок вартості брендів з найбільшою імовірністю характеризується показником відносної похибки у 40...55 %. Якщо ж значення відносної похибки не потрапляє у цей діапазон, то більш імовірно, що воно є меншим від 40%, а не більшим від 55%. Загалом, можемо констатувати факт наявності високих найбільш імовірних значень відносної похибки, які значно перевищують рівень похибки, типовий для більшості матеріальних активів.

Розгляд кореляційних полів статистичного зв'язку параметрів оцінена вартість брендів – оцінка модулів їх відносних похибок, тобто $V_1 - |\delta V_1|$, $V_2 - |\delta V_2|$ (див. мал. 4, зліва - варіант 1, справа - варіант 2) мало що додає до отриманих вище висновків. Завдяки використанню модулів відносних похибок $|\delta V_1|$, $|\delta V_2|$ ми абстрагуємося від їх знаків - тому, як і у попередньому випадку аналізу абсолютних похибок, напрямком ліній регресії є однаково зростаючим.

Мал. 4. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $V_1 - |\delta V_1|$, $V_2 - |\delta V_2|$.

Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

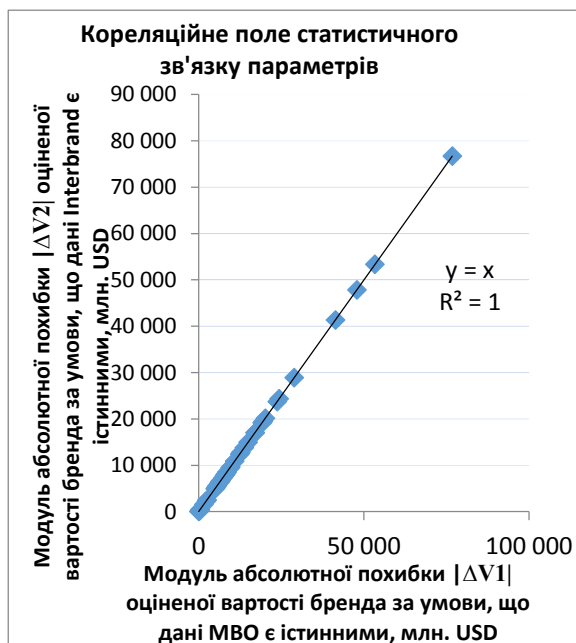
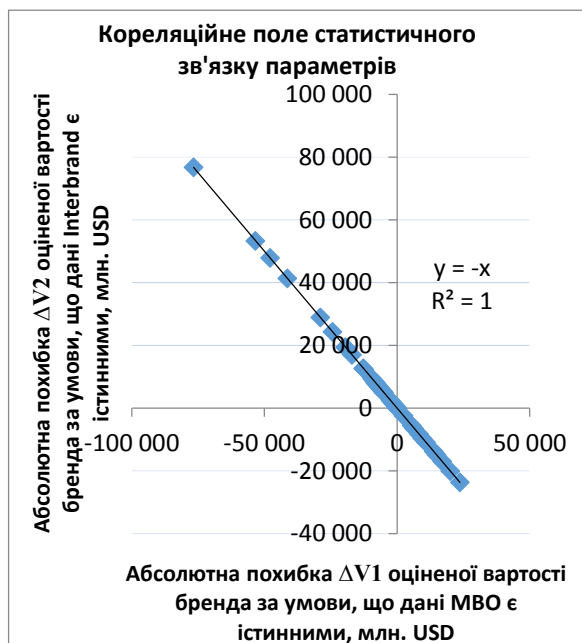
Спостерігається дуже слабкий, практично відсутній статистичний зв'язок модулів відносних похибок з показниками оціненої вартості брендів. Внаслідок нехтування знаками похибок і у цьому випадку усі мітки перенесені у перший квадрант системи координат. Тому групування міток кореляційних полів навколо ліній регресії у даному випадку є дещо більш щільним, ніж для відносних похибок з врахуванням знаку. Але і у цьому випадку отримані значення лінійного коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації $R = -0,1186$; $R^2 = 0,014$ (варіант 1) і $R = -0,1177$; $R^2 = 0,01386$ (варіант 2) залишаються дуже низькими і свідчать про відсутність значимого статистичного взаємозв'язку між досліджуваними параметрами.

Характеристики статистичного зв'язку параметрів: оцінка абсолютних похибок у варіанті 1 - у варіанті 2. Нижче розглянемо питання про наявність

взаємозв'язку між значеннями абсолютних похибок у обох рівноправних варіантах, тобто при двох сформульованих вище припущеннях. У відповідності до застосованого алгоритму та його математичного підґрунтя, згідно (1), (2), отримані оцінки абсолютних похибок у варіанті 1 та у варіанті 2 є однаковими за абсолютною величиною та протилежними за знаками. Відповідно до цього, кореляційні поля статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $\Delta V_1 - \Delta V_2$, $|\Delta V_1| - |\Delta V_2|$ відображують наявність цього жорсткого функціонального зв'язку. У обох випадках отримані значення лінійного коефіцієнта кореляції за абсолютною величиною дорівнюють одиниці, тільки для залежності $\Delta V_1 - \Delta V_2$ зі знаком мінус, а для залежності $|\Delta V_1| - |\Delta V_2|$ - зі знаком плюс. Оскільки у першому випадку залежність $\Delta V_1 - \Delta V_2$ є оберненою, $R = -1$, через протилежні знаки цих похибок, і лінія регресії є спадаючою. А у другому випадку залежність $|\Delta V_1| -$

$|\Delta V_2|$ є прямою, $R = 1$, внаслідок однакових знаків модулів цих похибок, і тоді лінія регресії є зростаючою. Зрозуміло, що значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 1$ у обох варіантах (див. мал. 5, зліва - $\Delta V_1 - \Delta V_2$, справа - $|\Delta V_1| - |\Delta V_2|$). Усе це однозначно свідчить про наявність жорсткого функціонального взаємозв'язку між досліджуваними параметрами.

Характеристики статистичного зв'язку параметрів: оцінка відносних похибок у варіанті 1 - у

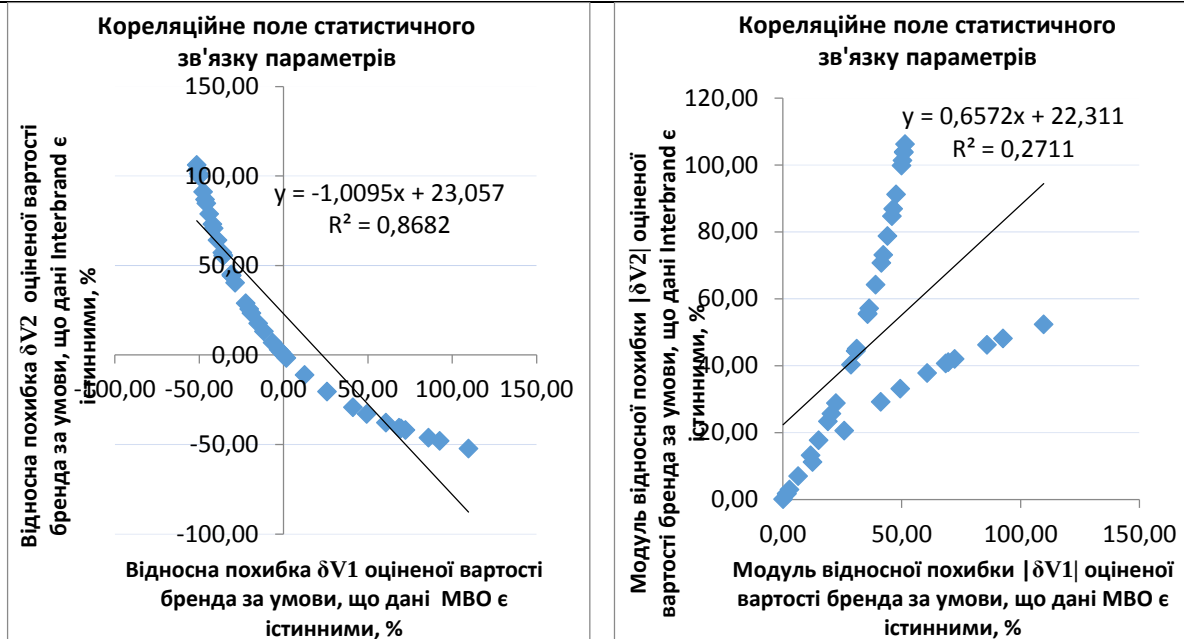

Мал. 5. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $\Delta V_1 - \Delta V_2$, $|\Delta V_1| - |\Delta V_2|$.

Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Виконаємо інтерпретацію отриманих результатів. Для залежності $\delta V_1 - \delta V_2$ мітки статистичного взаємозв'язку досліджуваних параметрів відтворюють нелінійну залежність, що описується монотонно спадаючою кривою з від'ємними першою і другою похідними. Відповідно, лінія регресії також є спадаючою; отже, зв'язок є зворотнім. Згадаємо, що цілком хаотичне розташування міток в межах кореляційного поля свідчить про відсутність статистичного зв'язку параметрів; і навпаки - групування їх навколо деякої лінії з певним розкидом навколо неї вказує на наявність такого зв'язку. В даному випадку спостерігається групування міток чітко на певній лінії

графіка, що вказує на наявність нелінійного функціонального зв'язку між досліджуваними параметрами. Отримані значення лінійного коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації $R = -0,932$; $R^2 = 0,868$ є дуже високими і свідчать про наявність тісного статистичного взаємозв'язку між досліджуваними параметрами. Таке значення коефіцієнта кореляції дає підстави охарактеризувати ступінь щільності статистичного зв'язку як «Дуже сильний», оскільки воно відноситься до останнього інтервалу (0,9 – 0,99 за абсолютною величиною), згідно даних табл. 4.1 [3, с. 103].

Мал. 6. Графічна інтерпретація результатів дослідження статистичного зв'язку досліджуваних параметрів δV_1 - δV_2 , $|\delta V_1|$ - $|\delta V_2|$.

Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Але повна відсутність розкиду групування міток відносно нелінійної залежності демонструє наявність функціонального взаємозв'язку досліджуваних параметрів, замість статистичного. Відповідно, отримане чисельне значення показника міри тисноти взаємозв'язку мало би дорівнювати одиниці – але фактично отримане розрахункове значення є досить високим, але не рівним одиниці. Причиною цього є те, що лінійний коефіцієнт кореляції точно визначає міру щільності статистичного зв'язку досліджуваних параметрів лише для лінійних залежностей, а у разі нелінійних - отримані значення дещо применшують міру щільності цього зв'язку. Отже, якщо цей взаємозв'язок, як у попередньо розглянутій ситуації зв'язку параметрів ΔV_1 - ΔV_2 , $|\Delta V_1|$ - $|\Delta V_2|$, описувався лінійною функцією, отримане значення коефіцієнтів кореляції і детермінації за абсолютною величиною було би рівним одиниці. Натомість у разі нелінійної залежності, яку ми маємо змогу спостерігати на мал. 6, отримане розрахункове значення коефіцієнта кореляції є меншим від одиниці – саме внаслідок достатньо високої міри нелінійності функції взаємної залежності змінних. Тому можна впевнено констатувати факт наявності функціонального зв'язку досліджуваних параметрів. Більш відповідним вимірником статистичного зв'язку у цьому випадку є індекс кореляції, який враховує ступінь кривизни функції зв'язку параметрів – на відміну від лінійного коефіцієнта кореляції, придатного лише для лінійної залежності [4, с. 88]. Але оскільки в даному випадку можна вважати вирішеним питання про наявність функціонального зв'язку, немає сенсу у визначенні індексу кореляції, який очевидно дорівнюватиме одиниці. Більш цікавим питанням є встановлення характеристик цього функціонального зв'язку, що є одним з можливих напрямків подальших досліджень у цій області.

Вигляд кореляційного поля статистичного зв'язку досліджуваних параметрів $|\delta V_1|$ - $|\delta V_2|$ (див. мал. 6, справа) демонструє дві розбіжні гілки модулів відносних похибок $|\delta V_1|$, $|\delta V_2|$. Як і раніше, абстрагування від знаків похибок, здійснене шляхом використання їх модулів, призвело до відображення їх

від'ємних значень додатними значеннями їх модулів. Це спричинило перенесення обох гілок залежності δV_1 - δV_2 у перший квадрант системи координат, із їх дзеркальним відображенням відносно відповідних осей абсцис та ординат. Таким чином, отримано зростаючу лінію регресії, яка свідчить про прямий статистичний зв'язок модулів відносних похибок у обох варіантах. Але завдяки розбіжності гілок графіка характер групування міток кореляційного поля навколо лінії регресії у даному випадку є менш щільним. Відповідно, у цьому випадку отримані нижчі значення лінійного коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації: $R = 0,5207$; $R^2 = 0,2711$. Не зважаючи на доволі низьке значення коефіцієнта кореляції, насамперед маємо взяти до уваги наявність чіткого групування міток на обох гілках графіка - і саме це достовірно вказує на наявність функціонального зв'язку між досліджуваними параметрами. Низьке значення $R = 0,5207$ у цьому випадку зумовлене, по-перше, високим ступенем нелінійності залежностей; по-друге, розбіжним характером гілок графіка.

Теоретичним підґрунтям виявленої наявності функціонального зв'язку оцінок абсолютних та відносних похибок, отриманих у першому та другому варіантах, є їх спільна інформаційна база. Адже у обох випадках масиви досліджуваних похибок ΔV_1 , ΔV_2 та δV_1 , δV_2 , у повній відповідності до сформульованих вище математичних засад дослідження, були визначені на підставі одних і тих самих вихідних даних - а саме, двох незалежних альтернативних джерел оціненої вартості брендів V_1 , V_2 . Тому досліджувані параметри у парах рядів ΔV_1 , ΔV_2 та δV_1 , δV_2 не можна вважати незалежними змінними, оскільки вони отримані на підставі спільної інформаційної бази, і завдяки цьому пов'язані між собою певною функціональною залежністю.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи результати викладеного вище дослідження, для розглянутого прикладу оцінки брендів можна впевнено констатувати наступне. Результати обидвох варіантів жодним чином не суперечать один одному, але навпаки – демонструють високий ступінь збіжності, тим самим

підтверджуючи коректність методики. Можна вважати доведеним, що для абсолютних похибок оцінок вартості брендів та їх модулів спостерігається наявність щільного статистичного взаємозв'язку з показниками оціненої вартості. Відповідно, для відносних похибок оцінок вартості брендів та їх модулів спостерігається практично повна відсутність статистичного взаємозв'язку з показниками оціненої вартості. Виявлено наявність функціонального взаємозв'язку між отриманими рядами абсолютних і відносних похибок оцінок вартості брендів та їх модулів, отриманими за двома варіантами при сформульованих вище протилежних припущеннях. В роботі приведено теоретичне обґрунтування, яке пояснює причини і особливості виявлених характеристик статистичного та функціонального взаємозв'язку між досліджуваними параметрами. Результати дослідження підтвердили незалежність використаних альтернативних джерел даних щодо оціненої вартості брендів та виявили певні тенденції у проведенні оціночних робіт аналітиками обох компаній.

Найбільш загальним висновком з виконаної роботи є необхідність подальшого вдосконалення діючої методичної бази прикладної економетрії та, зокрема, незалежної експертної оцінки. Проведене дослідження, на додаток до наших попередніх робіт [9, с. 36; 10, с. 256; 11, с. 216; 12, с. 151], є ще одним підтвердженням того незаперечного факту, що економічні вимірювання, так само, як і вимірювання фізичних величин, базуються на спільних законах відбору, перетворення і передачі інформації та засадничих положеннях теорії похибок вимірювань. Існуючі нині характеристики невизначеності результатів економічних вимірювань та можливості достовірного кількісного визначення точності оціночних робіт вже не задовольняють постійно зростаючих вимог сучасності. Виходячи з цього, ми вважаємо доцільним проведення досліджень у напрямку подальшого розвитку методичної бази економічних вимірювань з впровадженням у теорію і практику незалежної оцінки елементів інформаційно-метрологічної парадигми економетрії, яка дасть змогу піднести достовірність цих вимірювань на якісно вищий рівень.

Список літератури:

1. Поздняков Ю. В., Лапішко М. Л. Вплив видів зносу товарного знака на зміну його вартості в часі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6 (17). – 842 с., с. 728 – 735. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/17-2018-ukr>.

2. Поздняков Ю. В., Садовенко Ю. П. Аналіз розбіжностей альтернативних оцінок вартості нематеріальних активів. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2018. Том 23. Вип. 7 (72). С. 192 – 197.

3. Сивец С.А. Статистические методы в оценке недвижимости и бизнеса. Запорожье, 2001. – 320 с.

4. Лапішко М.Л. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів. – Львів: Світ, 1995. 328 с.

5. Боярский Э.А. Порядковые статистики. Математическая статистика для экономистов. Москва : Статистика, 1972, 118 с.

6. Поздняков Ю. В., Лапішко М. Л. Статистичний зв'язок результатів оцінки вартості брендів з їх абсолютними похибками. *Економіка та суспільство*. 2019. №20. С. 100. [Електронний ресурс]. URL: <http://economyandsociety.in.ua>.

7. Поздняков Ю. В., Лапішко М. Л. Вплив динаміки зміни вартості бренду на показники його зносу. *Інфраструктура ринку*. – 2019. - №28. С. 393 - 401. [Електронний ресурс]. URL: www.market-infr.od.ua/uk/28-2019.

8. Поздняков Ю.В., Садовенко Ю.П. Дослідження функцій густини розподілу імовірностей відносних похибок альтернативних оцінок вартості брендів. *Регіональна економіка та управління*. 2019. №1 (23). С. 161 – 169.

9. Маркус Я.І., Поздняков Ю.В., Максимов С.Й., Шалаєв В.М., Булгакова С.А., Зайцева В.Г., Нефьодов О.В., Маркус В.В., Чашин Ю.Г., Малишева К.О. Контроль якості робіт з оцінки майна (рецензування, експертиза). Під заг. ред. Маркуса Я.І. *Практика оцінки майна*. 2018. №3. 104 с.

10. Поздняков Ю. В., Лапішко М. Л. Метод заміщення групою мірою як метрологічна основа застосування порівняльного методичного підходу. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 2 (66). С. 256 – 268.

11. Поздняков Ю. В., Садовенко Ю. П. Кількісна оцінка точності визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. С. 216. [Електронний ресурс]. URL: <http://economyandsociety.in.ua>.

12. Поздняков Ю. В., Садовенко Ю. П. Визначення похибки незалежної оцінки вартості нерухомості на підставі цін продажу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 29 (68). 2018. № 6. С. 151 – 156.

АУДИТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ТАДЖИКИСТАНЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Рахимов Гайрат Махмадунусович

кандидат экономических наук,

старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета и аудита

Таджикского государственного университета коммерции.

E-mail: gairat-1987@mail.ru Телефон: (+992) 93-579-77-79

AUDITING ACTIVITY IN TAJIKISTAN: STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Rakhimov Gayrat Makhmadunusovich

Candidate of Economic Sciences

Senior Lecturer, Department of Accounting and Audit

Tajik State University of Commerce.

E-mail: gairat-1987@mail.ru Phone: (+992) 93-579-77-79

В статье рассмотрены теоретические и практические проблемы становления и перспективы развития аудиторской деятельности в Республике Таджикистан. Особое внимание уделено исследованию институционального механизма регулирования аудиторской деятельности в условиях рыночной экономики страны. Анализированы состояние и перспективы развития аудиторской деятельности в Таджикистане. Предложены пути решения основных проблем аудита и выявлены факторы, влияющие на развития аудита в Таджикистане. Кроме, того впервые проведено рейтинговая оценка деятельности аудиторских компаний осуществляющие свою деятельность в Республике Таджикистан.

Авторами, определено, что предпосылки становления и развития отечественного аудита являются многоаспектными, напрямую связаны с трансформационными процессами в обществе, включают в себя макро- и микроуровень, требуют комплексных усилий законодателей, представителей власти, общественных организаций, ученых, специалистов различных направлений и специализаций. Предложено идентифицировать предпосылки, достаточные для становления и необходимые для дальнейшего развития отечественного аудита, с их разделением на общественно-экономические, институциональные, организационные, информационно-технические и научные. Учет определенных предпосылок обеспечит гармоничное развитие института аудита в соответствии с современными требованиями.

Авторы убеждены, что внедрение стандарта контроля качества работы аудитора в практику государственного управления в Республике Таджикистан представляет собой перспективное направление и требует дополнительного организационного и методического обеспечения, которое конкретизировано в системе контроля качества работы аудитора. Стандартизация позволит сформировать достаточный уровень уверенности в достоверности полученных результатов аудита и соответствии целей и результатов программ.

Theoretical and practical problems of formation and prospects of development of audit activity in the Republic of Tajikistan are considered in the article. Particular attention is paid to the study of the institutional mechanism for regulating auditor activity in a market economy of the country. The state and prospects of development of audit activity in Tajikistan are analyzed. The ways of solving the main audit problems are suggested and the factors influencing the development of audit in Tajikistan are revealed. In addition, for the first time, a rating evaluation of the activities of audit firms operating in the Republic of Tajikistan was conducted.

The authors determined that the prerequisites for the formation and development of domestic audit are multidimensional, directly related to the transformational processes in society, include the macro and micro levels, require comprehensive efforts of legislators, government officials, public organizations, scientists, specialists of various fields and specializations. It was proposed to identify the prerequisites sufficient for the establishment and necessary for the further development of the national audit, with their division into socio-economic, institutional, organizational, information-technical and scientific. Accounting for certain prerequisites will ensure the harmonious development of an audit institution in accordance with modern requirements.

The authors are convinced that the implementation of the auditor's quality control standard in the practice of public administration in the Republic of Tajikistan is a promising direction and requires additional organizational and methodological support, which is specified in the auditor's quality control system. Standardization will allow to form a sufficient level of confidence in the reliability of the results of the audit and compliance with the goals and results of the programs.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, государственное регулирование аудита, международные стандарты аудита, закон об аудиторской деятельности, мнение аудитора, нормативно-правовая система аудита, общества, задачи аудита, проблемы аудита, независимость аудитора.

Keywords: audit, audit activity, state regulation of audit, international audit standards, auditing law, auditor's opinions, regulatory and legal system of audit, society, audit tasks, audit problems, auditor independence.

Проблема поэтапного перехода национальной экономики к рыночным отношениям является весьма важной с позиции, как теории экономической науки, так и хозяйственной практики. Конкретные механизмы перехода к новой экономической системе, основанной на равноправных доверительных отношениях субъектов хозяйствования и умеренном государственном контроле, предполагающем формирование института независимого аудита, еще до конца не изучены и представляют собой предмет интенсивных исследований ученых-экономистов. Особого внимания заслуживает изучение современного состояния и перспектив развития одного из важнейших элементов инфраструктуры рыночной экономики - аудита и аудиторской деятельности, без формирования и устойчивого развития которой, успешный процесс реформирования национальной экономики представляется затруднительным [7, с. 43].

Следует, отметить, что без применения аудита, отвечающего требованиям международных стандартов, практически невозможно обеспечение достоверной и прозрачной информации, необходимой в процессе управления национальной экономики. Аудит, как экономическая деятельность, развивается стреми-

тельно, и становятся самостоятельным элементом общей инфраструктуры рынка. Развитие международных аудиторских фирм, рост доли оказываемых ими услуг в общей совокупности рыночных услуг свидетельствуют о возрастании роли и значения аудита и аудиторского дела и придают исследованию данных проблем особую актуальность [6, с. 23].

Вышеизложенные факторы обусловили необходимость исследования проблем и перспективы развития аудита в современных условиях.

В Республике Таджикистан вопросы совершенствования и регулирования аудита и аудиторской деятельности и их значение в системе социально-экономических отношений считаются актуальными, а их значимость, с теоретической и практической точек зрения возрастает.

Целью нашего исследования является: анализ аудиторской деятельности в Республике Таджикистан и выявления проблем аудита и пути их решения.

На наш взгляд, в более широком аспекте, поставленная цель предопределила необходимость решения следующих задач:

- изучение сущности, содержание аудита и аудиторской деятельности, а также определение ее места в системе финансового контроля страны;

- обоснование сущности и содержания классификации основных проблем аудита, их научно-обоснованная систематизация;

- оценить и проанализировать современное состояние аудиторской деятельности в Республике Таджикистан;

- определить пути решения основных проблем аудита и аудиторской деятельности в Республике Таджикистан.

Общие вопросы исследования сущности и содержания аудита, проблемы и перспективы развития аудита и аудиторской деятельности нашли свое отражение в научных работах ученых-экономистов за рубежом - Р. Адамса, А. Аренса, Ф.Л. Дефлиза, Р. Доджа, Дж. Лоббека, Дж. Робертсона, Р. Монтгомери и др. стран СНГ - В.Д. Андреева, Г.Б. Полисюк, Ю.А. Данилевского, К.Ш. Дюсембаева, М.С. Ержанова, Ю.М. Иткина, Е.М. Гутцайт, П.И. Камышанова, В.В. Ковалева, С.Х. Кошкимбаева, В.В. Скобара, В.П. Суйца, А.А. Терехова, А.Д. Шеремета и др.

В Республике Таджикистан отдельные аспекты аудита и аудиторской деятельности исследованы в работах отечественных ученых С.Ф. Низомова, М.В. Калемуллоева, А.Х. Менгниева, А.А. Мирзоалиева, М. Шобекова, Д. Урокова, С.И. Садыкова, Р.К. Курбонова, Дж. Шамсиева. Однако, комплексное исследование экономических, социальных, организационных проблем, вопросов институционального регулирования аудита, а также совершенствование рынка аудиторских услуг, с учетом требований международного стандарта не проводились. Они рассматривались лишь в контексте разработки общих вопросов организации финансового контроля в целом. Поэтому всё вышеизложенное определяет актуальность нашего исследования.

Аудит представляет собой независимую экспертизу и анализ публичной финансовой отчетности экономического субъекта, уполномоченными на это лицами (аудиторами) с целью определения ее достоверности, полноты и соответствия законодательству и требованиям международного стандарта аудита, контроля качества (МСА). В современном понимании аудит - это процесс проверки ведения бухгалтерского учета и финансовой отчетности на предприятиях с разными формами собственности с точки зрения их достоверности и соответствия действующему законодательству и МСА.

После приобретения независимости в Республике Таджикистан появились новые виды деятельности, в том числе и аудиторской деятельности. Развитие аудиторской деятельности в Таджикистане сдерживается сейчас рядом факторов, среди которых важное место занимает неполное соответствие отечественного аудита международным требованиям. Но полноценное развитие отечественного аудита требует системного решения разнообразных его проблем.

Аудит, как свидетельствует опыт западных стран, является неотъемлемым элементом, важнейшим атрибутом рыночной экономики. Оно, как таковой понимается ныне, появился одновременно, со становлением рыночной экономики, и её развитие непосредственно связано развитием рыночных отношений.

Вместе с тем можно сказать, что цель аудита, в самом общем понимании, является формирование определенного мнения аудитора относительно проверяемой финансовой отчетности экономического субъекта. Аудитор выполняет своего рода посредническую

функция, т.е., устанавливая объективность финансовой информации, он предотвращает столкновение интересов поставщика и пользователя информации.

Необходимо отметить, что для современного состояния научной разработки проблем и перспективы развития аудита характерен дифференциальный подход представителей различных отраслей знаний к анализу сущности и содержание аудита. Проанализируем некоторые из них.

С уверенностью можно сказать, что в настоящее время происходит отождествление понятий аудита и аудиторской деятельности, а также достаточно распространенными в научной литературе являются множественность определений. На сегодняшний момент сформулировано достаточно большое количество различных определений аудита или аудиторской деятельности. Мы рассмотрим мнения некоторых российских ученых в области аудита.

В.Д. Андреев, С.А. Стуков считают, что аудит - это новая сфера или направление контрольно-ревизионной деятельности. По их мнению, аудиторская деятельность в странах социалистического лагеря должно изменить некоторые функции ослабленной в последние годы системы государственного финансового контроля [3, с. 25].

Известный ученый В.И. Подольский определяет «аудит как независимую экспертизу состояния бухгалтерского учета, финансовых отчетов и бухгалтерских балансов» [18, с. 12].

Другой автор В.В. Скобара отмечает, что «аудит - это рассмотрение независимым аудитором бухгалтерских отчетов организаций и выражение мнения о степени их достоверности и соответствия нормам, установленным законом. Суть аудита сводится к представлению обществу информации о степени возможного доверия к той или иной бухгалтерской отчетности организаций» [17, с. 14].

По нашему мнению, приведенные определения аудита не являются исчерпывающими, так как они отражают лишь одно, хотя и важное направление - бухгалтерский аудит.

По мнению профессора Ю.А. Данилевского термин «аудит» применяют для обозначения деятельности по проведению целевых независимых экспертиз и проверок, чем подчеркивается независимый по отношению к проверяемому хозяйствующему субъекту характер этого вида деятельности» [7, с. 13].

Данное определение не разделяет понятия «деятельность» и «аудит», хотя в литературе встречается иная точка зрения.

Известные ученые в области бухгалтерского учета и аудита А.Д. Шеремет и В.П. Суйц представляют следующие определения понятия аудита и аудиторской деятельности:

- «аудит - это независимая проверка бухгалтерской (финансовой) отчетности с целью выражения мнения о степени достоверности этой отчетности»;

- «аудиторская деятельность представляет собой предпринимательскую деятельность по проведению собственно аудита и оказанию сопутствующих ему работ и услуг» [18, с.24].

Мы убеждены, что в этих определениях показано, что отличие аудита от аудиторской деятельности состоит в том, что последнее предусматривает и различные аудиторские услуги.

Данную точку зрения поддерживает С.В. Панкова утверждая, что «аксиоматичным представляется то, что понятие аудиторская деятельность должно

включать в себя аудит, а не наоборот». Он аргументирует о необходимости признания целесообразным «ввести два понятия: «аудит» и «аудиторская деятельность». Аудиторская деятельность - это предпринимательская деятельность аудиторов и аудиторских фирм по осуществлению аудита и сопутствующих ему услуг. Аудит - это процесс, заключающийся в сборе, оценке, анализе и обобщении независимыми аудиторами информации, касающейся правильности ведения бухгалтерского учета аудируемым лицом (клиентом), с целью выражения мнения о достоверности бухгалтерской (финансовой) отчетности» [13, с. 17].

Можно предположить, что, согласие с представленной позицией этих ученых является препятствием к определению аудита как науки, поскольку понятие «деятельность» не может включать в себя понятие «наука». Поэтому, представляется необходимым различать общетеоретический аудит, который изучает экономические явления и процессы на уровне общественно-экономической формации, и аудиторскую деятельность.

Анализируя зарубежную практику, необходимо отметить, что там не выражено подобное разделение понятий «аудит» и «аудиторская деятельность», и в описаниях понятия аудита доминирует определение его как процесса. Остановимся на мнениях известных ученых с развитой рыночной экономикой, где аудит имеет более полутора вековой историю.

Наиболее распространенное и популярное определение в США звучит следующим образом: «аудит - это процесс уменьшения до приемлемого уровня информационного риска для пользователей финансовых отчетов» [14, с. 106-107]. Под информационным риском в определении понимается вероятность того, что в финансовых отчетах, публикуемых компанией, содержатся ложные или неточные сведения. Мы считаем, что в нем наиболее точно охарактеризована цель аудита, однако термин «аудит» в данном случае также применяется только для определения специфического вида отчетности.

Известный в США специалист в области теории, практики и методологии аудита профессор Дж. Робертсон в своей монографии «Аудит» приводит два определения. Он определяет аудит как «системный процесс получения и оценки объективных данных об экономических действиях и событиях, устанавливающих уровень их соответствия определенному критерию и представляющий результаты заинтересованным пользователям» [16, с. 12].

Американские ученые Э.А. Аренс и Дж. К. Лоббек дают расширенное определение аудита как процесса, «посредством которого компетентный независимый работник накапливает и оценивает свидетельства об информации, поддающейся количественной оценке и относящейся к специфической хозяйственной системе, чтобы определить и выразить в своем заключении степень соответствия этой информации установленным критериям» [4, с. 11]. Однако данное определение не отражает более широкий спектр задач, который в настоящее время охватывает термин «аудит».

Авторы книги «Аудит Монтгомери» отмечают, что аудитом называется систематический процесс объективного сбора и оценки свидетельств об экономических действиях и событиях с целью определения степени соответствия этих утверждений установленным критериям и представление результатов проверки заинтересованным пользователям [8, с. 14].

Комитетом по основным концепциям аудита Американской ассоциации бухгалтеров принято следующее определение аудита: «аудитом называется систематический процесс объективного сбора и оценки свидетельств об экономических действиях и событиях с целью определения степени соответствия этих утверждений установленным критериям». Мы считаем, что данное определение сужает область применения аудита рамками компетенции указанной организации и не рассматривает применение аудита в нефинансовых сферах деятельности.

Комитет по аудиторской практике (АРК) в Великобритании рассматривает аудит как «независимое рассмотрение специально назначенным аудитором финансовых отчетов предприятия и выражение мнения о них при соблюдении правил, установленных законом» [15, с. 452]. По нашему мнению, данное определение отражает современную тенденцию изменения технологии проведения аудиторских проверок в сторону проверки соответствия отчетных документов друг другу и установленным законодательным нормам в ущерб изучению и проверке первичной документации.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что понятие «аудиторская деятельность» шире понятия «аудит». Аудит и аудиторская деятельность различаются и по результатам. Результатом аудита могут быть выводы о состоянии финансовой отчетности, т.е., реальности статей отчета о финансовом положении их достоверности, законности и целесообразности хозяйственных операций, а результатом оказания аудиторских услуг по профилю деятельности - это возможное состояние объектов в будущем, т.е. прогнозные экономические показатели, качественные характеристики организационной структуры управления.

Переход Республики Таджикистан к рыночным отношениям, развитие предпринимательства, возникновение новых организационно-правовых форм организаций (малых предприятий, акционерных обществ, товариществ с ограниченной ответственностью, межотраслевых концернов, корпораций, ассоциаций, объединений, компаний, совместных предприятий с участием иностранных инвесторов, бирж, коммерческих банков и др.) и многообразных форм собственности обусловил объективной необходимости введение нового экономического института - аудиторства.

Формирование института аудиторства, как в Таджикистане, так и других странах СНГ все же связано с годом «перестройки», так как в эти годы стали создаваться кооперативы, частные фирмы и совместные предприятия, т.е. экономические субъекты, не являющиеся собственностью государства. Первая аудиторская фирма в Таджикистане была образована в 1992 году в форме общества с ограниченной ответственностью - «Фарас». Так, постепенно, на научной основе строилась своеобразная методология, определенная технология и национальный почерк в аудите [9, с. 37].

Следовательно, формирование института аудиторства сразу после независимости Таджикистана было не просто, так как по различным объективным и субъективным причинам потребность в нем не возникла. Это было связано с тем, что:

- обществом четко не осознавалось необходимость аудиторских проверок;
- позднее принятие нормативно-правовых актов, касающихся аудиторской деятельности;
- нестабильная политическая и экономическая обстановка в стране;

- отсутствовало курсы повышение квалификации для аудиторов в республике;
- низкая экономико-юридическая образованность граждан, в частности, руководителей различных организаций.

Правительство Республики Таджикистан определил курс перехода к рыночным методам хозяйствования, вполне закономерным выглядит ускорение процесса организаций аудита в республике, ее нормативно-правового обеспечения. Поэтому нам необходимо было исследовать решение вышеизложенной проблемы формирования института аудиторства на базе опыта промышленно развитых стран мира.

Следует отметить, что в Республике Таджикистан трижды приняты законодательные акты (от 21 мая 1998 года № 602 (с дополнениями и изменениями от 10 декабря 1999 года № 86), от 3 марта 2006 года № 170 и последний закон от 22 июля 2013 года № 993) [1]. Хотя эти нормативные правовые акты не имеют никакого отношения к тем принципам, которые испытаны и применены во всем мире. Тем не менее, следствием вышеперечисленных закона стало создание Квалификационной комиссии по аудиту при Министерстве финансов Республики Таджикистан - еще одного звена в процессе институционализации аудиторской деятельности. Следовательно, появление закона и комиссии означало окончательное оформление профессии, признание ее обществом и государственными органами.

Закон Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности» регулировал отношения связанные с осуществлением аудиторской деятельности в Таджикистане до 2006 года. В этот период произошли следующие события в истории отечественного аудита:

1. Впервые были проведены международные научно-практические конференции с участием представителей зарубежных стран по вопросам бухгалтерского учета и аудита;
2. Начали свою деятельность несколько отечественные и иностранные аудиторские организации, что привело к повышению доверия инвесторов и притока инвестиций в экономику страны;
3. Общество по-другому начал воспринимать значение и необходимость аудита, и тем самым началась проведение инициативного аудита;
4. Начали свою деятельность объединения аудиторов - Ассоциация бухгалтеров и аудиторов Таджикистана, под руководством профессора Низомова С.Ф;
5. Усилиями Общественного Института профессиональных бухгалтеров и аудиторов Республики Таджикистан (ОИПБА РТ) совместно с Министерством финансов в республике было начато проведение международной сертификации по линии CIPA-EN, что сегодняшнего дня прошли обучения более 10 000 представители профессии и более 900 из них получили международные сертификаты;
6. Правительство Республики Таджикистан приняло решение по переходу на Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО) и была создана Правительственная комиссия по внедрению МСФО, начала активное действие Методологический Совет по бухгалтерскому учету при Министерстве финансов Республики Таджикистан;
7. В соответствии с действующим законодательством по аудиту, в целях аттестации претендентов - аудиторов, в том числе и иностранных, была создана и успешно до сих пор действует Квалификационная

комиссия при Министерстве финансов Республики Таджикистан по аттестации и лицензированию аудиторов;

8. Подготовлены несколько нормативно-правовых актов по регулированию бухгалтерского учета и аудита, внедрению МСФО и составлению финансовой отчетности и т.д. [12, с. 54-55].

Таким образом, принятие Закона Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности» определило перспективы развития аудиторской деятельности в нашей стране и позволило привлечь в республику международные аудиторские компании.

В настоящее время в Республике Таджикистан действует только одна профессиональное объединение бухгалтеров и аудиторов - это ОИПБА РТ, который всемерно способствует становлению и развитию аудита и аудиторской в Таджикистане.

По нашему мнению на сегодняшний день в Таджикистане актуальными проблемами развития местных аудиторских организациях являются:

- отсутствие доступа к Международным стандартам аудита и контроля качества (МСА и КК), что и являются главным преимуществом зарубежных аудиторов в тендерах по выбору аудиторских компаний;
- слабое участие местных аудиторов в международных профессиональных сертификациях, и вследствие непризнания отечественных аудиторов со стороны международных финансовых организациях;
- слабая материально-техническая и инструктивно-методологическая база местных аудиторских организациях.

Среди исследований отечественных авторов в области теории и практики аудита также прослеживается тенденция к разделению понятий «аудит» и «аудиторская деятельность», что объясняется нормативным закреплением определения «аудиторская деятельность» и «аудит» со стороны государства, данным в Законе «Об аудиторской деятельности». В настоящее время регулирование аудиторской деятельности в Таджикистане осуществляется в соответствии с Законом Республики Таджикистан от 23 июля 2013 года № 993 «Об аудиторской деятельности».

В данном Законе аудиту дается следующая характеристика, т.е., «аудит - это проверка, проводимая индивидуальным аудитором или аудиторской организацией на основании договора по заявке заказчика в соответствии со стандартами аудита, в целях выражения независимого мнения о достоверности и соответствии требованиям международных или национальных стандартов финансовой отчетности и прочей информации, связанной с финансовой отчетностью» [1]. Этим определяется возможность аудитора выразить мнение по финансовой отчетности. Аудиторская деятельность в соответствии с этим Законом - это предпринимательская деятельность по проведению аудита и других услуг, связанных с ней, осуществляемая индивидуальным аудитором или аудиторской организацией [1]. Однако, по нашему мнению определение аудита, данное в Законе, не отвечает требованиям, предъявляемым к научной категории «определение», согласно которому определение - это логическая операция, устанавливающая значение термина или раскрывающая содержание понятия (перечисления всех признаков - свойств, по которым объект можно идентифицировать и не спутать с другим).

Содержание понятия «аудит» несколько шире обозначенного Законом, на что неоднократно обращают внимание отечественные исследователи. Как

уже было ранее отмечено, большой вклад в определение экономической сущности аудита внесли отечественные ученые. Рассмотрим их мнения. Так, по мнению профессора С.Ф. Низомова «аудит это предоставление возможности аудитору выразить мнение в отношении того, подготовлена ли финансовая отчетность во всех существенных аспектах, в соответствии с установленными основными принципами составления финансовой отчетности» [14, с. 111].

Другой специалист в области теории и практики аудита А.А. Мирзоалиев в своем учебнике «Основа аудита» приводит следующее определение: «аудиторскую деятельность представляет собой предпринимательскую деятельность аудиторов (аудиторских компаний) по проведению независимых проверок достоверности и анализа финансовой отчетности хозяйствующих субъектов, экспертизы соответствия, совершаемых финансовых и хозяйственных операций нормативным актам, действующим в стране, и выражению мнения относительно достоверности и объективности информации, характеризующих объект проверки, а также по оказанию иных услуг по профилю своей деятельности [10, с. 52-53]. В своих научных исследованиях А.А. Мирзоалиев рассматривает содержание аудита как науки и как практики. По его мнению, содержанием аудита как науки является система специальных знаний о принципах, способах и методических приемах независимой проверки финансовой отчетности и связанной с ней прочей информации организации, с целью выражения мнения о степени их достоверности. Содержание аудита как практики он представляет как независимую проверку финансовой отчетности и связанной с ней прочей информации организации с целью выражения мнения о степени их достоверности и соответствия требованиям действующих законодательных и нормативных правовых актов [10, с. 54].

Д. Ураков и Р. Курбанов считают, что «аудит - это процесс выявления и оценки реальной информации операций и экономических явлений, который определяет степень соответствия их с подтверждающими критериями и предоставляет их результаты заинтересованным пользователям» [15, с. 463].

Таким образом, рассматривая различающиеся подходы к понятию аудита и организацию аудиторской деятельности, приводят к необходимости создания системной теории аудита и ее приложения к процессам анализа, описания и выработки рекомендаций, совместимых с теориями экономического анализа и адаптивного управления в микро - и макроэкономике. Мы считаем, что недостаточным рассматривать аудит только как процесс или практический вид деятельности, так как в мировой и отечественной практике признано существование теории аудита, представляющей собой форму научного знания, дающую целостное представление о закономерностях и существенных связях действительности. По мнению отечественных ученых, схему теории аудита можно представить в следующем виде: «принципы» - «концепции» - «постулаты» - «стандарты».

Однако в отечественной теории аудита прочно установилась точка зрения относительно того, что понятие аудиторской деятельности включает в себя аудит, и факт, того, что аудит выступает, как самостоятельное научное направление встречает затруднения, несмотря на объективную необходимость.

Приведенные выше факты становления и развития аудита в Таджикистане, нормативно-правовые ос-

новы аудиторской деятельности позволяют приступить к рассмотрению актуальных проблем отечественного аудита и изучению возможности их решения.

В общем, выделяют три типа аудиторских проблем, т.е., методологические, технологические и прочие. Однако предложенная классификация носит условный характер. Методологические проблемы связаны с различными аспектами методологии аудиторской науки, взаимоотношениями ее с другими дисциплинами, построением цельного и стройного ее здания. А технологические проблемы аудита касаются тех трудностей, которые испытывают специалисты непосредственно при проведении аудиторской проверки. Но на практике иногда нелегко отделить их от методологических, поскольку многие проблемы расположены на стыке этих двух групп. Например, смысл понятий «существенность» и «уровень существенности», правомерность корректировки последнего в ходе аудиторской проверки и т.п. вопросы тяготеют вроде бы к методологическим проблемам, а построение и применение конкретных алгоритмов нахождения уровня существенности - к технологическим.

Следовательно, по нашему мнению предложенная классификация относится к аудиту как к науке. Но в большей мере она приложима и к аудиту как к практической деятельности по независимой проверке финансовой отчетности экономических субъектов. Дело в том, что, относясь к сфере высоких технологий, это деятельность пронизана научными методами и приемами, ввиду чего и в ней проблемы носят как методологический, так и технологический характер. Похоже, что сказанное относится не только к аудиту, но и к другим отраслям и сферам высоких технологий: авиакосмическая техника, рынок ценных бумаг, юриспруденция и т.д.

Таким образом, в качестве основания для изложенной классификации аудиторских проблем выступает место их возникновения. Если это проблемы аудиторской отрасли, то они относятся к группе методологических проблем. Следовательно, сюда же попадают и проблемы аудита как науки. Если это проблемы, касающиеся непосредственно аудиторской проверки, то они входят в группу технологических проблем. А если они относятся, так сказать, к инфраструктуре аудита (и как отрасли и как науки и как аудиторской проверки), то это уже будет третья группа в нашей классификации. Можно сказать, что мы будем рассматривать каждые вышеизложенные проблемы аудита по подробнее.

С начала будем исследовать методологические проблемы аудита, с учетом внутренних и внешних факторов, который влияют на аудиторскую деятельность. К методологическим проблемам аудита относятся:

1. Отсутствие стройную теорию аудита.

Путь развития отечественного аудиторского рынка практически повторял все этапы, которые проходили иностранные игроки рынка аудиторских услуг, но в ускоренном варианте, в связи с этим отечественный рынок имел свои особенности. Наиболее проблематичным в развитие аудиторской деятельности в Таджикистане является отсутствие каких-либо концептуальных основ этого аспекта развития, не говоря уже о стройной концепции развития аудиторской деятельности в целом.

Если при возникновении отечественного аудита в 2000 годах еще можно было как-то обходиться при решении его проблем заимствованием западного

опыта, то сейчас чрезмерное следование такому подходу становится существенным тормозом на пути развития отечественного аудита. Актуальность создания концепцию аудита и системного, комплексного решения его проблем особенно возросла в последние годы, в связи с кризисными явлениями стала ясна необходимость серьезного реформирования мирового аудита.

Таким образом, научные проблемы отечественного аудита родились вместе с ним или даже немного раньше. Но в предыдущем десятилетии им уделялось явно недостаточное внимание. Усилия специалистов были, направлены на задачи, казавшиеся: создание аудиторских фирм, государственных органов регулирования аудита, различного рода нормативных правовых актов, организации практического проведения аудиторских проверок, системы подготовки кадров и т.д. Поэтому, некоторый дефицит интереса к проблемам аудиторской науки был в какой-то степени оправдан. Однако по мере становления отечественного аудита и выхода в стационарный режим постоянного совершенствования такое положение все больше тормозит его развитие.

На данный момент активные усилия государства необходимы в решении вопроса - применение Международного стандарта аудита и контроля качества (МСА и КК). Поэтому единый стандарт отчетности должен быть и соответственно аудит этой отчетности. В этом случае, для инвесторов не будет проблем с пониманием финансового состояния экономического субъекта вне зависимости от того, в какой стране она работает [11, с. 39].

Следует отметить, что чем дальше, тем больше необходимо осознание, подробный анализ и решение различных аудиторских проблем, базой для их решения должна стать стройная концепция аудита. К счастью, в последнее время возрастает не только необходимость, но и возможность данного аспекта, т.е., принят закон об аудиторской деятельности, появились кадры теоретиков и практиков в области аудита, отечественным специалистам стал ближе и понятнее западный опыт и т.п.

2. Совершенствование методологии разработки, использования и обновления стандартов аудиторской деятельности (САД).

Их совершенствования и модернизация является одним из самых важных мероприятий, происходящих сейчас в отечественном аудите. Аналогично положение и с двумя другими видами аудиторских стандартов: общественных объединений и внутренних стандартов аудиторских организаций. Желательно, чтобы развитие отечественных аудиторских стандартов также происходило на достаточно солидной концептуальной основе и как комплексная взаимоувязанная разработка по всем трем их видам. Так что и эта проблема в обозримом будущем представляется весьма злободневной. На данный момент недостаток исследований сказывается преимущественно по трем направлениям:

- анализ и оценка эффективности от внедрения или совершенствования аудиторских стандартов;
- разработка стандартов в рамках классического подхода к созданию различных систем (связанного с предварительной проработкой целей создания, разработкой технико-экономического обоснования, подробным сравнением вариантов создания и т.п.);
- формулирование обоснованных рекомендаций по комплексной разработке всех трех видов аудиторских стандартов, последняя проблема входит в типологические проблемы аудита.

3. Оценка эффективности внедрения аудита и отдельных мероприятий в его рамках.

Оценка эффективности аудита, т.е., развитие представлений о том, что дают, во-первых, аудит в целом с позиций, как различных участников рынка аудиторских услуг, так и вообще народного хозяйства страны, а во-вторых, отдельные мероприятия, проводимые в рамках аудита (в сопоставлении с затратами). Со временем именно аппарат измерения и анализа эффективности хозяйственных мероприятий - с широким применением экономико-математических методов - должен стать в аудите основой для решений о целесообразности (или нецелесообразности) различных мероприятий и о выборе варианта их осуществления, а аргументы «так принято в западном аудите» или «это естественное решение» должны будут носить вспомогательный характер.

4. Аудит и ревизия.

Полезным для аудита может оказаться его всестороннее сопоставление с ревизией, целью которого также является оценка достоверности проверяемой финансовой отчетности. Однако проводится эта проверка не независимыми коммерческими организациями (как в случае аудита), а подразделениями государственных структур.

Разницу между ревизией и аудитом наглядно иллюстрирует следующая принадлежащая Р. Адамсу фраза: «Ревизор, прежде всего, стремится к установлению законности, а аудитор - к выяснению истины» [2, с.58].

В рамках проблемы сравнения аудита с ревизией возникает ряд под проблем. Первая под проблема касается сходства и различия. Вначале 2000 годах акцент в отечественной литературе делался на различии этих двух институтов, что вполне объяснимо: подчеркивание таких различий было по существу одним из аргументов в пользу ускоренного создания и развития аудита. В последние годы этот подход постепенно заменяется взвешенным анализом сходства и различия. Представляется в связи с этим целесообразным сфокусировать основные усилия не на сравнение аудита с ревизией в плановой экономике, а на сопоставление аудита с ревизией в рамках рыночной экономики. Здесь как наибольший теоретический и практический интерес, так и огромный зарубежный опыт, поскольку проверка правильности расходования бюджетных средств (на республиканском и местном уровнях), использования разного рода государственных дотаций их получателями и т.п. проводятся в западных странах квалифицированными специалистами ревизионных государственных органов.

Вторая под проблема, по нашему мнению - это возможности методического взаимообогащения аудита и ревизии как инструментов решения сходных задач. При этом широко распространенный в аудите выборочный метод вполне может использоваться и в ревизионных проверках, потеснив тем самым традиционные для ревизии сплошные проверки.

Третья под проблема связана с происходящим в последние годы подключением аудиторских организаций к проверке финансовой отчетности государственных унитарных предприятий (ГУП). Отметим также, что теоретически проверки достоверности финансовой отчетности ГУП (и сопутствующие им услуги) могут быть реализованы как минимум в трех вариантах, т.е., с помощью аудиторских организаций, через ревизии и комбинированным способом (например, на базе ежегодного обязательного аудита с пери-

одическими - допустим, раз в три года - ревизиями, существенно использующими результаты аудиторских проверок) [12, с. 54].

5. *Расширение сферы влияния аудиторских организаций в плане не экономических субъектов, а характера оказываемых услуг.*

В этой связи можно прогнозировать конкуренцию аудиторам как со стороны самих аудируемых экономических субъектов (которые могут создавать и развивать свои аналитические службы), так и со стороны аналитических фирм (часто их называют консалтинговыми, но термин «аналитические», на наш взгляд, шире и точнее). Отметим, что по сравнению с самими экономическими субъектами достоинства аудиторов связаны с большей объективностью, профессионализмом, знанием внешней среды (макроэкономики, законодательства и т.п.), а по сравнению с аналитическими фирмами - с лучшим владением исходной базой для анализа в виде финансовой и первичной отчетности, данными об организационных и кадровых особенностях предприятия и другой необходимой для анализа информацией.

Приведенные доводы в пользу целесообразности расширения функций аудитора находятся в русле господствующих представлений о развитии международного и отечественного аудита. По существу, именно о

таком расширении идет речь, когда говорят о переходе от проверки соответствия ведения финансового учета нормативным актам к оценке финансового состояния экономического субъекта.

6. *Исследование места аудита в системе функционирования экономических субъектов.*

Следует отметить, что модель системы функционирования экономических субъектов состоит из пяти блоков: первичный учет, финансовый учет, оценка достоверности, анализ информации (в том числе финансовой отчетности), поддержка принятия управленческих решений. Для третьего блока оценка достоверности может выполняться независимыми коммерческими организациями, что и составляет главный предмет аудита. Основная задача, по нашему мнению здесь заключается в исследовании на неформализованном уровне, что дают разнообразные улучшения в аудите для повышения качества функционирования, как самого экономического субъекта, так и связанных с ним юридических либо физических лиц, принимающих различные решения на базе проаудированной финансовой отчетности (банков, потенциальных инвесторов и т.д.).

Технологические проблемы

В таблице 1 представлены основные технологические проблемы аудита.

Таблица №1

Структура технологические проблемы аудита*

№	Название проблемы	Название под проблемы
1.	Аудиторские риски и их оценивание	-выделение круга аудиторских рисков и анализ их последствий; -оценка аудиторских рисков; -влияние этой оценки на различные стороны аудиторской проверки;
2.	Работа с уровнем существенности	-уровень существенности как инструмент аудиторской проверки; -нахождение уровня существенности;
3.	Использование выборочного метода в аудите	-условия применимости выборочного метода в аудиторской проверке; -нахождение объема выборки; -конструирование выборки и работа с ней; -распространение результатов выборки;
4.	Заключение договоров с клиентом	-поиск клиента и переговоры с ним; -ценовые вопросы; -договор и ответственность сторон;
5.	Изучение клиента	-понимание его деятельности; -изучение системы бухгалтерского учета и внутреннего контроля; -использование работы внутреннего аудита; -изучение клиента при оказании ему сопутствующих услуг;
6.	Планирование аудита	-составление плана и рабочей программы аудита; -их коррекция в ходе проверки; -планирование в сопутствующих услугах.
7.	Сбор аудиторских доказательств	-методы получения доказательств; -профессиональное суждение аудитора и его практическое использование;
8.	Аудит нематериальных активов	
9.	Аудит оценочных значений	
10.	Оценка капитализации экономического субъекта	-проверка рыночной стоимости акций; -прогнозирование курса акций;
11.	Взаимодействие с персоналом аудируемого лица	-взаимодействие с различными органами и лицами экономического субъекта; -действия аудитора в случае обнаружения искажений бухгалтерской отчетности;
12.	Последующие события	-анализ ситуации между отчетной датой и подписанием аудиторского заключения;
13.	Использование аудиторских стандартов во время проверки	-использование международных и национальных стандартов; -применение внутренних стандартов аудиторских организаций и иной внутрифирменной документации;
14.	Консультирование	

*Источник: составлено автором на основе - Гутцайт Е.М. Технологические проблемы аудита // Аудит и финансовый анализ. - 2003. - № 3. - С. 31-42

Мы считаем, что наиболее актуальной является проблема повышения качества аудиторских услуг и организации единой системы контроля качества аудиторской работы. Эти вопросы рассматриваются как на государственном уровне, так и на уровне общественных аудиторских объединений. В системе правового регулирования аудиторской деятельности в Таджикистане не определяет механизмы контроля качества аудита. Однако следует отметить, что на сегодняшний день практически отсутствует эффективная методологическая и методическая база контроля качества аудиторской деятельности. В частности, не разработаны критерии оценки качества работы аудиторских организаций, не определены цели, задачи и объекты контроля качества аудита, порядок и методики контроля качества аудиторских услуг. Вопросы методологии и методики контроля качества аудиторских услуг четко не раскрываются ни в официально утвержденных нормативных правовых документах, ни в научных исследованиях в области аудита [10, с. 53].

Прочие проблемы аудита

Следует подчеркнуть, что основными проблемами, относящимися к инфраструктуре аудита на сегодняшний день, являются этические проблемы. Как показывает опыт, общественное доверие к качеству оказываемых профессиональных услуг возрастает тогда, когда существуют высокие стандарты поведения и профессиональной деятельности. Поэтому в развитых странах большую роль в повышении общественного статуса профессии аудитора играют не только сложные системы стандартизации аудиторской деятельности и квалификационной аттестации, но и кодексы этических профессиональных норм аудиторов [5, с. 17].

По мере совершенствования аудита в нашей стране начинают формироваться этические критерии, которым должны отвечать лица, занимающиеся аудиторской деятельностью. Многие аудиторские организации утверждают внутренние этические нормы для своих сотрудников на основе Кодекса профессиональной этики аудиторов, базирующихся на Кодексе этики профессионального бухгалтера, разработанных IFAC. На рисунке 1 показаны основные этические критерии, отраженные в этом Кодексе [18, с. 118].

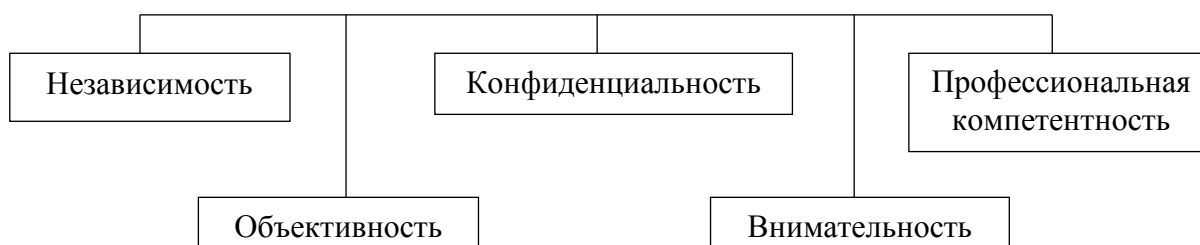

Рис. 1. Основные этические принципы аудита

Говоря о регулировании вопросов, связанных с обеспечением независимого статуса аудиторов в нашей стране, следует отметить, что положения, касающиеся этого этического принципа, зафиксированы и в Законе Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности». Однако такая достаточно жесткая регламентация не устраняет основных проблем, связанных с независимостью аудитора в Таджикистане.

Можно отметить, что часто возникает ситуация, когда клиенты совершенно искренне отождествляют аудиторскую услугу с любой другой услугой и даже товаром определенного качества. Вследствие этого у клиентов возникает желание получить взамен уплаченной (порой достаточно существенной) суммы определенные результаты. Ситуация усугубляется, если средняя или небольшая аудиторская фирма полностью ориентирует свою деятельность на одного крупного клиента.

Тесно связанный с принципом независимости критерий объективности аудиторского заключения также не лишен доли своей проблематики. В Таджикистане объективность аудитора сильно зависит от многократности его работы у одного клиента. Распространены случаи, когда из года в год клиент поручает аудит своей финансовой отчетности одной и той же аудиторской организации, которая зачастую параллельно оказывает сопутствующие аудиту услуги. Безусловно, такая форма сотрудничества сокращает расходы клиента.

Однако на наш взгляд, даже высокопрофессиональному аудитору при таком стиле работы сложно оставаться объективным, т.к. утрачивается свежесть взгляда на факты и обнаруживается тяга к налажива-

нию неформальных отношений. Сложно предположить, что при несформировавшемся аудиторском рынке данную проблему можно преодолеть путем установления жестких ограничений. При ее решении отечественные аудиторы не могут основываться на международном опыте, т.к. даже в странах с гораздо более продолжительной историей развития аудита эта проблема все еще имеет место.

Не менее острой проблемой становится обеспечение конфиденциальности аудита. Не следует забывать и о таком факторе, как угрозы аудитору, который чаще всего в отличие от государственного ревизора, защищенного хотя бы на словах, вообще никак не защищен. На данный момент в Законе Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности» определены довольно суровые санкции к недобросовестному аудитору, а также законом предусмотрено аннулирование лицензии на аудиторскую деятельность в случае неоднократного некачественного проведения аудиторских проверок или оказания аудиторских услуг.

Таким образом, полноценное этическое наполнение аудиторской деятельности - дело не одного года. Разработать и одобрить свод нравственных норм - это только половина успеха, за которой должна следовать другая половина - применение принятых правил на практике, что, возможно, потребует даже смену мышления от того, кто претендует на звание - аудитора-профессионала [5, с. 17-18].

Можно констатировать, что во всех перечисленных вопросах сегодня в нашей стране нет сколько-нибудь полного и системного решения, в связи с принятием нового Закона Республики Таджикистан «Об

аудиторской деятельности». Также пока остается открытым вопрос о том, в какую сторону будут двигаться требования государства к финансовой отчетности компаний и аудита этой отчетности. Процесс реформ в этой сфере идет не так быстро, как того хотелось бы. Это и политические причины, и причины социального характера. Определенные проблемы связаны с таджикской бюрократией. В общем, это очень сложный процесс. Например, в Великобритании далеко не всем компаниям необходимо проходить аудиторскую проверку, только компаниям определенного уровня. Остальные готовят отчетность перед налоговыми органами и проходят определенную проверку с их стороны, но это не так сложно как аудиторская проверка, и это зафиксировано законодательно. В силу специфичности развития рынка аудита в Таджикистане, трудно говорить о том, что та или иная модель может быть применена.

Что касается концепции аудита, то здесь есть отдельные наработки (типа анализа различных теорий аудита и их соответствия этапам его развития на Западе, исследований соотношения аудита и сопутствующих ему услуг в деятельности аудиторских фирм, изучения смысла таких понятий как существенность, уровень существенности, риски в аудите и т.д.), но нет цельной, прошедшей через горнило публичного обсуждения, концепции. Этот недостаток тем более нуждается в устранении, что применительно к финансовому учету такая концепция в Таджикистане есть и она играет определенную положительную роль в идущем сейчас его реформировании.

В отношении проблем аудита также можно найти отдельные элементы продвинутого исследования. Например, много работ в отечественной и зарубежной литературе посвящено обеспечению независимости аудитора, взаимодействию аудита и финансового учета, подготовке специалистов и т.д. Однако нет сколько-нибудь полного перечисления и характеристики аудиторских проблем, весьма редко встречается анализ путей и методов их решения и тем более развернутые предложения по их принципиальному - и даже эскизному - решению. Нет и методических разработок в части системного подхода к решению указанных проблем на основе концепции аудита и примеров такого решения. Таким образом, по нашему мнению необходимо объективно совершенствовать терминологический, теоретический и методический аппарат аудита для решения основных проблем аудита на современном этапе его становления в Таджикистане.

За последние годы в Таджикистане получил широкое распространение аудит как независимый, внедомственный финансовый контроль, осуществляемый в целях установления достоверности финансовой отчетности, а также оказания иных аудиторских услуг по постановке и ведению финансового учета, составлению деклараций о доходах, консультированию в вопросах финансового, налогового, банковского и иного хозяйственного законодательства. В таком качестве аудит служит интересам не только собственников, но и государства.

По мере развития аудита, роста профессионализма аудиторов и накопления ими опыта работы идет наращивание консалтинговых услуг и не только по налоговым и юридическим вопросам, но и касающимся выработки более эффективных систем управления и хозяйствования. Следовательно, аудит приобретает все большее значение для решения насущных

проблем привлечения инвестиций, укрепления финансов и подъема экономики страны.

Однако дальнейшее развитие аудита требует укрепления его нормативной базы, сохранения основополагающих принципов аудиторской деятельности, без которых аудит утрачивает свою независимость и самостоятельность, становится разновидностью ведомственного контроля, и это в настоящее время основная проблема аудита. Однако при решении этой проблемы необходимо учитывать специфику нынешней экономической реальности и особенности сложившейся практики аудита в нашей стране.

По нашему мнению регулятором всех вышеизложенных проблем должен являться Закон Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности», который также призван решить ряд других трудностей, таких как: контроль качества аудиторских услуг, страхование ответственности, обеспечение конфиденциальности информации и т.д. Однако принятый Закон Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности», имеют принципиальное значение не только для решения внутренних проблем. Они способствуют лучшей интеграции отечественного аудита в систему международных экономических отношений, обеспечит признание отечественного аудиторского заключения зарубежными пользователями.

Такое признание не станет возможным также без строгого соблюдения этики аудиторов, которой придерживаются во всех развитых странах. С этой позиции интересен тот факт, что еще несколько лет назад проблемы этического регулирования аудиторской деятельности многими ее участниками практически игнорировались. Даже некоторые общественные профессиональные аудиторские организации, которые, казалось бы, по определению должны иметь этические кодексы, не занимались этими вопросами. Свою позицию они объясняли тем, что гораздо важнее и нужнее закон об аудите, а этика - может и подождать. Хотя без урегулирования профессиональных этических обязательств аудиторы обходятся с трудом. Примером последнего утверждения может служить хотя бы тот факт, что вряд ли в каком-либо солидном договоре на оказание аудиторских услуг может отсутствовать обозначение обязательств по соблюдению конфиденциальности информации сторон.

Рынок аудиторской деятельности в Таджикистане относительно молодой. На сегодняшний день в республике функционируют 45 лицензированных аудиторских компаний, услуги также оказывают индивидуальные аудиторы. Общее количество аудиторов по состоянию на декабрь 2017 года - 180 человек. Аудиторская деятельность в последнее время претерпевает серьезные изменения, внедряемые в систему поэтапно. Они касаются правовой базы и состава услуг, которые может предложить аудитор или аудиторская фирма существующему бизнесу. Изменения связаны как с внутренними, так и с внешними переменами. Например, не могло пройти бесследно для рынка аудиторских услуг вступление Таджикистана во Всемирной торговой организации (ВТО) и Шанхайская организация сотрудничества (ШОС).

В настоящее время в Государственных реестрах аудиторских организаций, индивидуальных аудиторов и аудиторов Республики Таджикистан зарегистрировано: 45 аудиторских организаций, 22 индивидуальных аудитора, 180 аудиторов.

Наблюдается стабильная тенденция увеличения субъектов аудиторской деятельности в разрезе 2011 - 2018 годов (диаграмма 1).

Так количество аудиторов за 2018 год по сравнению с 2016 годом увеличилось на 20 единиц, количество аудиторских организаций за 2018 год увеличи-

лось на 12 единиц, что объясняется развитием аудиторской деятельности. Количество индивидуальных аудиторов увеличилось на 8 единиц.

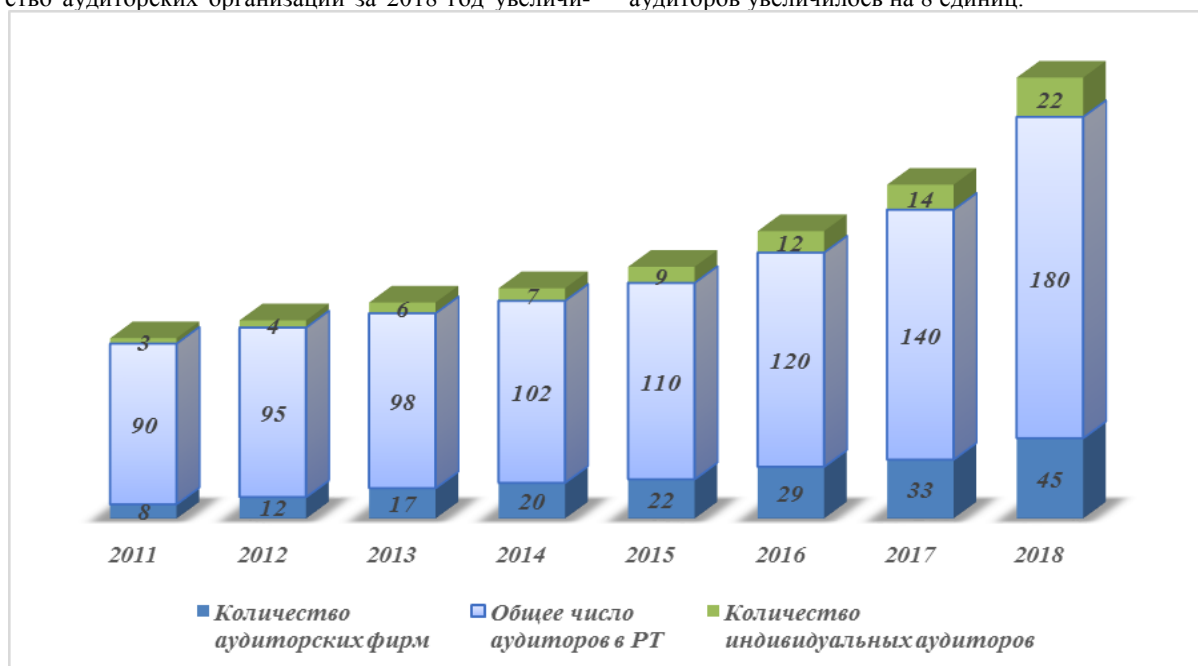

Диаграмма 1. Динамика количества аудиторских организаций, индивидуальных аудиторов и аудиторов Республики Таджикистан за 2011-2018 годы *

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан

В Республике Таджикистан осуществляют аудиторскую деятельность представители 4-х международных аудиторских компаний, входящих в состав «Большой четверки» ООО «Делойт и Туш», ООО «BDO», ООО «ПрайсуотерхаусКуперс Душанбе» и ООО «Эрнст энд Янг Форд Родс Сидат Хайдер», а также аудиторские организации, входящие в крупнейшие международные аудиторские сети, ООО «BakerTillyTajikistan» (Байкер Тили Таджикистан), ООО «КРЕСТОН-АС», ООО «Crowe Horwath - ACG»

(Кроу Хорват ЭЙСИДЖИ), что показывает поступательное развитие рынка аудиторских услуг в Таджикистане.

Распределение субъектов аудиторской деятельности по областям Республики Таджикистан неравномерно, наибольшее количество аудиторских организаций и индивидуальных аудиторов сконцентрировано в городе Душанбе, а в Согдийской, Хатлонской и Горно-Бадахшанской (ГБАО) областях представлены единичными лицами.

Таблица №2.

Концентрация аудиторских организаций и индивидуальных аудиторов по областям Республики Таджикистан*

№	Наименование регионов	Количество, в том числе:			
		Организаций	%	Индивидуальных аудиторов	%
1.	г. Душанбе	34	71,0	12	54,5
2.	Согдийская область	8	16,0	6	27,5
3.	Хатлонская область	2	9,0	2	9,0
4.	Горно-Бадахшанская область	1	4,0	2	9,0
Всего:		46	100	22	100

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан.

В последнее время аудиторская деятельность постепенно проводить существенные изменения, внедряемые в систему поэтапно. Прежде всего, это касается по правовому базу и составу их услуг, которые аудиторы и аудиторские фирмы могут предложить нынешнему бизнесу. В этой связи вопрос о развитие рынка аудита и консалтинга на сегодняшний день весьма актуален.

Следует отметить, что распределения субъектов аудиторской деятельности по всей территории республики за период 2011-2018 годов выглядит следующим образом (диаграмма 2).

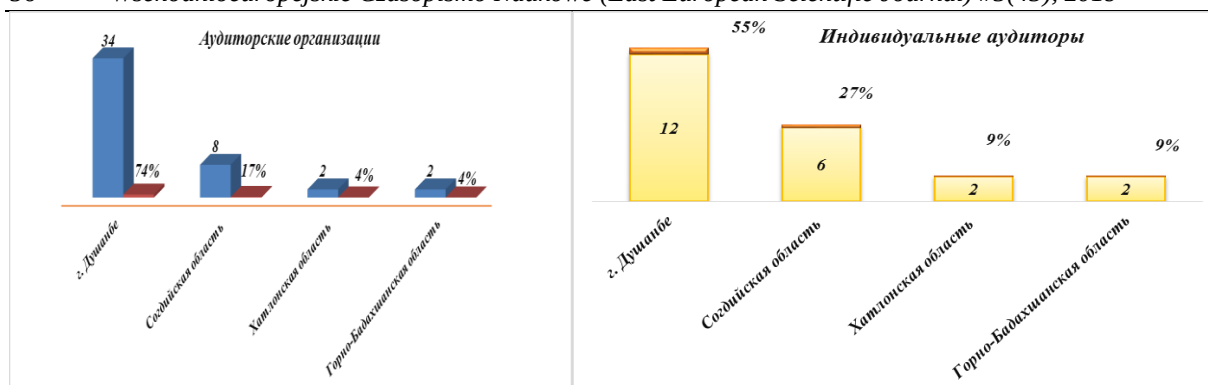

Диаграмма 2. Распределение субъектов аудиторской деятельности *

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан.

В Республике Таджикистан преобладают мелкие аудиторские организации (88%) с численностью персонала не более 10 человек. 11% от общего числа аудиторских организаций составляют аудиторские организации с персоналом от 10 до 30 человек. Крупные аудиторские организации, с персоналом более 30 человек, на рынке аудиторских услуг Республики Таджикистан составляют 1% от общего числа аудиторских организаций (табл. 3). При этом количество аудиторов, имеющих квалификационный сертификат аудитора, выданный Министерством финансов Республики Таджикистан, в составе персонала аудиторских компаний, в основном, составляет 2-3 человека.

Таблица №3.

Аудиторские организации, сгруппированные по численности персонала*

	Аудиторские организации с численностью персонала					
	не более 10 человек	удел.вес	от 10 до 30 человек	удел.вес	более 30 человек	удел.вес
Количество	35	88 %	9	11 %	1	1 %

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан

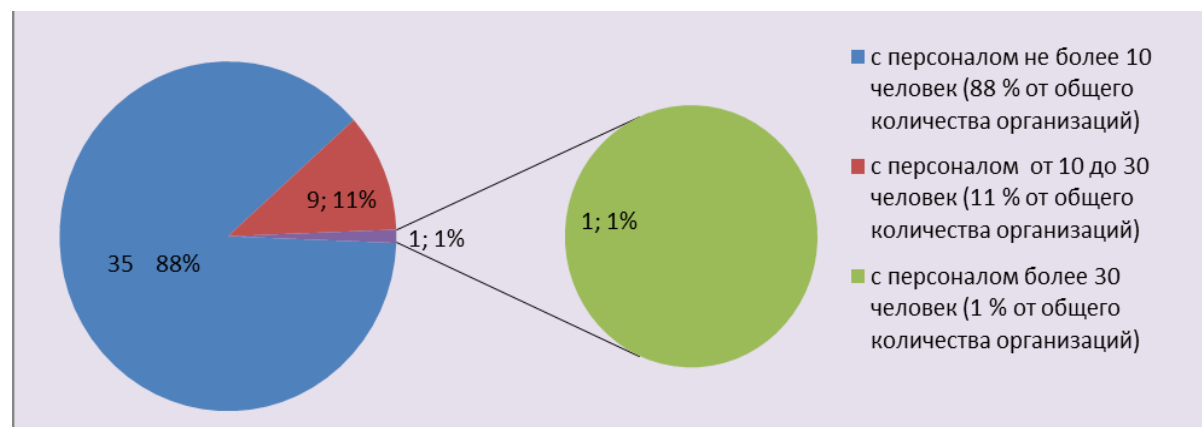

Диаграмма 3. Аудиторские организации, сгруппированные по численности персонала

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан

Представленные сведения свидетельствуют нам о необходимости ужесточения требований по количественному составу аудиторов в аудиторских организациях, в целях повышения качества аудиторских услуг и конкурентоспособности отечественных организаций.

Наблюдается положительная динамика количества оказанных аудиторских услуг в разрезе 2014-2015 годов, за исключением 2016-2018 годов.

Таблица №4

Соотношение между обязательным и инициативным аудитом*

Годы	2014	2015	2016	2017	2018
Проведено аудита					
Всего:	1055	1064	821	955	940
В том числе: - обязательный аудит	486	464	290	412	435
- инициативный аудит	569	600	531	543	505

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан

Полный охват компаний, подлежащих обязательному аудиту, все еще не осуществлен, всего 31 % субъектов из общего числа субъектов, подлежащих обязательному аудиту, в 2018 году, осуществили аудиторскую проверку своей финансовой отчетности, а 39 % субъектов предпринимательской деятельности, подлежащих обязательному аудиту еще не охвачено.

Следовательно, по мере количества оказанных услуг выручка аудиторов также имеет тенденцию роста. Так, сведения по итогам анализа выручки аудиторов за 2018 год представлены в диаграмме 4

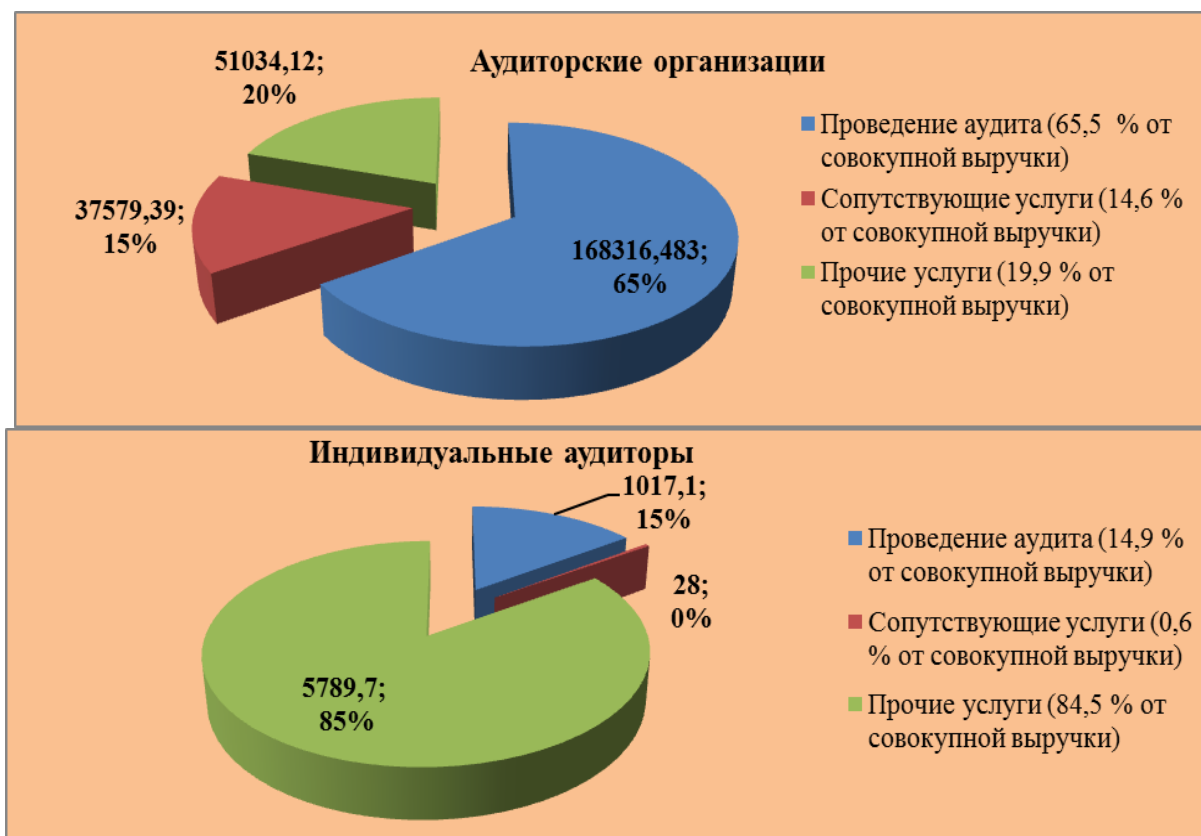

Диаграмма 4. Сведения о совокупной выручке*

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан

Таблица №5.

Сведения о совокупной выручке, сгруппированной по видам предоставленных услуг в 2018 году*

Наименование	Совокупная выручка	%	Выручка по видам предоставленных услуг					
			Проведение аудита		Сопутствующих услуг		Прочие услуги	
			тыс. сомони	%	тыс. сомони	%	тыс. сомони	%
Аудиторские организации	257841,2	100	168316,5	65,5	37579,4	14,6	51034,12	19,9
Индивидуальные аудиторы	6870,9	100	1017,1	14,8	28	0,6	5789,7	84,2
Итого:	264712,1	100	169333,6	64,2	37607,4	14,3	56823,82	21,5

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан и Налогового комитета при Правительстве Республики Таджикистан

Как видно из табл. 5, выручка аудиторских организаций в 2018 году в большей части сформирована за счет проведения аудита - 65,5 %, затем от прочих услуг - 19,9 % и сопутствующих аудиту услуг - 14,6 %.

В случае индивидуальных аудиторов, выручка в большей части сформирована за счет предоставления прочих услуг, что составляет 84,5 % от совокупной выручки, затем от проведения аудита - 14,8 % и затем от проведения сопутствующих услуг - 0,6 %.

Следует отметить, что нами сделано попытка проводить, рейтинговая оценка аудиторских организаций,

которые осуществляют свою деятельность в Республике Таджикистан. В республике до нас ни кто пока не проводил рейтинговую оценку деятельности аудиторских организаций и до сих пор между учеными и специалистами данной области идут споры и существует разногласия о некорректной системе рейтингов. К сожалению, в республике мнение нескольких ведущих аудиторских организаций было проигнорировано, хотя рекомендации были даны на основании общепринятых международных критериев

и методов оценок. И так рейтинг - это метод сравнительной оценки деятельности нескольких хозяйствующих субъектов в определенный момент времени. Нами разработаны большинство рейтинговых показателей на основе процентных и удельных весов, а также были использованы нестандартные показатели. Такие показатели уравнивают все организации и приводят одному знаменателю крупные и средние организации, давая возможность вырваться вперед организациям низшего ранга.

Исходя из вышеизложенного, нами проведен рейтинговую оценку аудиторских компаний на основе следующих показателей:

1. Удельный вес аудиторов по отношению к ассистентам (помощникам);
2. Наличие международных сертификатов;
3. Отношение прибыли к уставному капиталу;
4. Средний стаж работы аудиторов;
5. Количество сертифицированных аудиторов;
6. Размер страхового полиса;
7. Количество помощников аудиторов и специалистов.

Следовательно, на основе вышеперечисленных показателей мы проводили рейтинговую оценку деятельности 44 аудиторских компаний, которые осуществляют свою деятельность в республике и результат показано в следующей таблице.

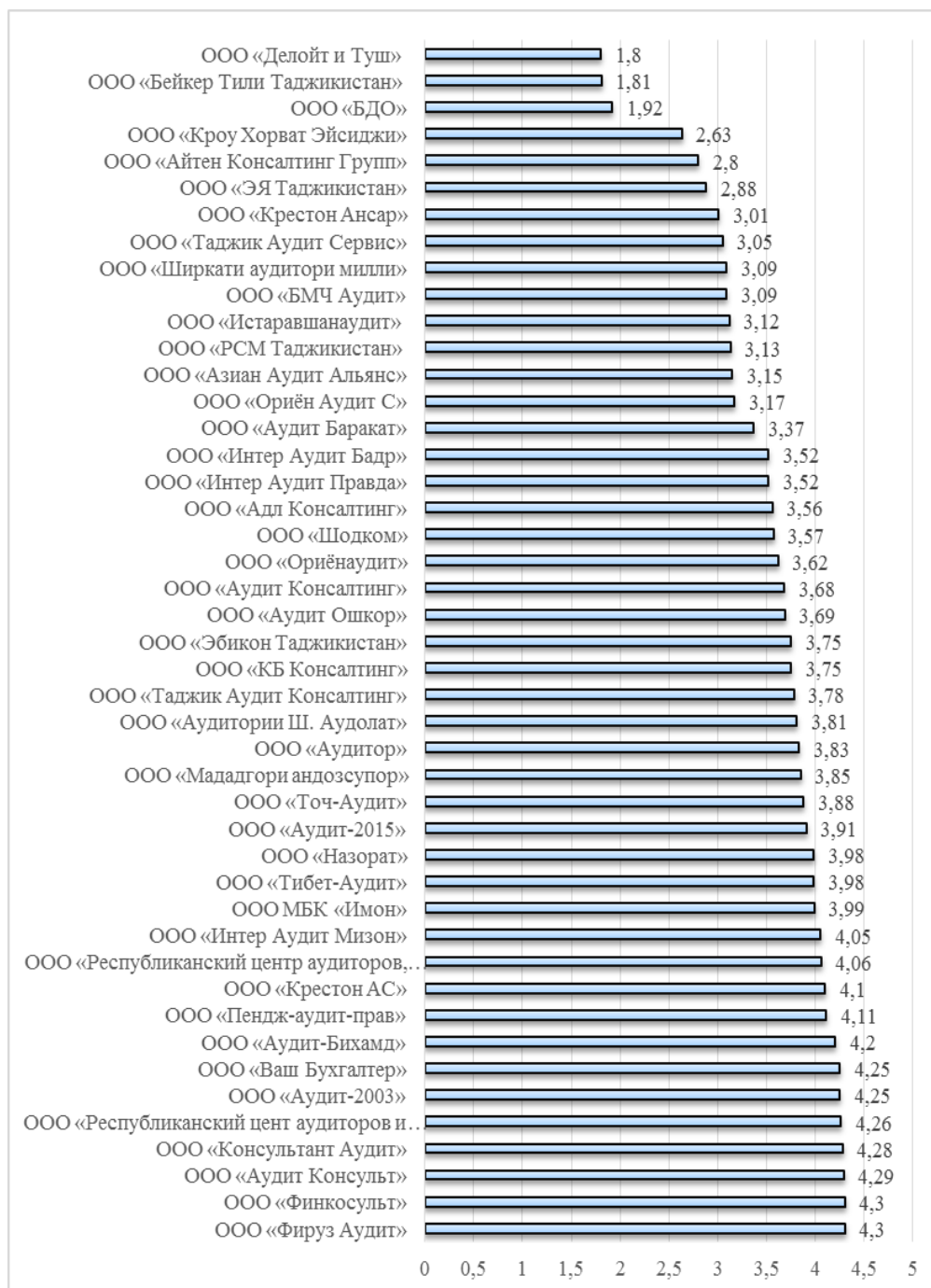

Диаграмма 5. Интегральная рейтинговая оценка деятельности аудиторских организаций Республики Таджикистан за 2018 года*

*Источник: составлено авторами на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан и Национального Банка Таджикистана

Справедливости ради отметит, что на рынке аудиторских услуг в Таджикистане сформировалась достаточная конкурентная среда. Поэтому предлагается исключить иностранные организации, не зарегистрированные в Республике Таджикистан, из разрешенных к проведению аудита Национального банка Таджикистана, и повысить требования к ним.

Рейтинг аудиторских компаний Таджикистана по сумме отчислений в бюджет (диаграмма 5).

Данные были основаны по информации Министерства финансов Республики Таджикистан и Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан.

Первое место в рейтинге занимает ООО «Делойт и Туш», заплатившее за 2018 года 11 млн 983 тыс. 521,78 сомони. В прошлом году компания заплатила 6 млн 436 тыс. 407,38 сомони отчислений. Компания расположена в Душанбе и предоставляет услуги в области аудита, налогообложения, управленческого и финансового консультирования государственным и частным компаниям, работающим в различных отраслях промышленности.

Второе место занимает ООО «BDO», с суммой отчислений в 10 млн 520 тыс. 498 сомони. В прошлом году компания заплатила 11 млн 909 тыс. 152,40 сомони. BDO начала свою работу в Таджикистане в 2005 году. Компания оказывает аудиторские и консультационные услуги по финансовым вопросам большому количеству банков и финансовых организаций страны, а также предприятиям ведущих секторов экономики, таких как добывающая промышленность, нефтегазовая промышленность, телекоммуникации и пищевая промышленность.

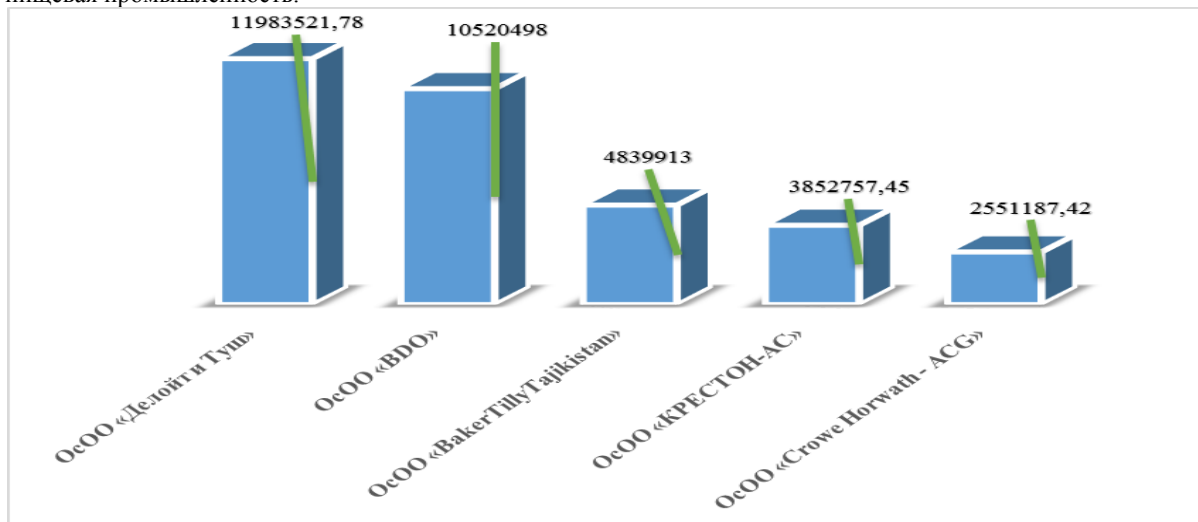

Диаграмма 5. Сумма отчислений аудиторских организаций в государственный бюджет за 2018 году *

*Источник: составлено автором на основе данных Министерства финансов Республики Таджикистан и Национального Банка Таджикистана

По нашим расчетам, для своевременного обеспечения аудиторской проверки финансовой отчетности хозяйствующих субъектов, подлежащих к обязательному аудиту и создания нормальной конкуренции в нашей республике необходимо более 1000 сертифицированных аудиторов. Ниже этого уровня количеством сертифицированных аудиторов невозможно создать здоровую конкуренцию между аудиторами и аудиторскими фирмами. Без такой конкуренции не может

На третьем месте расположилось ООО «BakerTillyTajikistan» с суммой 4 млн 839 тыс. 913 сомони. В прошлом году компания заплатила 3 млн 849 тыс. 117 сомони. Компания оказывает бухгалтерские, аудиторские услуги, услуги по налогообложению и оценке на самом высоком профессиональном уровне, в соответствии с требованиями Международных стандартов аудита, Международных стандартов финансовой отчетности, Международных стандартов оценки и местного законодательства.

На четвертом месте с небольшим отрывом расположилось ООО «КРЕСТОН-АС», с суммой отчислений 3 млн 852 тыс. 757,45 сомони. В прошлом году компания заплатила 4 млн 203 тыс. 105,02 сомони. Компания расположена в городе Душанбе и оказывает аудиторско-консалтинговые услуги.

На пятом месте рейтинга расположилось ООО «Crowe Horwath - ACG» с суммой 2 млн 551 тыс. 187,42 сомони. В 2018 году компания заплатила в бюджет отчисления на сумму в 2 млн 792 тыс. 725,60 сомони.

ООО «ПрайсуотерхаусКуперс Душанбе» расположилось на шестом месте с суммой 1 млн 903 тыс. 38,19 сомони. В 2018 году компания заплатила 2 млн 143 тыс. 461,93 сомони.

ООО «Эрнст энд Янг Форд Родс Сидат Хайдер» замыкает рейтинг с суммой 1 млн 494 тыс. 594 сомони. В прошлом году компания заплатила 1 млн 608 тыс. 923 сомони отчислений в бюджет.

В государственный бюджет поступили средства от аудиторской деятельности за 2018 года в сумме 37 741 801 сомони.

быть речи о саморегулировании аудиторской деятельности и повышении качества аудиторской проверки. В территориальном разрезе (по областям республики) предложение на рынке аудиторских услуг распределяется весьма неравномерно.

Работа по разработке отечественных стандартов по учету и аудиту замышлялась как весомая и значительная. В Республике Таджикистан необходимо

структурная и систематическая подготовка и переподготовка специалистов, организация международного сотрудничества (определенный опыт в этом плане уже накоплен и продолжает накапливаться) [9, с. 38-39]. Все это до сих пор сказывается на уровне нашего аудита. Возьмем, к примеру, представительства крупных международных организаций и транснациональных корпораций, которые, теоретически, могли бы стать клиентами таджикских аудиторских компаний. Но их руководство не знает местных аудиторов, в них не уверены, считают, что они не могут предоставить услуги высокого качества, т.к. современных технологий международного уровня аудита они не знают [14, с. 119-120]. Это относится, конечно, не только к определенным компаниям, а к большинству компаний Республики Таджикистан. Безусловно, у таджикских аудиторов есть свои технологии, но они пока не отвечают международным стандартам. Простой пример: национальные компании часто проигрывают в международных тендерах по примитивной причине - форма подачи заявки не соответствует требованиям заказчика. При этом само исследование вполне может отвечать всем нормам, но его оформление - нет, и это все перечеркивает. Вот и думаешь, почему бы Всемирному банку, например, не провести семинар о собственных требованиях к оформлению заявки на участие, а тендере и не обучить методике работы аудиторов.

Чтобы определить перспективы развития аудиторской деятельности на рынке Республики Таджикистан необходимо изучить ряд данных и показателей и провести соответствующий анализ по данной отрасли. Перспективное развитие аудиторской отрасли, по нашему, может предполагать признание и понимании необходимости аудиторской деятельности со стороны общества, как заказчиков, так и государства.

Таким образом, в заключение следует отметить, что современная экономика неразрывно связано с развитием рынка аудиторских услуг и организацией аудита в целом. Посредством аудита обеспечивается демократизация экономики и прозрачность финансово-хозяйственной деятельности экономических субъектов. Аудиторские организации и индивидуальные аудиторы, осуществляющие предпринимательскую деятельность интеллектуального характера, постепенно должны сформировать обособленную отрасль экономики.

Следовательно, мы считаем, что необходимость организации рынка аудиторских услуг в Таджикистане обусловлено следующими основными факторами:

- перспектив принятия международных стандартов финансовой отчетности и аудита (МСФО, МСА и КК);
- принятие Закона Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности» и установление обязательности аудиторского подтверждения финансовых отчетов экономических субъектов;
- обеспечение прозрачности финансовых отчетов экономических субъектов, содействующее процессу интеграции экономики страны в международное сообщество;
- аудиторское заключение по финансовым отчетам экономических субъектов, представляемое аудиторами, является основой для привлечения иностранных инвестиций в экономику страны и выступает гарантом роста внутреннего инвестирования в стране;

- услуги, оказываемые аудиторами, способствуют принятию оптимальных и эффективных управленческих решений и обойдутся хозяйствующим субъектам гораздо дешевле, нежели содержание большого количества штатных работников;

- повсеместное внедрение аудиторской деятельности и ее развитие в стране обеспечивает увеличение объема валового внутреннего продукта, повышение уровня обслуживания и появление реальной конкуренции между экономическими субъектами;

- аудиторское предпринимательство содействует развитию институтов биржевого дела, фондовых рынков, страхования и независимых оценщиков, рынка капитала, акционерных обществ и частных предприятий, что будет способствовать улучшению экономического климата в стране;

- развитие аудиторского бизнеса сокращает расходы, направляемые для содержания органов государственного финансового контроля и обеспечивает правильность ведения бухгалтерского учета и составления финансовых отчетов;

- аудиторский бизнес, становясь одним из важнейших сегментов рынка услуг, выступает как дополнительный источник пополнения государственного бюджета;

- становление и укрепление отечественной школы аудита позволяет обеспечивать хозяйствующих субъектов качественным и дешевым обслуживанием, так как услуги зарубежных аудиторов обходятся ныне отечественным предприятиям очень дорого, и от деятельности иностранных аудиторов в государственный бюджет и внебюджетные фонды средства поступают незначительно. Отсюда, создание аудиторской инфраструктуры способствует не только укреплению хозяйственного механизма рынка, но и повышению благосостояния экономических субъектов.

Совершенно очевидно, что современное состояние рынка аудиторских услуг в Республике Таджикистан не удовлетворяет требованиям и условиям формирующейся цифровой экономики, о чем свидетельствуют следующие доводы:

- превалирующая роль государства в экономике и слабая общественная потребность в услугах независимых аудиторов;
- отсутствие юридических гарантий аудита;
- отсутствие общественной поддержки отечественного аудита;
- низкий уровень профессионализма представителей профессии;
- организация аудита со стороны и по инициативе правительства, не обеспечивающее должное его становление;
- отсутствие четко налаженного механизма регулирования рынка аудиторских услуг;
- низкое степень инвестиционной привлекательности страны, наличие внешнего долга, неэффективное использование средств, полученных из внешних и внутренних источников;
- отсутствие цивилизованных доверительных взаимоотношений между хозяйствующими субъектами и аудиторскими фирмами;
- отсутствие эффективного механизма подготовки и переподготовки аудиторских кадров и слабая обеспеченность аудиторских организаций высокопрофессиональными кадрами;
- отсутствие независимости и гарантии правового статуса аудиторов и их мало защищенность от криминальных структур;

- использование устаревших методов и приемов осуществления контрольных процедур;
- отсутствие института государственного аудита, реально соответствующей новым условиям по своему функциональному назначению;
- отсутствие эффективной системы санкций в отношении недобросовестных аудиторов;
- отсутствие системы обязательного страхования аудиторской ответственности;
- неучастие саморегулирующих организаций (СРО) в осуществлении контроля качества аудиторских проверок.

Исходя из вышеизложенного, считаем необходимым:

- формирование необходимых социально-экономических, морально-психологических и материально-технических условий для совершенствования и развития независимого аудита;
- коренное реформирование системы бухгалтерского учета и ее приведение в соответствии с международными стандартами;
- государственная поддержка, заключающегося в умеренном вмешательстве в деятельность аудиторских и консалтинговых структур, предоставление налоговых льгот субъектам аудиторского предпринимательства;
- пересмотр и совершенствование механизма лицензирования аудиторов;
- совершенствование нормативно-правовой базы аудиторской деятельности, приведение ее в соответствие с общепринятыми международными стандартами и правилами;
- определение конкретной саморегулирующей организации (СРО) и законодательная передача ей функции координирования, аттестации и регулирования аудиторской деятельности;
- определение государственной политики в отношении выбора наиболее подходящей схемы организации аудиторской инфраструктуры рынка в республике;
- законодательное закрепление обязательности аудиторских проверок в отношении конкретных хозяйствующих субъектов;
- создание целостной обособленной аудиторской инфраструктуры рынка;
- разработка и принятие нормативно-инструктивных актов, определяющих основные положения осуществления аудиторской практики;
- обеспечение полной автономии и независимости аудита от государства и третьих лиц;
- проведение общегосударственной массовой компании по оповещению общества о роли и функциях аудиторов, значении аудиторского заключения;
- законодательное разграничение сфер действий и функций государственных органов финансового контроля и аудиторскими структурами;
- изучение, экспериментальное применение международных стандартов в условиях нашей страны и с учетом национальных особенностей, разработка национальных стандартов аудита;
- законодательное обеспечение предотвращения экспансии рынка аудиторских услуг со стороны зарубежных аудиторов.

В итоге можно сделать вывод, что аудиторская деятельность в нашей стране, находится в настоящее время на этапе становления и направление ее развития будет зависеть не только от государства, но и от самих участников процесса аудита, насколько грамотно и

быстро будут решаться проблемы, связанные с аудиторской деятельностью, будет напрямую зависеть экономика страны в целом.

Литература

1. Закон Республики Таджикистан «Об аудиторской деятельности» [Текст] от 22 июля 2013 года, № 993/ [Электронный ресурс]// URL: <http://minfin.tj/index.php?do=static&page=bua> (Дата обращения 06.05.2019 г.).
2. Адамс Р. Основы аудита [Текст]/ пер. с англ.; под ред. Я.В. Соколова/ Р. Адамс. - М.: Аудит: ЮНИТИ, 1995. - 398 с.
3. Азиханова В.Т., Серёмина Р.Н. Проблемы внедрения и применения международных стандартов в области аудита в России [Текст]// Материалы III-ой международной научно-практической конференции «Проблемы и перспективы экономики и управления». (5-10 декабря 2014, г. Санкт-Петербург). - СПб.: Заневская площадь, - С. 147-148.
4. Аренс Э.А., Лоббек Дж. Аудит [Текст]/ пер. с англ.; гл. редактор серии проф. Я.В. Соколов/ Э.А. Аренс, Дж. Лоббек - М.: Финансы и статистика, 1995. - 560 с.
5. Гутцайт Е.М. Методологические проблемы аудита [Текст]/ Е.М. Гутцайт// Аудит и финансовый анализ. - 2003. - № 1. - С. 16-24.
6. Гутцайт Е.М. Технологические проблемы аудита [Текст]/ Е.М. Гутцайт// Аудит и финансовый анализ. - 2003. - № 3. - С. 31-42.
7. Данилевский Ю.А., Шапигузов С.М., Ремизов Н.А., Старовойтова Е.В. Аудит: учебное пособие. - 2-е изд., перераб. и доп [Текст]/ Ю.А. Данилевский, С.М. Шапигузов, Н.А. Ремизов, Е.В. Старовойтова - М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2002. - 544 с.
8. Дефлиз Ф.Л., Дженик Г.Р., О'Рейлли В.М., Хирш М.Б. Аудит Монтгомери [Текст]/ пер. с англ.; под ред. Я.В. Соколова/ Ф.З. Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М. О'Рейлли, М.Б. Хирш - М.: Аудит: ЮНИТИ, 1997. - 542 с.
9. Мирзоалиев А.А. Нормативно-правовые аспекты регулирования аудиторской деятельности в РТ: анализ тенденций и направления улучшения [Текст]/ А.А. Мирзоалиев// Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита». (23-24 мая 2014, г. Душанбе) - Душанбе: ОИПБА РТ, - С. 37-46.
10. Мирзоалиев А.А. Рахимов Г.М. Институциональный подход к исследованию аудита в системе социально-экономических отношений [Текст]/ А.А. Мирзоалиев, Г.М. Рахимов// Вестник Ходжендского государственного университета имени академика Б. Гафурова Ученые записки (научный журнал). Серия общественных наук. - Худжанд: ХГУ, 2017. № 16/19 (28) - С. 52-67.
11. Мирзоалиев А.А. Финансовая отчетность по МСФО: проблемы составления и пути их решения [Текст]/ А.А. Мирзоалиев// Материалы IV-ой международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита». (17-18 апреля 2015, г. Душанбе). - Душанбе: ТГУК, - С. 39-49.
12. Мирзоалиев А.А., Камолова Ш. Оценка современного состояния аудита в Республики Таджикистан [Текст] / А.А. Мирзоалиев// Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского

учета, анализа и аудита». (23-24 мая 2014, г. Душанбе) - Душанбе: ОИПБА РТ, - С. 54-57.

13. Панкова С.В. Международные стандарты аудита: принципы и практика [Текст]/ С.В. Панкова - М.: Экономистъ, 2005. - 165 с.

14. Рахимов Г.М. Бадалов Х.Х. Некоторые проблемы аудита в Таджикистане и пути их решения [Текст]/ Г.М. Рахимов, Х.Х. Бадалов// Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия социально-экономических и общественных наук. - Душанбе: Сино, 2017. № 11/19 (302) - С. 106-122.

15. Рахимов Г.М. Тулиев М.С. Методологические проблемы аудита и аудиторской деятельности в

Республике Таджикистан [Текст]/ Г.М. Рахимов, М.С. Тулиев// Известия Иссик-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Бишкек: Maxprint, 2017, № 3 (18). - С. 452-465.

16. Робертсон Дж. Аудит [Текст]/ пер. с англ/ Дж. Робертсон - М.: КРМГ: Контакт, 1993. - 496 с.

17. Скобара В.В. Аудит: методология и организация [Текст]/ В.В. Скобара - М.: Дело и Сервис, 1998.- 576 с.

18. Суйц В.П. Аудит: общий, банковский, страховой: учебник для вузов [Текст]/ В.П. Суйц - М.: ИНФРА-М, 2005. - 671 с.

УДК 330.332+336.6

JEL Classification G31, G32

Rohanova H.O.,

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of the Academic Department of Finance,
National University of Food Technologies*

Yaryna V.V.,

*Student of 4th course of Specialty is "Finance, Banking and Insurance",
National University of Food Technologies*

CONFECTIONARY ENTERPRISES INVESTMENT ATTRACTION EVALUATION

Роганова Ганна Олександрівна,

*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів,
Національний університет харчових технологій*

Ярина Валентина Валеріївна,

*студентка 4-го курсу спеціальності "Фінанси, банківська справа та страхування"
Національний університет харчових технологій*

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Summary. The research subject is confectionary enterprises investment attraction evaluation in Ukraine as a required prerequisite of the further increase of their competitiveness level.

One of the most burning issues is detection and identification of factors influencing the investment attraction and selection of its evaluation and optimization method. A review of modern Ukrainian methods and foreign evaluation methods of investment attraction of business entities is conducted.

The main characteristics of investment attraction evaluation method are defined by the indexes (IAE-1, IAE-2, IAE-3). According to this methodology the investment targets are the following: 1) investment with a view to receive a profit from financial and operational activities (IAE-1); 2) with the purpose of the investment object further sale (IAE-2); 3) with the purpose of vertical or horizontal business integration (IAE-3).

On the grounds of the conducted calculations it should be stated that the researched six confectionary enterprises occupy the leading market positions and were not investment attractive during 2013-2017 from all the evaluation positions according to IAE-1, IAE-2, IAE-3 indexes.

Анотація. Об'єктом дослідження є інвестиційна привабливість підприємств кондитерської промисловості України як необхідна передумова подальшого підвищення рівня їх конкурентоспроможності. Одним з найбільш проблемних місць є виявлення та ідентифікація факторів, що впливають на інвестиційну привабливість, та вибір методу її оцінки та оптимізації. Проведено огляд існуючих сучасних вітчизняних методів та зарубіжних способів оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів підприємницької діяльності. Визначено основні характеристики методу оцінки інвестиційної привабливості за допомогою індексів (IAE-1, IAE-2, IAE-3). Цілями інвестування за такою методикою є: 1) інвестування з точки зору отримання доходів від фінансово-господарської діяльності (IAE-1); 2) з метою подальшого продажу об'єкта інвестування (IAE-2); 3) з метою вертикальної або горизонтальної інтеграції бізнесу (IAE-3). На підставі здійснених розрахунків слід констатувати, що на цей час шість досліджуваних кондитерських підприємств, що займають лідируючі позиції на ринку виробництва кондитерських виробів, не є інвестиційно привабливими протягом 2013-2017 років з усіх позицій оцінки за індексами IAE-1, IAE-2, IAE-3.

Key words: *investments, investment attraction, index, confectionary enterprise, food industry.*

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна привабливість, індекс, кондитерські підприємства, харчова промисловість. Формул: 15; рис.: 1, табл.: 2, бібл.: 10*

Постановка проблеми. З метою залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів підприємство повинно відповідати ряду характеристик, які відображають внутрішні та зовнішні особливості його діяльності. Ці характеристики варто розуміти як сукупність факторів

внутрішнього та зовнішнього середовищ, що являють собою інвестиційну привабливість підприємства [1]. У процесі оцінки інвестиційної привабливості необхі-

дно дати відповідь на питання куди, коли і скільки ресурсів може спрямувати інвестор у процесі здійснення інвестицій [2].

Оцінка інвестиційної привабливості підприємств передбачає: здійснення аналізу фінансово-господарського стану; визначення факторів, що впливають на інвестиційну привабливість; застосування оптимального методу визначення інвестиційної привабливості, якій максимально урахує специфіку діяльності, його потенціал та відповідає цілям інвестування.

В управлінському аспекті інвестиційну привабливість підприємства доцільно розглядати як систему фінансових, економічних та інших відносин, що виникають у процесі забезпечення ефективного розвитку підприємства і задоволення вимог потенційних інвесторів [3, 51].

Методики оцінки інвестиційної привабливості підприємства, напрями і методики її аналізу залежать від мети оцінки, що обумовлена в першу чергу цілями, які поставив перед собою інвестор. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості повинна проводитись, виходячи з інтересів як самого підприємства, так й окремих інвесторів, які зацікавлені в ефективності вкладення коштів, та чітко визначати ступінь корисності реалізації проектів для всіх учасників процесу інвестування. Автором роботи [6, 142-143] пропонується всі розроблені методики оцінки інвестиційної діяльності умовно поділити на дві групи: 1) методи рейтингової оцінки підприємства на основі даних фінансової звітності підприємств; 2) інтегральна оцінка інвестиційної привабливості затверджена наказом з питань запобігання банкрутству підприємства. Остання методика є застарілою і потребує оновлення. Для оцінки інвестиційної привабливості не слід зупинятися на одному методі оцінки, так як якісне оцінювання потребує врахування розширеної кількості критеріїв та підходів, які в комплексі дають змогу об'єктивно визначити ступінь інвестиційної привабливості підприємства на перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми сутності й аналізу основних підходів до оцінки інвестиційної привабливості висвітлено в цілому ряді робіт. Теоретичні питання визначення і дослідження інвестиційної привабливості підприємств промисловості розглядаються у роботах таких вітчизняних вчених: Вахович І.М., Гаврилова Н.В., Горник В.Г., Коробков Д.В., Короткова О.В., Косенко О. П., Крамаренко К.М., Кузьменко О. В., Михайлова Л.І., Овчаренко Т.С., Олександренко І.В., Рзаєв Г.І., Ситник О.В., Щербатенко І. та інші.

Багато уваги визначенню рівня інвестиційної привабливості приділяють закордонні вчені. Так, за

допомогою факторного аналізу авторами статті [7] запропоновано інструменти вимірювання акціонерного капіталу з точки зору інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання. На прикладі сектора харчових технологій Румунії у роботі [8] автором пропонується оцінка іноземних інвестицій та висвітлюються основні моменти інвестиційної привабливості підприємств для іноземних інвестицій. Використовуючи комплексний підхід у дослідженні [9], його автори здійснюють кількісну оцінку компонентів інноваційної стратегії суб'єкта господарювання, що дозволило їм зробити висновки щодо її інвестиційної привабливості.

Мета дослідження: наукове обґрунтування необхідності постійного моніторингу рівня інвестиційної привабливості кондитерських підприємств з метою подальшого підвищення їх рівня конкурентоспроможності.

Теоретично-методологічною основою статті є фундаментальні положення фінансової науки у сфері оцінки інвестиційної привабливості підприємств. Під час виконання дослідження застосовано наступні загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, аналогій, узагальнення та порівняння, декомпозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна привабливість підприємств харчової галузі характеризується впливом на його поточний стан і перспективи розвитку великої кількості різноманітних факторів. Оскільки в остаточному підсумку їх вплив виявляється на результатах фінансово-господарської діяльності, то доцільно в базі індексів, що характеризують інвестиційну привабливість підприємства з позиції різних цілей інвестування, урахувувати значення фінансових коефіцієнтів [2].

У табл. 1 подано розрахункові бази для індексу ІАЕ, що пропонує автор джерела [4], та які характеризують інвестиційну привабливість підприємства. Найпоширенішою є оцінка інвестиційної привабливості підприємства, згідно якої ключовим фактором являються особливості інвестора та цілі інвестиційної діяльності [5, 146]. Цілі інвестування за такою методикою передбачають [4]:

- 1) інвестування з точки зору отримання доходів від фінансово-господарської діяльності (ІАЕ-1);
- 2) з метою подальшого продажу об'єкта інвестування (ІАЕ-2);
- 3) з метою вертикальної або горизонтальної інтеграції бізнесу (ІАЕ-3).

Для розрахунку таких індексів слід враховувати безліч важливих показників, які б відображали різні аспекти діяльності підприємства, для його майбутнього і привабливих для інвесторів [3, 51].

Вибір розрахункової бази індексу інвестиційної привабливості підприємства

База індексу		Ціль інвестування		
		IAE-1	IAE-2	IAE-3
Показник 1	Коефіцієнт (Ci)	Pa	PBПР	Pa
	Вагова частка (Wi)	0,3	0,2	0,2
Показник 2	Коефіцієнт (Ci)	Pвк	PВВ	PВВ
	Вагова частка (Wi)	0,3	0,2	0,2
Показник 3	Коефіцієнт (Ci)	Kзаб	Kзоз	Kзоз
	Вагова частка (Wi)	0,1	0,3	0,3
Показник 4	Коефіцієнт (Ci)	KP	Z	Kпл
	Вагова частка (Wi)	0,1	0,2	0,1
Показник 5	Коефіцієнт (Ci)	KBівера	KA	Kфз
	Вагова частка (Wi)	0,2	0,1	0,2
Аналіз отриманих значень індексу	Критичний інтервал	0<IAE<20	0<IAE<20	0<IAE<20
	Мінімальний інтервал	20<IAE<40	20<IAE<40	20<IAE<40
	Задовільний інтервал	40<IAE<60	40<IAE<60	40<IAE<60
	Добрий інтервал	60<IAE<80	60<IAE<80	60<IAE<80
	Найкращий інтервал	80<IAE<100	80<IAE<100	80<IAE<100

Скорочення: Pa – рентабельність активів; Pвк – рентабельність власного капіталу; Kзаб – коефіцієнт забезпечення; KP – коефіцієнт фінансового ризику; PBПР – валова рентабельність продажів; PВВ – валова рентабельність виробництва; Kзоз – коефіцієнт зносу основних засобів; Z – коефіцієнт Z-Альтмана; KA – коефіцієнт фінансової автономії; Kпл – коефіцієнт покриття; Kфз – коефіцієнт фінансової залежності.

Джерело: [4]

У роботі проаналізовано інвестиційну привабливість шести кондитерських підприємств України за їх фінансовою звітністю [10]: ПрАТ “Вінницька кондитерська фабрика”, ПрАТ “Кременчуцька кондитерська фабрика “Рошен”, ПрАТ “Монделіс Україна”, ПрАТ “Домінік”, ПАТ Львівська кондитерська фабрика «Світоч», ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика». Досліджувані підприємства займають лідируючі позиції на ринку виробництва кондитерських виробів України і є, начебто, достатньо конкурентоспроможними,

та, імовірно, інвестиційно привабливими. Перевіримо таку гіпотезу за допомогою існуючих методів аналізу рівня інвестиційної привабливості.

Результати застосування запропонованої автором [4] методики (табл. 1) до досліджуваних підприємств відображено у табл. 2. Наочно динаміку рівня інвестиційної привабливості досліджуваних підприємств за 2013–2017 рр. можна прослідити на рис. 1.

Таблиця №2

Оцінка інвестиційної привабливості досліджуваних підприємств, %

Назва підприємства	Індекс	2013	2014	2015	2016	2017
«Вінницька кондитерська фабрика»	IAE-1	5,24	1,28	0,98	0,14	0,15
	IAE-2	16,78	14,59	10,73	6,75	8,95
	IAE-3	10,64	8,45	2,42	1,93	1,87
«Кременчуцька кондитерська фабрика»	IAE-1	0,63	2,62	1,19	0,04	0,31
	IAE-2	5,19	3,31	4,80	4,11	3,81
	IAE-3	2,59	0,87	2,74	2,05	2,14
ПАТ «Домінік»	IAE-1	1,61	4,80	9,11	8,88	7,30
	IAE-2	10,92	12,61	12,36	12,11	12,43
	IAE-3	5,15	5,68	7,17	7,80	7,28
ПАТ «Монделіс Україна»	IAE-1	17,75	7,96	4,42	1,75	7,30
	IAE-2	22,67	19,19	17,64	13,31	13,63
	IAE-3	12,02	5,50	3,15	1,40	5,09
«Львівська кондитерська фабрика Світоч»	IAE-1	4,97	1,71	15,66	16,27	9,21
	IAE-2	3,07	2,55	1,98	2,38	3,09
	IAE-3	3,67	0,48	10,97	6,20	2,95
«Харківська бісквітна фабрика»	IAE-1	4,48	13,85	13,25	8,45	9,00
	IAE-2	4,71	4,38	3,42	4,25	3,54
	IAE-3	1,62	0,76	1,18	0,18	0,00

Джерело: розраховано автором на основі [4], [10]

Динаміка індексу IAE-1 по всім підприємства знаходиться в критичному інтервалі протягом п'яти досліджуваних років і має негативну тенденцію на підприємствах «Вінницька кондитерська фабрика», «Кременчуцька кондитерська фабрика» та «Львівська кондитерська фабрика Світоч». Отже з точки зору отриманих доходів від фінансово-господарської діяльності, недоцільно здійснювати інвестиції у досліджувані підприємства.

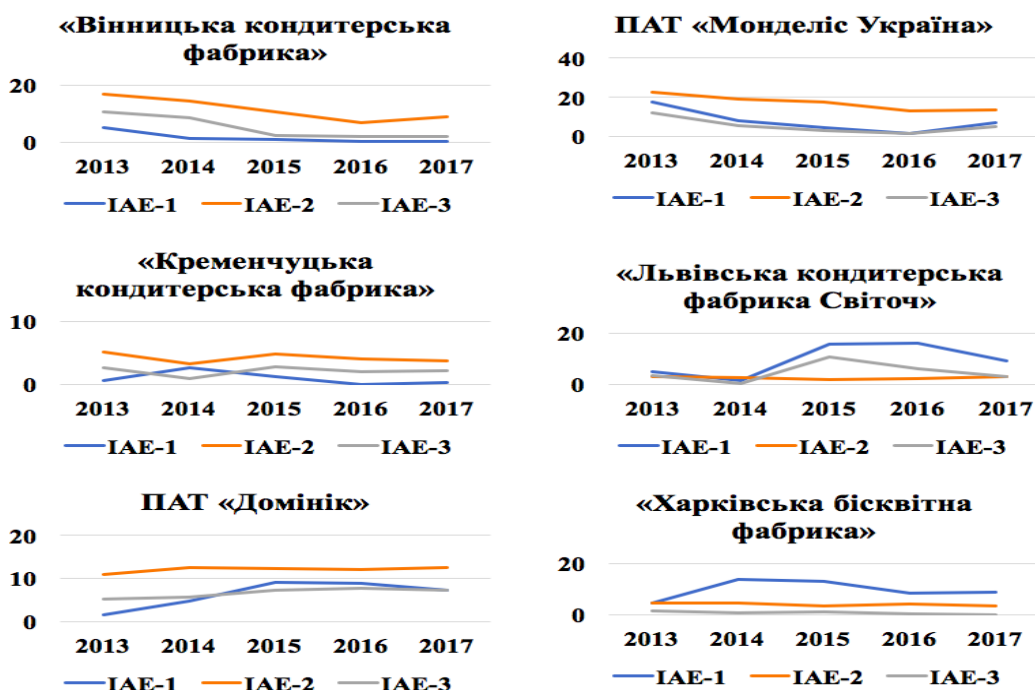

Рис. 1. Динаміка значень індексів IAE-1, IAE-2 та IAE-3 за 2013-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків з [4], [10]

Значення індексу IAE-2, розрахованого з позиції вертикальної або горизонтальної інтеграції існуючого бізнесу також належать до критичних інтервалів по всім досліджуваним підприємствам, крім ПАТ «Монделіс Україна» у 2013 році (22,67), проте у подальших роках ми спостерігаємо негативну тенденцію цього показника. Динаміка індексу IAE-3, розрахованого з позиції одержання доходу від придбання підприємства та подальшого його перепродажу за період з 2013–2017 рр., належить до критичного інтервалу. Незначна

позитивна динаміка спостерігається по підприємствам ПАТ «Домінік» та ПАТ «Монделіс Україна». На підставі отриманих значень слід констатувати, що на даний момент часу досліджувані кондитерські підприємства не можуть бути привабливими з позиції придбання та подальшого перепродажу існуючого бізнесу.

Висновки з дослідження та перспективи. Застосований метод визначення інвестиційної привабливості дозволяє зробити висновок про те, що крупні досліджувані кондитерські підприємства, незважаючи

на прибуткову діяльність, є недостатньо інвестиційно привабливими. Недоліком використаного методу є те, що він, базуючись на аналізі фінансових коефіцієнтів підприємства, носить ретроспективний характер, в той час як інвесторів цікавлять результати майбутньої діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у модифікації запропонованої методики оцінки інвестиційної привабливості специфіці підприємств харчової промисловості.

Список літератури

1. Вахович І.М. Методика оцінювання інвестиційної привабливості підприємства / І.М. Вахович, І.В. Олександренко, М.С. Забедюк // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №11. – С. 154-160.
2. Овчаренко Т.С. Методичні підходи щодо визначення інвестиційної привабливості галузей України / Т.С. Овчаренко, А.А. Степанова // Молодий вчений. – 2017 р. – №5(45). – С. 685-689.
3. Горяча О. Л. Інвестиційна привабливість промислового підприємства / О. Л. Горяча // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2016. — No 1 (33). — С. 46-52.
4. Коробков Д. В. Інвестиційна привабливість підприємств енергетичної галузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / Д. В. Коробков; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х., 2006. – 19 с.
5. Гріщенко І.В. Система забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / І.В. Гріщенко, О.В. Балахонова // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці: зб. наук. праць, 2016. – Вінниця. – Т.1. – С. 145-147.
6. Рзаєв Г.І. Методичні підходи оцінки інвестиційної привабливості підприємства / Г. І. Рзаєв, В. О. Вакулова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – №1. – С. 141-149.
7. Sunny Bose, Sanjit Kumar Roy & Abhay Kumar Tiwari. Measuring customer-based place brand equity (CBPBE): an investment attractiveness perspective / Sunny Bose, Sanjit Kumar Roy, Abhay Kumar Tiwari. // Journal of Strategic Marketing. – Vol. 24, 2016 – Issue 7. <https://doi.org/10.1080/0965254X.2016.1148766>
8. Stanciu, Silviu T. The romanian food sector attractiveness for foreign investment / Silviu T. Stanciu // Practical Application of Science. - 2014, Vol. 2 Issue 3. - pp. 603-610.
9. Rolic Y. A Complex Approach to Evaluating the Innovation Strategy of a Company to Determine its Investment Attractiveness / Y.A. Rolic // Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2013, Vol. 99, pp. 562-571. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.526>

10. Річна фінансова звітність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: smida.gov.ua

References

1. Vakhovych, I.M. Oleksandrenko, I.V., & Zabedyuk M.S. (2014). Metodyka otsiniuvannia investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstva [Methods of assessing the enterprise investment attractiveness]. *Actual problems of economics*, No 11, pp. 154-160 [in Ukrainian].
2. Ovcharenko T.S., & Stepanova A.A. (2017). Metodichni pidkhody shchodo vyznachennia investytsiinoi pryvablyvosti haluzei Ukrainy [Methodological approaches of determining investment attractiveness of Ukraine industries]. *Young Scientist*, No 5 (45), pp. 685-689 [in Ukrainian].
3. Horiacha, O.L. (2016). Investytsijna pryvablyvist' promyslovoho pidpriemstva [Investment attractiveness of industrial enterprises]. *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, No 1 (33), pp. 46-52 [in Ukrainian].
4. Korobkov, D.V. (2006). Investytsijna pryvablyvist' pidpriemstv energohetychnoi ghaluzi [The investment attractiveness of the energy sector enterprises] (Candidate of sciences dissertation thesis.). *National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*, Kharkiv, Ukraine, P. 19 [in Ukrainian].
5. Grischenko, I.V., & Balakhonova, O.V. (2016). Systema zabezpechennia investytsiyno-innovatsiynoi diyal'nosti pidpriemstv. *Shlyakhy aktyvizatsiyi innovatsiynoi diyal'nosti v osviti, nauksi, ekonomitsi: zb. nauk. prats'*, Vinnytsya, T. 1, s. pp. 145-147. [in Ukrainian].
6. Rzaev, G.I. & Vakulova, V.O. (2016). Metodichni pidkhody otsinky investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstva [Methodical approaches of the estimation of investment attractiveness of enterprises]. *Herald of Khmelnytskyi national university*, No 1, pp. 141-149. [in Ukrainian].
7. Sunny Bose, Sanjit Kumar Roy & Abhay Kumar Tiwari (2016). Measuring customer-based place brand equity (CBPBE): an investment attractiveness perspective. *Journal of Strategic Marketing*. Vol. 24, Issue 7. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/0965254X.2016.1148766>
8. Stanciu, Silviu T. (2014). The romanian food sector attractiveness for foreign investment. *Practical Application of Science*. Vol. 2 Issue 3, pp. 603-610.
9. Rolic Y. A. (2013) Complex Approach to Evaluating the Innovation Strategy of a Company to Determine its Investment Attractiveness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 99, pp. 562-571. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.526>
10. Richna finansova zvitnist [Annual financial statements] (2019). Retrieved from: www.smida.gov.ua [in Ukrainian].

Томілова Н.О.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет

Хомовий С.М.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет

Литвиненко В.С.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНІ АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ – НОВИЙ РІВЕНЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО СЕРВІСУ

Tomilova N.O.,

PhD in Economics, docent,
Associate Professor of accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Khomoviy S.M.,

PhD in Economics,
Associate Professor of accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

Lytvynenko V.S.,

Ph. D. in Economics, docent
Associate Professor of accounting and taxation
National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine

MODERN AUTOMATED SYSTEMS - A NEW LEVEL OF ACCOUNTING SERVICE

Анотація. Статтю присвячено дослідженню автоматизованих систем бухгалтерського обліку на підприємствах України та порівнянню їх характеристик з метою підвищення ефективності діяльності підприємств. Зазначено актуальність та доцільність питання вибору і застосування автоматизованих систем бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання. В статті розглянуті автоматизовані системи: 1С, Master-Бухгалтерія, Галактика, Парус та Інтелект-Сервіс–ІС-ПРО. Проаналізовано основні переваги та недоліки шляхом порівняння за визначеними критеріями, а також висвітлено проблему вибору найбільш функціональної програми для впровадження на окремому підприємстві. Визначено важливість автоматизації бухгалтерського обліку, розглянуті наслідки запровадження автоматизованих систем бухгалтерського обліку на підприємствах України.

Summary. The article is devoted to the study of automated accounting systems at the enterprises of Ukraine and comparison of their characteristics with the aim of increasing the efficiency of enterprises. Was noted the relevance and appropriateness of the selection and use of automated accounting systems in modern conditions of managing. The article considers the following automated systems: 1C, Master-Accounting, Galaktika, Parus, and Intellect-Service–is-PRO. The authors analyzed their advantages and disadvantages by comparison according to certain criteria, and highlighted the problem of choosing the most functional programs for implementation at the individual facility. In addition, the article identifies the importance of automation of accounting, considered the consequences of the introduction of automated accounting systems at the enterprises of Ukraine.

Ключові слова: бухгалтерський облік, автоматизація, автоматизована система, 1С, Парус, Галактика, управлінські рішення.

Keywords: accounting, automation, automated system, 1C, Parus, Galaktika, management decisions.

Постановка проблеми. Проведення діяльності суб'єктами господарювання в сучасних ринкових умовах спонукає до постійного удосконалення ведення облікової політики. Підприємства активно використовують автоматизовані системи. Великим попитом користуються різноманітні програмні продукти для автоматизації обліку. Їх розробка спрямована на універсальність для можливості легкого підлаштування під певний вид підприємницької діяльності. Крім цього, популярності також отримали спеціалізовані системи, які створюються лише для певної галузі. Це забезпечує максимально ефективне їх впровадження. В умовах значного обсягу пропозиції автоматизованих систем бухгалтерського обліку менеджмент кожного підприємства постає перед вибором програмного продукту, який був би найбільш актуальним та доцільним, враховуючи специфіку діяльності

конкретного підприємства. Дослідження автоматизованих систем бухгалтерського обліку та їх порівняння особливо актуальне на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: серед науковців, які досліджують питання інформаційних систем в бухгалтерському обліку можна виділити: М.М. Бенько [12], Ф.Ф. Бутинець [11], С.О. Власюк [1], Л.О. Терещенко [2], П.С. Клімушин [3] та інші. У роботах вони приділили значну увагу процесам обробки та систематизації облікової інформації за допомогою автоматизації.

Невирішені раніше частини проблеми. Стрімкий рівень розвитку інформаційних технологій і програмного забезпечення автоматизації облікових процедур, що супроводжується процесами трансформації та гармонізації національної системи бухгалтерського обліку відповідно до стандартів міжнародної облікової практики, у своїй сукупності обумовлюють формування нових горизонтів проведення досліджень, серед

яких обґрунтування комплексного підходу для забезпечення ефективного процесу автоматизації бухгалтерського обліку підприємств з метою підвищення рентабельності та розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання у системі національної економіки.

Мета дослідження полягає в дослідженні систем автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах України, їх аналізі і порівнянні. Виявлення переваг і недоліків з метою більш повно задоволення потреб користувачів та підвищення економічної, екологічної та соціальної ефективності застосування автоматизованих систем. Визначення напрямків розвитку дозволить відповісти на питання, за рахунок яких заходів на етапах життєвого циклу автоматизованих систем можна досягти збільшення ефективності їх використання підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Автоматизація діяльності підприємства – об'єктивний процес, який має охопити галузь у цілому, основою якого є створення високоорганізованого середовища, що має охоплювати і об'єднувати інформаційне, телекомунікаційне,

програмне забезпечення, інформаційні технології, мережі, бази даних знань, інші засоби інформації. Це дасть змогу на якісно новому рівні проводити як повсякденну оперативну роботу, так і аналіз стану та перспектив діяльності в цілому, приймати науково-обґрунтовані управлінські рішення. Сьогодні існують альтернативи автоматизованого ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Кожна організація обирає той варіант, який найбільше задовольнить потреби щодо обліку господарської діяльності. Причини, які спонукають підприємства вводити інформаційні системи, обумовлені прагненням збільшити продуктивність щоденних робіт та усунути їх повторне виконання, а також плануванням за рахунок прийняття раціональних та оптимальних рішень підвищити ефективність управління підприємством.

Характеристику автоматизованих систем, що використовуються на підприємствах розвинутих країн, наведено в таблиці 1 [6].

Таблиця №1

Автоматизовані системи, що застосовуються на підприємствах розвинутих країн

№ з/п	Абревіатура	Розшифровка мовою оригіналу	Переклад	Основні характеристики
1	AIS	Accounting information system	Інформаційна система бухгалтерського обліку	Програмні продукти, що забезпечують введення господарських операцій в базу даних з наступним розрахунком балансу та іншої звітності.
2	APS	Advanced Planning and Scheduling	Розширене планування та диспетчерування	Продукти, що підтримують гнучке управління виробничими графіками та виробничими завданнями. Завдання формування потреб вирішується в умовах обмежених потужностей.
3	CRM	Customer Relationship Management	Системи взаємодії з покупцем	Реалізують технологію управління зв'язками і взаємодією з клієнтами підприємства. Зазвичай включають прогнозування контрактів, їх контроль, підтримку обслуговування клієнтів, супровід процесів замовлень і продажів.
4	CSRP	Customer Synchronized Resource Planning	Планування потреб в ресурсах, узгоджене з покупцем	Припускає наявність у системі можливостей управління зовнішніми стосовно підприємства елементами виробничого ланцюжка. Метою виходу за межі підприємства є управління повним циклом випуску продукції від проектування до гарантійного і сервісного після продажного обслуговування.
5	DSS	Decision Support System	Системи забезпечення прийняття рішення	Системи, що дозволяють проводити моделювання наслідків управлінських рішень
6	ERP	Enterprise Resource Planning (Enterprise-wide Resource Planning)	Планування ресурсів підприємства	Забезпечують виконання функцій обліку і контролю, причому не тільки для одиниць і локально розташованих виробництв, але й для багатопрофільних підприємств і корпорацій, що мають філії і підрозділи в різних містах і країнах
7	MES	Manufacturing Execution System	Система управління виробництвом (технологічним процесом)	Дані MES-систем містять показники руху деталей на конвеєрі у реальному часі, а також інформацію про контроль якості й експлуатації. Використовуючи штрих-коди або інші подібні засоби, підприємства відмовляються від ручної реєстрації технологічних операцій
8	MIS	Management Information System	Управлінські інформаційні системи	Системи інформування керівників для прийняття оперативних рішень
9	MRP	Material Requirements Planning	Планування потреб в матеріальних ресурсах	Планування придбання або виробництва всіх компонентів кінцевого продукту, проведення оцінки матеріальних запасів з

				врахуванням незавершеного виробництва і прогнозів по реалізації і можливим новим замовленням
10	MRP II	Manufacturing Resource Planning	Планування потреб у виробничих ресурсах	Поряд з функцією планування потреб в матеріалах системи MRP II включають ряд інших функцій (автоматизоване проектування, управління технологічними процесами, імітаційне моделювання тощо)
11	SCM	Supply Chain Management	Управління каналами постачання	Системи управління логістикою, що поєднують покупців і постачальників у рамках єдиної структури обробки даних
12	SEM	Strategic Enterprise Management	Стратегічне управління підприємством	Системи для допомоги прийняття рішень вищим керівникам

Сучасна автоматизована система обліку будується на основі новітніх засобів обчислювальної техніки та програмних продуктів автоматизації і повинна забезпечити [2]:

- повне і своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів;
- виконання контрольних та аудиторських завдань з метою одержання необхідної інформації про наявні відхилення;

- одержання комп'ютерних управлінських рішень;

- здійснення аналізу та прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства.

В цілому, впровадження бухгалтерських програм на підприємстві є ефективним лише за умови, що вона покращить якість ведення обліку. Схема руху інформації при застосуванні автоматизованої форми бухгалтерського обліку представлено на рисунку 1.

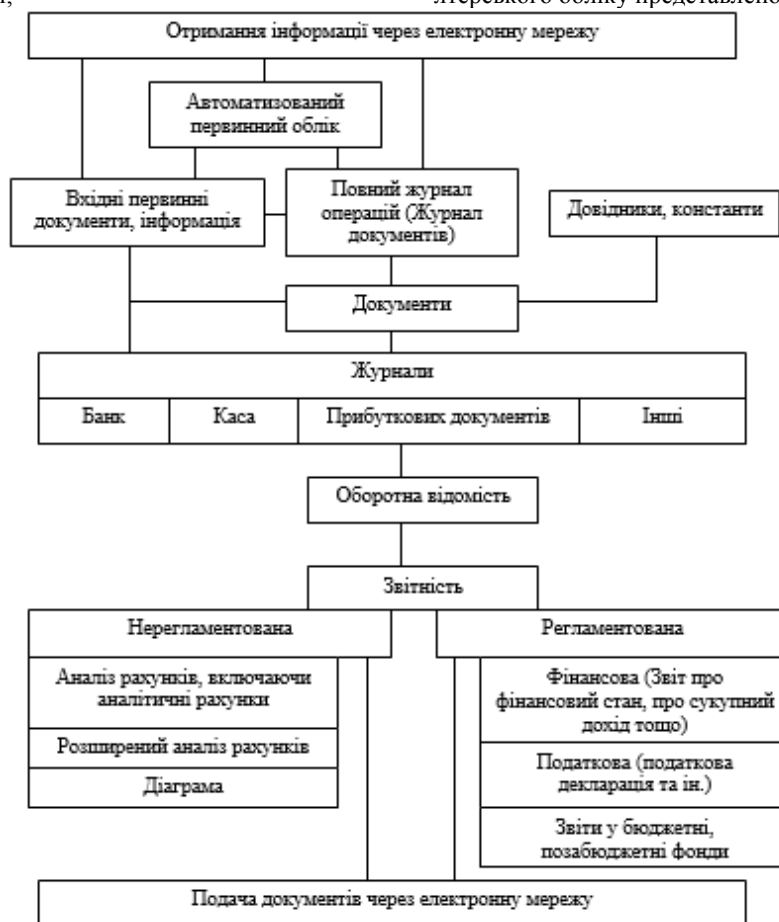

Рис. 1 Схема руху інформації при застосуванні автоматизованої форми бухгалтерського обліку

Підприємства України на даний момент користуються програмними продуктами чотирьох компаній: 1С, Парус, Галактика, Інтелект-Сервіс. Зазначені компанії постійно оновлюють і забезпечують максимально раціональну роботу, пропонують комплекс з універсальних та спеціалізованих програмних продуктів з метою успішного функціонування на ринку. Однак,

не дивлячись на схожість мети використання цих програмних продуктів, вони відрізняються між собою за можливостями: кількістю завдань, які розв'язуються, способами вирішення цих завдань, специфікою підприємств, особливостями галузей, на які вони спрямовані тощо.

Найбільш відомою та широко використовуваною є програма 1С. Вона є найпопулярнішим засобом автоматизації обліку в організаціях усіх галузей та видів власності на території СНГ, а також в Балтії. Основна характеристика цієї програми, яка відрізняє її від інших – наявність єдиної технологічної платформи. Дана платформа надає можливість побудови нескінченної кількості рішень. Саме така архітектура системи принесла їй популярність, оскільки забезпечує відкритість прикладних рішень, високу функціональність та гнучкість, масштабує від одного користувача до клієнт-серверних і територіально розподілених рішень, від найменших до великих організацій й бізнес-структур [13].

Технологічна платформа програми 1С складається з таких елементів: бухгалтерський облік, оперативний облік і розрахунок. Дані елементи досить схожі в принципах функціонування, а також мають сильний взаємозв'язок між собою. Єдина відмінність між ними полягає у наявності специфічної складової для вирішення певного завдання з обробки облікової інформації.

Призначення системи Парус полягає в роботі на малих підприємствах, які відносяться до широкого спектру галузей, серед них: виробництво, ЗМІ, торгівля, громадське харчування, сфера послуг, реклама та ін. Дана система досить проста, однак є потужною повнофункціональною, що надає можливість автоматизувати бухгалтерський облік, складський облік, кадровий облік, основні торговельні процеси, а також розрахунок заробітної плати.

На сьогодні прослідковується тенденція компанії Парус до розширення завдань, які можливо виконати за її допомогою. Вона створила технологію комплексного автоматизованого керування підприємством. Дана технологія почала вирішувати завдання оперативного й поточного планування, керувати дебіторсько-кредиторською заборгованістю, фінансовими ресурсами підприємства та ін.

Основними перевагами компанії Парус можна вважати її простоту в освоєнні, широкі функціональні можливості, а також її висока надійність, скорочення

витрат на автоматизацію шляхом вибору оптимальної комплектації з можливістю її подальшого нарощування, можливість аналізу облікових даних та інформації в базі даних [4].

Необхідно зазначити, що програмні продукти компанії Парус здійснюють достойну конкуренцію аналогічним продуктам компанії 1С: відносна дешевизна й простота реалізації.

Ще однією, досить відомою системою, є система Галактика, особливість якої полягає у тому, що вона заснована на семи взаємозалежних контурах у системі керування підприємством. Ці контури орієнтовані на вирішення завдань, які стосуються всього управлінського циклу. До даного циклу відносять [5]: планування, прогнозування, облік та контроль реалізації виробничих планів. Об'єднання модулів в контури відбувається залежно від ресурсів, над якими здійснюється управлінська діяльність. А контури включені до автоматизованого виду діяльності.

Четвертий програмний продукт представлений компанією Інтелект-Сервіс - ІС-ПРО, що призначений для автоматизації обліку та управління в різних галузях. Авторами даного продукту є українські розробники, саме тому вона враховує всі сучасні законодавчі та економічні особливості держави.

Управлінський облік має виробити рішення щодо розвитку бізнесу. Це відбувається на основі інформаційної бази. В даному випадку управлінський облік схожий з системою Галактика. Вона так само забезпечує планування виробництва та збуту, здійснює збір даних, проводить порівняння фактичних та планових показників.

Характерною ознакою системи є надання можливості ведення обліку від будь-якої кількості юридичних підприємств, які незалежні одне від одного. Крім того є можливість створення окремого довідника системи, який буде загальним для декількох підприємств, які вибере користувач.

Проаналізувавши і порівнявши зазначені вище програмні продукти, можна визначити їх спільні риси, а також деякі відмінності (табл. 2).

Таблиця №2

Порівняльна характеристика систем автоматизації обліку на підприємствах

Продукт	1С Підприємство	Галактика	Парус	ІС-ПРО
Архітектура	Технологічна платформа	Модульна	Модульна	Модульна
Захист інформації	так	так	так	так
Можливість доопрацювання під конкретне підприємство	так	так	так	так
Можливість ведення декількох підприємств одночасно	так	так	так	так
Підлаштування до законодавства	так	так	так	так
Фінансовий контур	так	так	так	так
Бухгалтерський контур	так	так	так	так
Контур логістики	так	так	так	так
Контур управління персоналом	так	так	так	так
Контур керування виробництвом	так	так	так	так
Забезпечення електронного документообігу	ні	так	так	так
Наявність типових документів	так	так	так	так
Можливість створення нових документів	так	так	ні	так
Можливість ведення обліку оподаткування без додаткового налаштування	так	так	ні	так
Складність освоєння	так	ні	ні	ні
Проблеми з переносом інформації з однієї бази даних до іншої	так	ні	ні	ні

Таблиця створена авторами на основі джерел: [4, 6-10]

Інформаційне програмне забезпечення займає провідну позицію у системі бухгалтерського обліку. Будь-яка з вищезазначених систем повинна забезпечувати адміністрацію достовірною інформацією для аналізу, правильної оцінки і контролю за діяльністю компанії. Наявність внутрішнього контролю на підприємстві забезпечить зниження ризиків пов'язаних з його діяльністю, а вдало підібране програмне забезпечення бухгалтерського обліку гарантує підприємству максимально ефективні управлінські рішення та систему бухгалтерського обліку.

Нещодавно на ринку бухгалтерських програм з'явилася Master: Бухгалтерія – програма, яка розроблена українською компанією для українського ринку та містить весь необхідний бухгалтеру функціонал.

MASTER: Бухгалтерія має не найнижчу, але далеко й не найвищу ціну. Водночас вона автоматизує і збирає усі напрями обліку на підприємстві в єдину систему. Це забезпечує неабияку економію трудових ресурсів, що робить програму вигіднішою для підприємства у будь-якому разі.

Програма MASTER: Бухгалтерія дозволяє створювати необмежену кількість об'єктів обліку. Під об'єктом обліку мається на увазі окремі суб'єкти господарювання. У разі придбання однієї ліцензії створюються в системі об'єкти обліку, налаштовуються для них параметри обліку, зазначаються в обліковій політиці, і ведеться облік щодо кожного об'єкта, використовуючи єдині довідники, що скорочує час для ведення довідників. Можливість створювати необмежену кількість об'єктів обліку в програмі важлива і для ведення управлінського обліку. І звісно, це зручно для бухгалтерів, які займаються бухгалтерським аутсорсингом.

Програма MASTER: Бухгалтерія дозволяє вести бухгалтерський, податковий та управлінський облік в єдиній базі на підставі єдиних первинних документів. Функціонал програми розроблено відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку, Податкового кодексу та інших нормативно-правових документів, що регламентують облікові питання в Україні. У програмі враховано всі законодавчі нюанси, внесено всі стандартні форми звітності, що дозволяє користувачеві автоматизувати більшу частину роботи.

Усі звіти, які формуються в програмі MASTER: Бухгалтерія, вивантажуються в XML-форматі та імпортуються в програми, що підтримують цей формат. Це не лише програма М.Е.Дос, але й Соната, Арт-звіт Плюс, Taxser тощо. Підписання і відправлення звітів здійснюється з цих програм. Безпосередньо відправити звіт з програми MASTER: Бухгалтерія можливо, поки що немає. Такий функціонал знаходиться у процесі розробки.

Одна з головних переваг MASTER: Бухгалтерії — поєднання усіх напрямів обліку в одній програмі. Це означає, що для усіх даних в усіх модулях існує єдина інформаційна база, що водночас гарантує цілісність інформації. Усі модулі програми є інтегрованими в єдину систему за налаштуванням, і потреба в передачі будь-яких даних відсутня. Таким чином, систему захищено від помилок, втрати важливої інформації та впливу людського фактора.

Висновки і перспективи. Отже, в результаті дослідження проведено аналіз автоматизованих систем бухгалтерського обліку і складено їх порівняльну характеристику. Основною характеристикою програми ІС, що відрізняє її від інших, є наявність єдиної технологічної платформи, що надає можливість побудови нескінченної кількості рішень, і складається з таких

елементів: бухгалтерський облік, оперативний облік і розрахунків. В основі систем Парус, Галактика та Інтелект-Сервіс-ІС-ПРО лежить модульний принцип, який є достойним конкурентом технологічній платформі програми ІС, але має певні характеристики, які потребують доопрацювання: можливість створення нових документів, рівень складності освоєння, проблеми з переносом інформації з однієї бази даних до іншої і т.д.

Таким чином, автоматизація бухгалтерського обліку на сучасному етапі займає провідні позиції серед завдань на підприємствах. Важливість даного процесу обумовлюється підвищенням продуктивності праці бухгалтерів, зменшенням витрат часу на отримання потрібної інформації, наданням більш точної та достовірної інформації. Внаслідок запровадження комп'ютерних систем підприємство отримує автоматизований облік, а також вирішення кадрових, фінансових та організаційних задач, які ставило собі за мету. Автоматизація обліку підвищить ефективність діяльності підприємства та надасть можливість економити кошти і час. Але найголовнішим є те, що вона забезпечить своєчасність прийняття управлінських рішень.

Впровадження існуючих автоматизованих систем управління і планування ресурсів на сучасних українських підприємствах за рахунок великої кількості їх переваг у порівнянні з незначною кількістю недоліків дозволить оптимізувати економічні процеси ведення обліку матеріально-виробничих ресурсів та їх забезпечення. Проведене наукове дослідження автоматизованих систем управління ресурсами дозволяє обґрунтувати певні висновки для подальшого застосування цих систем на підприємствах українського ринку, а саме: – автоматизовані інформаційні технології значно прискорять ведення обліку усіх ресурсів підприємства, – підвищать якість проведення оперативного та поточного контролю діяльності, а також повного аудиту, – покращать гнучкість і адаптованість до змін зовнішньої кон'юнктури, – забезпечать більш високу конкурентоспроможність продукції чи послуг на українських ринках.

Список літератури

1. Власюк С. Огляд класифікаційних ознак програмних продуктів автоматизації бухгалтерського обліку // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 43 – 45.
2. Терещенко Л.О. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. / Л. О. Терещенко, І. І. Матвієнко. – К. : КНТЕУ, 2006. – 187 с.
3. Шипунова О.В. Автоматизація управління підприємством: основні принципи, функції та підходи // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми . 2010. – Т.30. – С. 303 - 315.
4. Парус [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.parus.com/>
5. Клімушин П.С. Підвищення ефективності діяльності державних підприємств за рахунок автоматизації управлінських технологій // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.: У 2-х ч. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – №2 (28): – Ч. 1. С. 90 – 95.
6. Информационные материалы о корпорации, программном продукте «Галактика» и услугах, предоставляемых Корпорацией при комплексной автоматизации предприятий [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://samzan.ru/212081>.

7. Автоматизована система управління підприємством ІС-ПРО [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.intelserv.com/rus/images/stories/ISPRO2012.pdf>.

8. Система «Галактика ERP» [Електронний ресурс] // Официальный сайт корпорации «Галактика» (Информационные Технологии Управления). – Режим доступа: <http://erp.galaktika.ru/solutions/erp/index.php>.

9. ERP-системы: «Галактика Business Suite» [Електронний ресурс] // Независимый ERP-портал «ERP-online». – Режим доступа: <http://www.erp-online.ru/software/galaktika>.

10. ІС: Підприємство 8 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://v8.1c.ru/>.

11. Підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф. Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф. Ф. Бутинця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.

12. Бенько М.М. Особливості та структурна схема організації бух обліку в автоматизованій формі / М.М Бенько // Бізнес – інформ. – ХНЕУ: Інжек, 2011. - №4 (397). – С.100-102.

13. Томілова Н.О. Методика ведення внутрішньогосподарського обліку виробництва продукції кормових культур: концептуальний підхід / Н.О. Томілова // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – Луцьк: ЛНТУ, 2012. – Вип. 9. – ч. 3. – С. 405-411.

Roshchina N.V.

*C.Sc. (Economics), Associate Professor at the department of Theoretical and Applied Economics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Chernenko N.O.

*C.Sc. (Economics), Associate Professor at the department of International economics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

TO THE ISSUE OF PROBLEMS AND PROSPECTS FOR INFLATION TARGETING IN UKRAINE

Рощина Надія Василівна

*К.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
КПІ ім. Ігоря Сікорського*

Черненко Наталія Олександрівна

*К.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
КПІ ім. Ігоря Сікорського*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНОГО ТАРГЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Summary: A view on the problems and perspectives of introducing inflation targeting in Ukraine at the present stage as well as the correlation of inflation with real indicators of the economy and a set of measures to improve it both from a monetary and non-monetary point of view was offered. The problems of introducing inflation targeting in the context of the necessary prerequisites for the introduction of this regime, the existing macroeconomic realities in Ukraine and the potential consequences of introducing this regime were solved by the authors.

Анотація: У цьому дослідженні запропоновано погляд на проблеми та перспективи запровадження інфляційного таргетування в Україні на сучасному етапі, а також зв'язок інфляції з реальними індикаторами економіки і сукупність заходів щодо її оздоровлення як з монетарної так і не монетарної точки зору. Проблеми впровадження інфляційного таргетування в контексті необхідних передумов до впровадження цього режиму, існуючі макроекономічні реалії в Україні та потенційні наслідки при введенні даного режиму були вирішені авторами.

Key words: Inflation, inflation targeting, monetary regime.

Ключові слова: Інфляція, інфляційне таргетування, монетарний режим.

Постановка проблеми. Інфляція як макроекономічне явище потребує постійного спостереження та регулювання, оскільки присутнє в економічному житті кожної країни та спричиняє суттєвий вплив на процеси, що відбуваються в реальному секторі економіки. В сучасних умовах наявності галопуючої інфляції в Україні, коли за три квартали 2017 року ІСЦ показав зростання на 60,9% в річному виразі, суспільство чекає від НБУ та уряду суттєвих дій щодо урегулювання ситуації. Національним банком на 2018 рік було заплановано почати введення такого монетарного режиму як інфляційне таргетування.

Дослідження питання впровадження чи не впровадження інфляційного таргетування в Україні на сучасному етапі є надзвичайно актуальним, в силу того, що згідно плану Національного банку України початок його впровадження припадає на 2017-2018 роки. Наразі Україна перебуває в такій макроекономічній ситуації, яка потребує виваженої політики, сформованої на довгострокову перспективу і незмінну протягом встановленого періоду. Адже часта зміна політик,

притаманна особливостям України, зазвичай не дозволяє досягнути поставлених цілей, а лише погіршує ситуацію. У системі заходів монетарної політики є певний часовий лаг, саме тому дуже важливо проводити обрану стратегію до досягнення результатів. У зв'язку з тим, що потрібно обрати єдину політику на довгострокову перспективу та притримуватись її незмінно протягом встановленого періоду, а також, враховуючи складну економічну ситуацію, що потребує оздоровчих заходів, необхідно виважено затвердити саме ту політику, яка зможе бути об'єктивно ефективною та усунути проблемні чинники впливу на систему, що і формують ті наслідки, які ми можемо наразі спостерігати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інфляційне таргетування як специфічний монетарний режим з'явився лише у 1990х роках минулого століття, проте існує вже великий доробок наукових праць з цього питання. Серед зарубіжних вчених виділяють: Бена Бернанке та Фредеріка Мишкіна, їхня спільна наукова праця «Inflation Targeting: Lessons from the International Experience» спрямована на проблеми

застосування цього режиму саме у перехідних економіках.

В останні роки, після проголошення курсу НБУ на поступовий перехід до інфляційного таргетування зросла цікавість українських науковців до дослідження цього питання, йому приділяли увагу такі вчені: О.Дзюблюк, Т.Унковська, С.Кораблін, М.Джус, М.Савлук, С.Буковинський та багато інших. На даний момент більшість праць спрямовані на розробку монетарних стратегій для Національного банку, де розглядаються проблемні питання застосування режиму інфляційного таргетування в сучасних макроекономічних умовах України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженні запропоновано погляд на проблеми та перспективи запровадження інфляційного таргетування в Україні на сучасному етапі, а також зв'язок інфляції з реальними індикаторами економіки і сукупність заходів щодо її оздоровлення як з монетарної так і не монетарної точки зору. Лише консолідована політика уряду та центрального банку, затверджена на довгострокову перспективу, може дати успішні плоди, які націлені на покращення благополуччя українського господарства та українського народу.

Мета статті. Вирішити проблеми впровадження інфляційного таргетування в контексті необхідних передумов до впровадження цього режиму, існуючих макроекономічних реалій в Україні та потенційних наслідків при введенні даного режиму. При проведенні даного дослідження були використані наступні методи: економіко-математичного моделювання; наукової абстракції; фундаментальний та функціональний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Інфляційне таргетування - монетарний режим, який передбачає відповідальність центрального банку за дотримання проголошеного значення офіційного показника інфляції (таргету) протягом визначеного періоду часу. Відповідальність центрального банку обумовлена можливістю використання усього переліку інструментів монетарної політики, у випадку загрози недотримання визначеного значення таргету. Інфляційне таргетування характеризується публічним проголошенням офіційної кількісної цілі щодо рівня інфляції (або його інтервалу) на середньострокову перспективу та діями центрального банку, спрямованими на приведення існуючої інфляції до її цільового показника за допомогою процентної ставки та інших інструментів монетарної політики [1].

Умови впровадження інфляційного таргетування [2, 66-82]:

- Збалансованість державних фінансів;
- Прозорість ціноутворення на внутрішньому ринку і забезпечення повної лібералізації цін;
- Інституційна незалежність центрального банку, відсутність будь-якого бюджетного чи політичного тиску на нього, що увійшов би у протиріччя з цільовими орієнтирами інфляції;
- Використання широкого спектра інформації і методів моделювання та прогнозування рівня і динаміки інфляції;
- Мінімальний рівень доларизації економіки;
- Розвиненість ринку капіталів, надійність банківської системи та стійкість фінансово-кредитної системи в цілому.

Необхідно зазначити, що режим таргетування інфляції часто підлягає критиці з боку окремих економі-

стів [11, с. 11-14]. Справа в тому, що інфляційні процеси самі по собі не контролюються Центральними банками. У періоди економічних потрясінь (фінансова криза, зовнішні цінові шоки) немонетарні чинники набувають більшого значення в динаміці інфляції, і використання інструментів, доступних для центральних банків в цих умовах, може виявитись недостатнім для досягнення запланованих параметрів. Цей недолік особливо важливий для країн, що розвиваються та перехідних економік.

Таргетування інфляції неявно передбачає, що ЦБ зосереджується на одній з макроекономічних цілей (інфляції) [11, с. 11-14], не приділяючи достатньої уваги динаміці інших показників (у першу чергу зайнятості та темпам зростання виробництва). Із співвідношення, яке виражається кривою Філіпса-Фелпса маємо, що в короткостроковому періоді таргетування інфляції веде до повільного та нестійкого темпу зростання виробництва, а в середньо- і довгостроковому періодах – до великих коливань зайнятості та ВВП [3, с. 134-154].

До недоліків також відноситься те, що існує певний лаг між діями центральних банків та змінами темпів зростання цін. Якщо в періоди стійкого зростання економіки це не має значення, то в умовах економічних потрясінь (коли для держави ці дії є найбільш важливими) таргетування інфляції призводить до необхідності вирішення центральними банками завдань міжперіодної оптимізації з жорстко встановленими умовами, причому їм доводиться боротись з наслідками своїх попередніх рішень [10, с. 18-76].

Д.е.н. Шаров О. зауважує: «...Щодо питання про формальне запровадження НБУ повноцінного таргетування, то, на нашу думку, не варто йти за модою і приймати подібне рішення лише заради того, щоб потрапити в один перелік з успішними перехідними економіками...» [4, с. 15-17].

В Україні відсутні початкові передумови для результативного впровадження інфляційного таргетування, зокрема:

1. Високий рівень відкритості економіки, яка чутлива до зовнішніх шоків і має великий ступінь доларизації. Як показує практика, країни з такими ознаками мають зовсім інший характер грошової трансмісії, основним елементом якого є обмінний курс [9, с. 48-51].

2. Відсутня прозорість та гнучкість системи ціноутворення в промисловому секторі економіки. Ціни на товари та послуги, а також заробітна плата коригуються не у відповідності до макроекономічних змін, а за інших умов (перегляд цін конкурентами, тиск з боку монополістів, директивне встановлення цін державою). Тому монетарна влада не може впливати на цінову стабільність ринковими методами, а саме – використовувати процентну ставку як інструмент впливу на рівень цін. А так як саме процентна ставка виступає основним інструментом реалізації механізму режиму інфляційного таргетування – це ставить під суттєвий сумнів доцільність та можливість проведення подібної політики.

3. Не працює повною мірою механізм передачі економіці сигналів від грошово-кредитної політики через канал процентної ставки (основний інструмент). Для того, щоб цей інструмент працював, необхідне існування повноцінного фондового ринку, що сьогодні в Україні практично відсутній, оскільки лише за його існування НБУ через процентну ставку може впливати на ліквідність грошово-кредитного ринку.

4. Проблема існування високих інфляційних очікувань і низької довіри населення до державних інститутів та проведеної ним політики.

5. Висока ймовірність відхилення від прогнозних показників інфляції, оскільки її неможливо контролювати лише монетарними методами в розрізі причин її виникнення. Тому під великим сумнівом реалізація такої засади режиму інфляційного таргетування як обов'язковість досягнення цільових показників.

6. Відсутність періоду дезінфляції, яка є необхідною умовою встановлення в країні режиму інфляційного таргетування. Тому перехід від темпу інфляції близького до 50% до 5% максимум може призвести до катастрофічних наслідків в економіці. Це може спричинити суттєве скорочення платоспроможного попиту та демонетизацію ВВП ще суттєвішу, аніж вона є на цей момент.

7. Незбалансованість державних фінансів та низька фактична незалежність центрального банку. Так як у державі є значний дефіцит бюджетних коштів, то може відбуватись покриття цього дефіциту і фінансування державного боргу шляхом емісії.

8. Відсутність скоординованої державної фінансової та монетарної політики (яка мала б формуватись шляхом паритетної участі у її розробці як уряду так і центрального банку) [8, 199-215].

9. Відсутність можливості до розроблення середнь- та довгострокової монетарної стратегії. Це пов'язано з тим, що строк призначення голови Центрального банку є недостатнім для реалізації стратегії і є можливість зміни його достроково. Ці причини роблять можливим політичний тиск на голову монетарного органу, а також призводять до частішої зміни вектору монетарної політики, у зв'язку з чим неможливе її ефективне проведення.

10. І найголовніша – спричинення інфляції в Україні не монетарними чинниками, а структурними диспропорціями і дисбалансами в економіці.

Описані проблеми можна умовно поділити на дві категорії: перша – чому неможливо об'єктивно запровадити інфляційне таргетування на сучасному етапі (проблеми 1-3,5,9); друга – чому даний режим спричинить більше проблем аніж користі для економіки України.

Дискусуючи про можливість введення інфляційного таргетування, потрібно також визначатись з показником, який таргетуватиме монетарний орган – індекс споживчих цін чи дефлятор ВВП. Всі країни, що перейшли на режим таргетування інфляції обрали саме перший показник, оскільки:

- З ним пов'язані інфляційні очікування у населення;

- Він добре зрозумілий суспільству;
- Ним важче маніпулювати.

Проте, з таргетування цього показника монетарним органом також виникають певні труднощі:

- Набір товарів і послуг, що входять до кошику товарів і послуг при розрахунку ІСЦ є занадто застарілим і не відображає об'єктивної економічної ситуації.

- Майже 60% товарів та послуг, що входять в кошик є товарами, ціни на які встановлюються чи контролюються державою, тобто монетарний орган не має об'єктивної можливості впливати на ці ціни.

- Також вплив на ціни можуть здійснюватись за рахунок збільшення непрямих податків та зростання цін на імпортовані товари (що сталося у 2014 році), тобто чинниками, що не підконтрольні Центральному банку.

Загалом можна зробити висновок, що країна поки що не готова до переходу на режим інфляційного таргетування.

Національний банк у своїй політиці досить радикально налаштований і тому, варто спрогнозувати які наслідки може мати введення режиму інфляційного таргетування та що потрібно зробити для того, аби введення цього режиму було на користь економіці.

Наслідками передчасного введення інфляційного таргетування можуть бути - скорочення споживчого попиту. Це дійсно знизить рівень інфляції у країні, проте це негативно вплине на ділову активність суб'єктів господарювання, на банківську систему (шляхом скорочення обсягів депозитів), а це в свою чергу, зменшить можливості банків до кредитування. Тобто в економіці відбуватиметься застій, але інфляція буде керованою.

У даному співвідношенні виникає істотне запитання: яка ціль центрального банку повинна бути пріоритетною, а яка підпорядкованою? На нашу думку, головною ціллю державної політики має бути нарощування обсягів ВВП, збільшення зайнятості та перетворення України на країну з високими соціальними стандартами та рівнем життя. Контроль інфляції має бути підпорядкований, а не бути головним, і застосовуватись відповідно до кон'юктурних зрушень. При умові скорочення ділової активності є неможливим досягнення усіх вищеперерахованих цілей, оскільки відбуватимуться процеси, протилежні описаним.

Монетарна політика в сучасних умовах повинна бути більш м'якою задля можливості стимулювання суб'єктів господарювання реального сектору економіки. Основним інструментом монетарного регулювання є облікова ставка, тому для досягнення позитивного ефекту в економіці їх необхідно знижувати і доводити до рівня середньогалузевої рентабельності. Таким чином потрібно формувати підґрунтя до розвитку економіки, її збалансування, підтримку доступними монетарними інструментами.

Згідно проведених досліджень С.Буковинського, М.Джуса та Т.Унковської можливий ще наступний негативний канал впливу застосування інфляційного таргетування. Інфляційне таргетування вплине на рівень демонетизації ВВП, що в Україні знаходиться на недостатньому рівні. Зокрема, монетарна база за підсумками січня-квітня 2018 року зменшилась на 0,9%, а річні плинні темпи її приросту у квітні вперше потрапили в область від'ємних значень («мінус» 2,5%). На фоні інфляції спостерігається низхідний тренд грошових агрегатів [5].

Світовий досвід підтверджує, що режим інфляційного таргетування, був більш результативним саме в тих країнах, які мали необхідні передумови для його впровадження. Такими передумовами є наявність розвинутих фінансових ринків, стабільні темпи економічного зростання, демонополізація економіки, незначний рівень доларизації, розвинутий внутрішній ринок, збалансований державний бюджет та ін. В той же час варто зазначити, що економіка України не готова до впровадження інфляційного таргетування, оскільки інфляційне таргетування можливе коли економіка збалансована, а валютних резервів достатньо для девальваційних очікувань.

Тому, перед тим як впроваджувати режим інфляційного таргетування необхідно, щоб був певний перехідний період, протягом якого Уряд сумісно з НБУ провів конкретні заходи щодо подолання кризових явищ в реальному секторі економіки, усунув диспропорції, які реально провокують періодичні інфляційні

всплески та сформував інші необхідні передумови для впровадження інфляційного таргетування.

Для того аби усунути структурні диспропорції в економічній системі та зменшити вплив імпорتنних шоків необхідно здійснити наступні заходи:

1. Провести політику імпортозаміщення. Це необхідно за наступних причин: збалансування платіжного балансу є неможливим в сучасних умовах (а це дуже суттєвий чинник впливу на інфляцію), через те, що співвідношення доданої вартості товарів, що експортуються і імпортуються є не співвідносним. Основними об'єктами експорту є сировина, а імпорту – високотехнологічна продукція, і згідно розрахунків аналітиків збалансування притоку і відтоку валютних цінностей, можливе при перевищенні експорту над імпортом у 2- 3 рази. Це означає, що на кожен імпортовану одиницю товару чи послуги має бути реалізовано закордон дві чи три вітчизняні одиниці товарів чи послуг. Таке співвідношення експорту з імпортом є практично нереальним в сучасному світі, тому задля вирішення цієї проблеми, ми маємо перепрофілювати галузі експорту власної країни: з сировинних продуктів та таких, що пройшли мінімальну обробку до продукції, що повністю готова до споживання. Разом зі зміною структури економіки буде можливе скорочення імпорту в країну, адже існуватимуть вітчизняні заміники. Також, Україна за своєю спеціалізацією наразі вважається країною з сировинною економікою, і ціни на експорт залежать від світових цін на сировину [6]. Подібна спеціалізація робить економіку країни надто вразливою, існує легка можливість до розбалансування платіжного балансу, що в свою чергу призводить до інфляції та знецінення національної грошової одиниці. Тому, задля того щоб мінімізувати подібний вплив, зміна структури економіки є необхідною.

2. Розвиток внутрішнього ринку. Проблема української економіки, що і провокує подальше розгортання стагфляційних криз, високий ступінь нерівномірності розподілу доходів і низький рівень життя більшості населення. Згідно стандартів ООН прожитковий мінімум має складати не менше \$150 США на місяць, в Україні станом на 1 грудня 2018 року цей показник становив 1853 грн. [7] що в перерахунку складає (за офіційним курсом НБУ станом на 1 грудня 2018) близько \$68 США. Для економіки України характерним є надвисокий рівень нерівномірності доходів: невеликий прошарок населення утримує в собі більшу частину доданої вартості створеної в країні, близько 15% - середній клас, а останнє населення живе за межею бідності. Саме по останній частині населення і вдарив інфляція, знецінення гривні і зростання безробіття, що спричинило суттєве скорочення внутрішнього ринку, що в свою чергу негативно відзначилось на господарстві країни та блокує використання всього її виробничого потенціалу. Скорочення споживчого попиту внаслідок запровадження інфляційного таргетування різними методами і одночасно, а не у процесі довготривалого процесу дезінфляції, нашкодить економіці і заморозить будь-яку ділову активність.

3. Створення необхідної фінансової ресурсної бази для функціонування суб'єктів господарювання та їх розвитку [12, с. 8-20]. В межах монетарних методів регулювання, доступним інструментом виступає довгострокове рефінансування банків з боку НБУ. Досить важливим є впровадження механізму довгострокового рефінансування. Ці довгострокові кредити рефінансування повинні бути спрямовані через комерційні ба-

нки на кредитування тих підприємств реальної економіки, які виробляють наукоємну продукцію, нарощують обсяг експортної продукції, розпочинають виробництво продукції, яка спроможна замінити імпорту. При цьому необхідно посилити систему банківського контролю та нагляду за цільовим використанням цих довгострокових кредитів рефінансування, недопущення їх перетікання на валютний ринок. Також необхідно забезпечити зниження ставок рефінансування та їх диференціацію в залежності від секторів економіки, рівня їх рентабельності та цільового призначення кредитів.

Довгострокове рефінансування допоможе стабілізувати банківську систему і створить умови для надання кредитів на розвиток підприємств. Подібний метод було використано Центральним банком, говорячи про реформування емісійного каналу від викупу ОВДП Національним банком до валютного каналу емісії. Таким чином, емітована національна валюта була «довгою» і дійсно йшла на ефективне її використання експортерами. Проте в цьому випадку існує проблема підтримки лише діючих експортерів з їх сировинною орієнтацією, що не створює підґрунтя для структурної перебудови економіки, не надає ресурсів для розвитку високотехнологічним галузям.

Також доцільним є створення спеціального банку реконструкції та розвитку як державної установи, що емітуватиме гроші шляхом довгострокового кредитування підприємств під низькі процентні ставки. Подібна система допоможе створити умови для розвитку української промисловості не лише сировинного призначення, а й нових галузей, що виробляють продукцію кінцевого споживання.

Проведене дослідження свідчить про те, що в Україні на сьогоднішній день немає необхідних передумов для впровадження режиму інфляційного таргетування. Тому перед тим як впроваджувати режим інфляційного таргетування необхідно, щоб був певний перехідний період протягом якого уряд сумісно з НБУ повинен провести конкретні заходи щодо подолання кризових явищ в реальному секторі економіки, усунення диспропорцій, які реально і провокують періодичні інфляційні сплески та сформувати інші передумови для впровадження режиму інфляційного таргетування.

Проте, так як режим інфляційного таргетування все ж має значну низку переваг, то після вирішення усіх проблемних аспектів, що перешкоджають ефективному застосуванню цього режиму, є можливим на перехід до нього у майбутньому.

Висновки та пропозиції. Згідно результатів даного дослідження щодо проблем та перспектив запровадження інфляційного таргетування в Україні, можна зробити висновок, що введення режиму інфляційного таргетування є передчасним, оскільки:

- Характер інфляції не є спровокований попитом, отже зменшуючи сукупний попит проблема не вирішиться, причини інфляції не лежать у монетарній сфері;

- Відсутні необхідні передумови задля її запровадження. Зокрема, незбалансованість державних фінансів, відсутність періоду дезінфляції (при успішному проходженні якого, можна було б стверджувати про усунення першопричин інфляції), високий рівень доларизації економіки у країні, відсутність інституційної незалежності центрального банку, низький рівень розвитку фінансового ринку та відсутність повної лібералізації цін та прозорого ціноутворення на ті

види продукції, які насамперед входять до кошику розрахунку ІСЦ.

- Наслідки введення режиму призведуть до стагнації економічної системи. Причина знову ж таки криється у тому, що наразі в Україні не є інфляція попиту, а є інфляція витрат. І для врегулювання інфляції, не наносячи шкоди економіці, потрібно не зменшувати сукупний попит, а навпаки, збільшувати його. Режим інфляційного таргетування був запроваджений у багатьох країнах і мав успіх. Проте, були і такі, що після переходу на даний режим відмовились від його подальшого провадження, а саме – Фінляндія, Словаччина та Іспанія. Це вказує на те, що заходи застосовані в одних країнах при певних умовах не перенесуться з абсолютною totoжністю на інші економіки. Тому сліпо переймати досвід іноземних країн не є коректним. Перехід на режим інфляційного таргетування Національним банком України (якщо він буде здійснений) заслуговує критики серед науковців, оскільки є цілий кошик причин, які вказують на невчасність та недоцільність впровадження цього режиму, незважаючи на те, що в інших країнах його проведення дійсно мало успіх.

Наразі перед Україною постає питання: «Утримувати інфляцію заради інфляції чи дозволити ріст економіки?». На думку авторів, відповідь є очевидною. Економічну систему неможливо оздоровити «лікуючи» від симптомів, а не від причин що викликали «захворювання», і тому Україні необхідні наступні заходи, що зможуть стабілізувати економіку і направити її на шлях розвитку:

1. Змінити структуру української економіки. По-перше необхідно урівноважити економіку через розвиток певних галузей (це дозволить зменшити обсяг імпорту споживчих товарів, а також покращити статті українського експорту, що в подальшому матиме позитивний вплив на урегулювання монетарної сфери через покращення платіжного балансу). По-друге, задля скорочення витрат виробництва потрібно модернізувати та робити менш матеріалоемним підприємства реального сектору економіки, тому що збитковість виробництва, окрім зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників, є ще й чинником розгортання інфляції.

2. Розвивати внутрішній споживчий ринок. Це позиція абсолютно протилежна до тієї що була застосована Національним банком в останній і передостанній роки, оскільки політика «дорогий грошей» з високою обліковою ставкою навпаки є обмежуючим чинником для внутрішнього ринку, що знижує сукупний попит.

3. Задля того, аби у суб'єктів господарювання була фінансова база для розвитку за доступними ставками, необхідно проводити довгострокове рефінансування банків за низькими відсотковими ставками, тобто зробити можливим надання кредитів на таких умовах, щоб вони були об'єктивно доступними для позичальників.

В сучасних умовах політика НБУ повинна бути спрямована на створення монетарних передумов для подолання кризових явищ в економіці, відновлення та прискорення економічного зростання на основі підвищення конкурентоспроможності національної продукції, розвитку внутрішнього ринку і саме на цій основі подолання інфляційних процесів.

Реалізація зазначених пропозицій можлива за тісної співпраці органів, що проводять фінансову та монетарну політику, адже лише таким чином можливо

досягнути головної цілі, що має ставитись перед ними: «Забезпечення благополуччя українського народу».

Список літератури:

1. Офіційний сайт національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
2. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. Том 2: Механізм грошового та фондового ринків та їх вплив на розвиток економіки України / під ред. А. Даниленко. К.: вид. «Фенікс», 2008. – 506 с.
3. Orlowski L. Direct inflation targeting in Central Europe/L.Orlowski//Pot-soviet geography and Economic. – 2000. – № 1. – P.134-154.
4. Шаров О. Таргетування інфляції: світовий досвід та Українські перспективи/О. Шаров// Вісник НБУ. – 2003.- №7 . - С.15-17.
5. Сайт. Проект пропозиції до розробки проекту стратегії монетарної політики Національного банку України на 2015-2018р. /С.Буковинський, Т.Унковська, М.Джус// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10676&menu=119&Itemid=113.
6. Сайт. Як творити грошово-кредитну систему на базі власної економіки, а не потрапляти в залежність від чужої валюти /С.Корабліні// [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10672&menu=119&Itemid=113.
7. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://od.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-178403.html>
8. Даниленко А.І. Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки / А. І. Даниленко. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. - 415 с.
9. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках /О.Дзюблюк/ /Вісник НБУ. – 2009. - №5. – С. 48-51.
10. Mishkin F.S Inflation targeting in Emerging Market Countries /F.S. Mishkin// IMF Working paper. – 2000. – P. 18-76.
11. Кузнецов О. Проміжні цілі грошово-кредитної політики/ О. Кузнецов // Вісник НБУ. – 2001. – №7. – С. 11-14.
12. Бондар В.С. Норма резервування як інструмент монетарної політик/ В.С. Бондар// Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки. – 2015. – No9. – С. 8-20.

References:

- 1.Ofitsiynyi sait natsionalnoho banku Ukrainy [Site of the National Bank of Ukraine]. bank.gov.ua. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Danylenko, A. (Eds.). (2008). Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku. Tom 2: Mekhanizm hroshovoho ta fondovoho rynkiv ta yikh vplyv na rozvytok ekonomiky Ukrainy [Financial and monetary instruments of economic development. Volume 2: The mechanism of money and stock markets and their influence on the development of the Ukrainian economy]. Kyiv: ID «Feniks» [in Ukrainian].
3. Orlowski, L. (2000). Direct inflation targeting in Central Europe. Pot-soviet geography and Economic, 1, 134-154 [in English].

4. Sharov, O. (2003). Tarhetuvannia infliatsii: svi-
tovyi dosvid ta Ukrainski perspektyvy [Targeting Infla-
tion: Global Experience and Ukrainian Perspectives]
Visnyk NBU – Bulletin of the NBU, 7, 15-17 [in Ukraine].
5. Sait. Proekt propozyitsii do rozrobky proektu
strategii monetarnoi polityky Natsionalnoho banku
Ukrainy na 2015-2018r. /S.Bukovynskyi, T.Unkovska,
M.Dzhus // [The site. Draft proposal for the elaboration of
a draft monetary policy strategy of the National Bank of
Ukraine for 2015-2018. S. Bukovinsky, T.Unkovskaya,
M.Juz]. aub.org.ua Retrieved from [http://aub.org.ua/in-
dex.php?option=com_](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10676&menu=119&Itemid=113)
[content&task=view&id=10676&menu=119&Itemid=113](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10676&menu=119&Itemid=113) [in
Ukrainian].
6. Sait. Yak tvoryty hroshovo-kredytnu systemu na
bazi vlasnoi ekonomiky, a ne potraplyaty v zalezhnist vid
chuzhoi valiuty /S.Korablin// [How to create a monetary
system based on our own economy, but not to get into de-
pendence on someone else's currency S.Korablin].
aub.org.ua. Retrieved from [http://aub.org.ua/in-
dex.php?option=com_content&task](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10672&menu=119&Itemid=113)
[=view&id](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10672&menu=119&Itemid=113)
[=10672&menu= 119&Itemid=113](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10672&menu=119&Itemid=113) [in Ukrainian].
7. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby
Ukrainy [Official Website of the State Fiscal Service of
Ukraine]. od.sfs.gov.ua. Retrieved from
[http://od.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-
178403.html](http://od.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-178403.html) [in Ukrainian].
8. Danylenko, A.I. (2003). Finansovo-kredytni
metody derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky [Financial
and credit methods of state regulation of the economy].
Kyiv. In-t ekonomiky NAN Ukrainy [in Ukrainian].
9. Dziubliuk, O. (2009). Hroshovo-kredytna polityka
v period kryzovykh yavlyshch na svitovykh finansovykh
rynkakh [Monetary policy at the period of crisis phenom-
ena in the world financial markets] *Visnyk NBU – Bulletin
of the NBU*, 5, 48-51 [in Ukraine].
10. Mishkin, F.S. (2000). Inflation targeting in
Emerging Market Countries. *IMF Working paper*, 18-76
[in English].
11. Kuznetsov, O. (2001). Promizhni tsili hroshovo-
kredytnoi polityky [Intermediate monetary policy objec-
tives] *Visnyk NBU – Bulletin of the NBU*, 7, 11-14 [in
Ukrainian].
12. Bondar, V.S. (2015). Norma rezervuvannia yak
instrument monetarnoi polityk [Reserve rate as a monetary
policy tool] *Molodizhnyi naukovyi visnyk UABS NBU, Se-
riia: Ekonomichni nauky – Youth Scientific Bulletin of the
UAS NBU, Series: Economic Sciences*, 9, 8-20 [in Ukrain-
ian].

#5 (45), 2019 część 10
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#5 (45), 2019 part 10
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>